

Jaargang 34, nr.2, juni-juli-augustus 2019

van wirs

Driemaandelijks tijdschrift van heemkundekring 'Amalia van Solms', Baarle-Hertog-Nassau

kaante

P918514

Colofon

Heemkundekring 'Amalia van Solms' houdt zich actief bezig met het erfgoed van Baarle, Castelné, Ulicoten en Zondereigen om de kennis ervan te vergroten en de verzamelde gegevens beschikbaar te stellen.

Heemhuis

Kerkstraat 4, 2387 Baarle-Hertog

Openingstijden:

- Elke woensdagavond van 19.30 tot 21.00 uur
- Elke eerste zondag van de maand van 10.30 tot 12.30 uur

Bankrelatie

- NL 13 RABO 0103 8949 69
- Persoonlijk lidmaatschap: € 15,00
- Gezinslidmaatschap: € 20,00
- Jeugdlidmaatschap: € 5,00

Secretariaat

B: Kerkstraat 4, 2387 Baarle-Hertog

NL: Postbus 225,

5110 AE Baarle-Nassau

secretaris@amaliavansolms.org

Voorzitter (Ad Jacobs)

voorzitter@amaliavansolms.org

Penningmeester (Nelly Pieke)

0031 (0)13 508 3408

penningmeester@amaliavansolms.org

Ledenadministratie

ledenadministratie@amaliavansolms.org

Verantwoordelijke uitgever

Ad Jacobs, Kerkstraat 4,

2387 Baarle-Hertog

Website

- www.amaliavansolms.org
- www.dodendraad.org
- Voor de digitale nieuwsbrief van de heemkundekring aanmelden via website amaliavansolms.org

Van Wirskaante

Overname van teksten is toegestaan mits bronvermelding.

Losse nummers zijn verkrijgbaar voor € 5,00 per stuk.

Redactieadres

vanwirskaante@amaliavansolms.org

Realisatie en druk:

Koninklijke Drukkerij Em. de Jong,

Baarle-Nassau

Oplage: 1300

Inhoud

4 Voorwoord

6 Aon de Praot mee... (73) Jo Kusters-Leuris

Goed en wel na haar huwelijk begint Jo met het geven van naai-cursussen. Gewoon aan huis. Het is nauwelijks te geloven, maar Jo doet dit werk achtenvijftig jaar lang. Er is een periode dat honderdtien cursisten per week haar lessen volgen.

15 Van 't Meulenhaaie naar De Heimolen

Begin vorige eeuw is het gebied gekend als 't Meulenhaaie, later ook als het Vloetebos. Net na de oorlog had de jeugdbeweging van Baarle er haar speelterrein. Dat is uitgegroeid tot camping. En nu recreatiepark.

23 Hoe uniek is Baarle (11)

Deze keer trekken we naar het noorden van Zwitserland, naar de Duitse enclave Büsingen. Die ligt

aan de Bovenrijn, een paar kilometer ten oosten van de Zwitserse stad Schaffhausen.

35 Kruid-je-roer-me-wel (7)

De oude volksnaam voor St. Janskruid, Jaag den Duvel, ontstond omdat men vroeger geloofde dat de Duivel dit kruid haatte. Men hing daarom het kruid boven deuren om de duivel te weren.

37 De laarsjes zijn verdwenen

Rond Het Merkske zijn de laarszaden verdwenen en aan beide zijden van de grens vervangen door het knooppuntennetwerk.

Redactie

Harry Benschop
Leo Voeten

Aan dit nummer werkten mee:

Harry Benschop, Jeroen Geerts, Lia van Gils, Henk Hellegers, Ad Jacobs, Herman Janssen, Sylvie Koks, André Moors, Antoon van Tuijl, Leo Voeten.

Foto's: hkk Amalia van Solms,
tenzij anders vermeld.

Jaargang 34, nr.2, juni-juli-augustus 2019

van wirs

Driemaandelijks tijdschrift van heemkundekring 'Amalia van Solms', Baarle-Hertog-Nassau

kaante

44 Baarle van toen (2)

49 Een Oost-Vlaming in ons heem (3)

Dankzij twee boeiende documenten geeft Antoon van Tuijl een beeld van een indrukwekkend landbouw- en bosbouwproject in en aan de rand van ons heem. Het derde en laatste artikel over Eduard Jaequemyns.

55 Twee Brabants Heem medailles en een Zilveren Draaginsigne

Op de ALV hebben drie leden van Amalia een onderscheiding gekregen uit handen van de voorzitter van het Brabants Heem.

59 Merkwaardigheden (95)

Het jaarprogramma van Amalia voor 2019 vermeldt drie keer een activiteit waarin kunst het thema is. De eerste is een wandeling langs kunstuitingen door het dorp.

65 Nieuwe leden

66 Amalia aan het werk (18)

72 Arme Amalia (104)

76 Zoekplaatje

80 In Memoriam

80 Activiteitenkalender

Voorwoord

Op dinsdag 26 maart hebben wij onze 43^e Algemene Ledenvergadering gehouden. Ruim vijftig leden waren hiervoor naar het Cultureel Centrum gekomen.

Het bestuur legde verantwoording af over de ontwikkelingen binnen de vereniging en over de bezetting van het bestuur. Uit het financieel overzicht bleek dat wij een gezonde financiële vereniging zijn. Kort werd er vooruit gekeken naar de komende activiteiten. Dit jaar ligt de nadruk op de herdenking van 75 jaar bevrijding in oktober.

Voor Amalia was 2018 een jaar waar we met voldoening op kunnen terugkijken. Door de waaier aan activiteiten hadden onze leden een ruime keuzemogelijkheid om mee te doen aan een activiteit die hun interesse had. De organisatie van deze activiteiten wordt gedragen door onze vrijwilligers. Wij kunnen ons gelukkig prijzen dat we veel vrijwilligers hebben. Zij werken hier vaak op ad hoc basis aan mee of zijn werkzaam in een van onze werkgroepen. En de werkgroepen zijn onze draaischijven binnen de vereniging. Zolang deze gesmeerd blijven werken kunnen we als vereniging projecten oppakken en uitvoeren.

Het afgelopen jaar zijn wij nadrukkelijk bezig geweest met de bestuurlijke organisatie. Ondanks onze inspanningen zijn wij met ons bestuur nog steeds niet op sterkte. Op de ALV hebben we bovendien afscheid genomen van twee be-

stuursleden. Deze twee zijn niet alleen bestuurlijk, maar ook nadrukkelijk uitvoerend bezig geweest. Zij hebben zich de afgelopen jaren voor meer dan honderd procent ingezet voor Amalia. Het zijn echte heem-iconen en afscheid nemen van zulke bestuurders doet toch wel pijn bij mij als voorzitter. Maar gelukkig is Gilberte Smolders benoemd als nieuw bestuurslid van onze vereniging. Zij heeft haar draai al gevonden binnen onze vereniging. In april gaat Jan Vermeer meedraaien in ons bestuur en we hopen hem volgend jaar voor te dragen als bestuurslid. We hopen nog een bestuurslid te vinden, zodat we het bestuur op de gewenste sterkte kunnen brengen.

De rode draad van het programma voor dit jaar is de herdenking van 75 jaar bevrijding van Baarle. In het eerste weekend van oktober vindt de herdenking plaats van onze zwaar bevochten vrijheid. Heel veel jonge mensen hebben hierbij hun leven gegeven en het is onze plicht om alle gesneuvelden op een waardige wijze hiervoor te blijven bedanken. Immers vrijheid is het kostbaarste goed in onze samenleving. Het lijkt soms vanzelfsprekend maar dat is het beslist niet. Kom daarom met z'n allen naar deze herdenkingen met mogelijk nog enkele Poolse veteranen die daadwerkelijk mee gedaan hebben aan de bevrijding van Baarle.

Bruidspaar Leestmans-van Gool kort na de bevrijding, op de achtergrond de verwoeste Belse Kerk.
foto Leen Leestmans

Onze derde Van Wirskaante wordt een themanummer over 75 jaar bevrijding van Baarle. Hier zijn we erg druk mee. Dat kost veel tijd en energie. We hebben regelmatig oproepen gedaan om bijzondere info over de bevrijding bij ons te melden. Als het kan ondersteund met fotomateriaal. Heb je nog info beschikbaar dan kun je deze aanleveren bij onze projectgroep waar Harry Benschop en Michel Antens deel van uitmaken.

Afscheid als bestuurslid

Bestuursverkiezingen zijn altijd een belangrijk punt op de agenda van de Algemene Ledenvergadering. Dit jaar traden twee ervaren bestuurders af: Jan Willekens en Herman Janssen. Zij waren niet herkiesbaar en dat wisten wij al geruime tijd. In het bestuur hebben we afgesproken om op een gepaste wijze afscheid te nemen van deze twee bestuurders.

Herman heeft tijdens zijn bestuursperiode ongeveer 290 bestuursvergadering bijgewoond. Jan Willekens heeft er ook een respectabel aantal van 170. Persoonlijk heb ik altijd prima kunnen samenwerken met Jan en Herman.

Onderscheidingen

Op basis van hun verdiensten hebben wij bij Brabants Heem voor beiden een onderscheiding aangevraagd.

Voor Jan als bestuurslid en coördinator van de werkgroepen en activiteitencommissie. Voor Herman als bestuurslid en als kartrekker van het Dodendraadproject. Maar bij dit project was nog een tweede kartrekker betrokken in de persoon van Frans van Gils.

Brabants Heem heeft deze

Ad Jacobs wordt voor een jaar herbenoemd als voorzitter, met zijn echtgenote José.

onderscheidingen op basis van het advies van de onderscheidingscommissie toegekend. Deze onderscheidingen werden persoonlijk uitgereikt door de voorzitter van Brabants Heem, Henk Hellegers. Jan Willekens ontving de zilveren draaginsigne van Brabants Heem. Herman Janssen en Frans van Gils ontvingen de Brabants Heem medaille.

Op deze wijze sloten wij onze Algemene Ledenvergadering toch wel op een heel bijzondere wijze af. Jan, Herman en Frans namens alle leden van Amalia dikke proficiat. De toespraak van de voorzitter van Brabants Heem vindt U verder op in deze Van Wirskaante.

Ad Jacobs, uw voorzitter

Het bestuur 2019.

“Ik heb altijd hard moeten werken, maar ik had het nooit slecht”

Aon de praot mee... (73)

Jo Kusters-Leuris

ANTOON VAN TUIJL

Op een maandagmiddag in maart bel ik aan bij Jo om eens goed ‘aon de praot’ te raken. Volgens mij heeft zij best wel een en ander te vertellen aan onze lezers. Eerder was ik er al eens binnen gelopen om aan te geven hoe zo’n interview gaat, of ze al vast wat gegevens en foto’s zou willen opzoeken en dat zij vooraf het verhaal kan lezen om te schrappen of aan te vullen.

Goed en wel gezeten aan de tafel in de huiskamer, blijkt dat Jo een doos vol foto’s en herinneringen bijeen gezocht heeft. Ze zitten keurig gebundeld naar onderwerp. Met papier en pen in de aanslag kunnen we beginnen met...

Wie is Jo Kusters-Leuris?

Jo komt oorspronkelijk uit Ulicoten. Daar wordt zij op 7 juli 1933 geboren en krijgt de namen Johanna, Maria, Catharina. Haar vader (geb. 13 sept. 1894) in Ulicoten is Adrianus Leuris. Hij overlijdt op 11 april 1975. Haar moeder, geboren in Wortel (21 jan. 1906) heet Emma Joren. Op papier heet

ze Begga, maar dat vindt een tante in de familie geen mooie naam. ‘Ik noem haar Emma!’, zegt zij gedecideerd. Zo wordt haar roepnaam Emma en later weet de familie nauwelijks beter. Zij overlijdt op 23 juni 1972.

Dit ouderpaar krijgt twaalf kinderen. Eigenlijk dertien, maar een is op heel jonge leeftijd overleden, zodat Jo opgroeit als tweede oudste met zes broers en vijf zussen. Aan haar grootouders heeft ze nauwelijks herinneringen. Ze heeft maar een grootvader gekend en die overlijdt als Jo goed en wel op de lagere school zit.

De ouders van Jo.

Op stap

Jo kijkt met een heel goed gevoel terug op haar jeugdjaren. Thuis is het een ‘warm nest’ zoals wel eens gezegd wordt. In de Ulicotense Dorpsstraat wonen meer grote gezinnen. Er zijn dus altijd voldoende leeftijdgenootjes in de buurt om mee te spelen en te ravotten. Ze denkt daar met plezier aan terug. Vol lof is ze ook over het feit dat haar vader vaak interessante uitstapjes bedenkt voor ‘s zondags of andere vrije dagen. Uitstapjes? Jazeker. Op de fiets naar Scherpenheuvel, of naar Eindhoven, Tilburg en Antwerpen. Dat zijn nogal afstanden. Steeds mocht er een ander groepje van de kinderen mee op stap. “Onze pa wilde ons graag aparte dingen laten zien. Dat vond ik mooi”, zegt Jo. In die tijd samen met vader en enkele broers en zusjes gaan kijken naar de voetgangerstunnel in Antwerpen. Dat wás wat! “Zo hebben wij heel wat bijzondere dingen kunnen bezoeken, waar andere kinderen niet kwamen. Ik heb dat altijd heel fijn gevonden”. Jo is haar vader hier altijd dankbaar voor gebleven.

Aan de slag

Vader Leuris is postbesteller. Een deel van de dag is hij onderweg om brieven en pakjes op de juiste

Tien van de twaalf kinderen op een rij. Jo staat tweede van links.

adressen te bezorgen. Dat kost tijd als je bij de veraf gelegen boerderijen moet zijn. Moeder heeft de handen ook niet helemaal vrij voor haar gezin. Zij 'doet' het postkantoor, maar liefst dertig jaar lang. In het jonge gezin zorgen beide ouders dat het huishouden goed loopt. Vader gebruikt zijn vrije uren ook om allerlei klussen en karweien te doen voor anderen. Hij verzorgt de tuinen van mensen die dat vragen. Hij doet huisslachten, wat in die tijd heel gebruikelijk is. Bomen enten doet hij ook. Dit zijn allemaal vormen van bijverdienen, wat nodig is omdat het vak van postbode niet zo ruim bezoldigd wordt dat je er een groot gezin van kunt onderhouden. Er wordt al vroeg een beroep gedaan op Jo en haar oudere zus

om te helpen in de huishouding. Jo durft gerust van zichzelf te zeggen dat ze vanaf het begin stevig mee aanpakt. Moeder kan er op rekenen dat de taken die Jo op zich neemt, goed uitgevoerd worden.

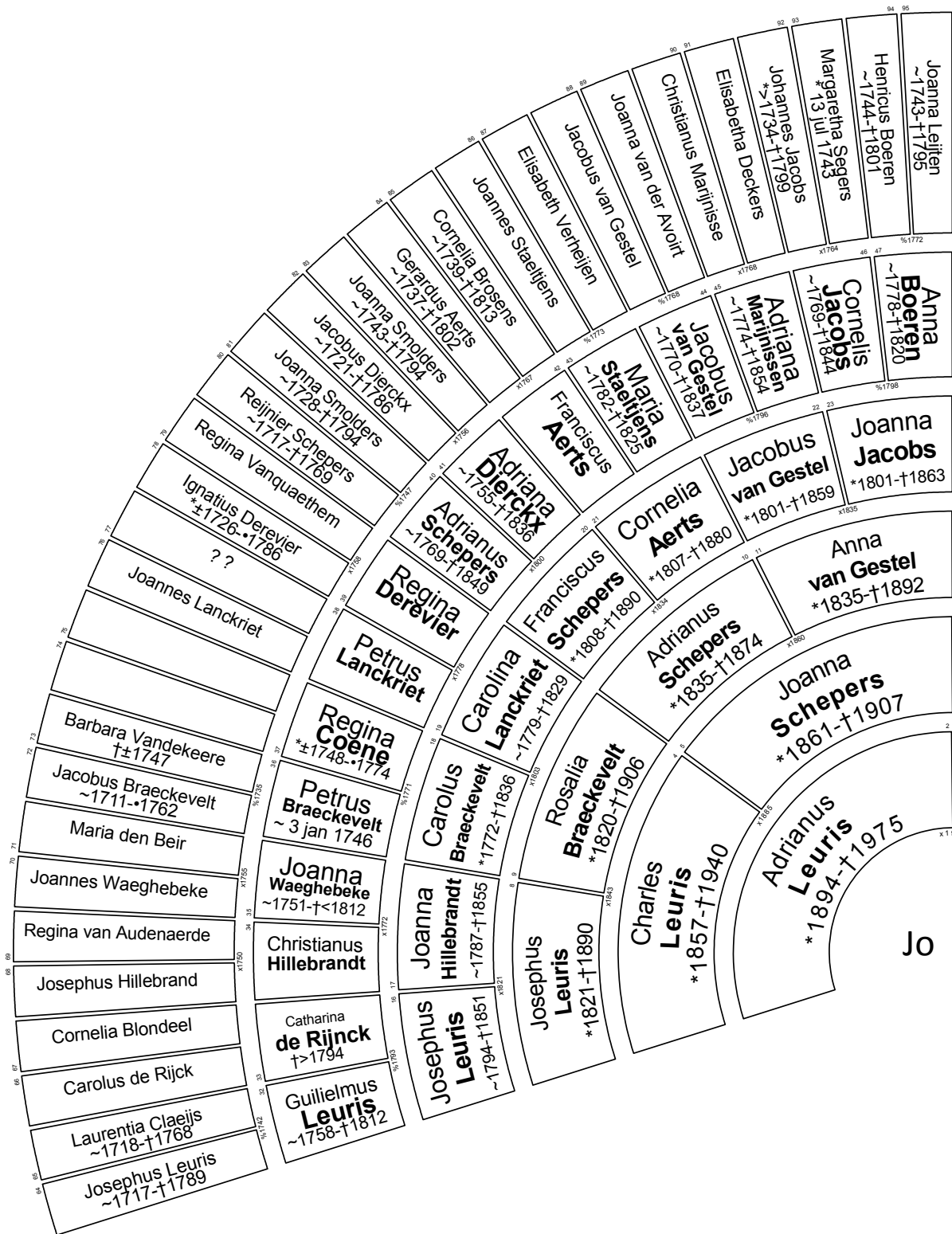
Rommelige schooltijd

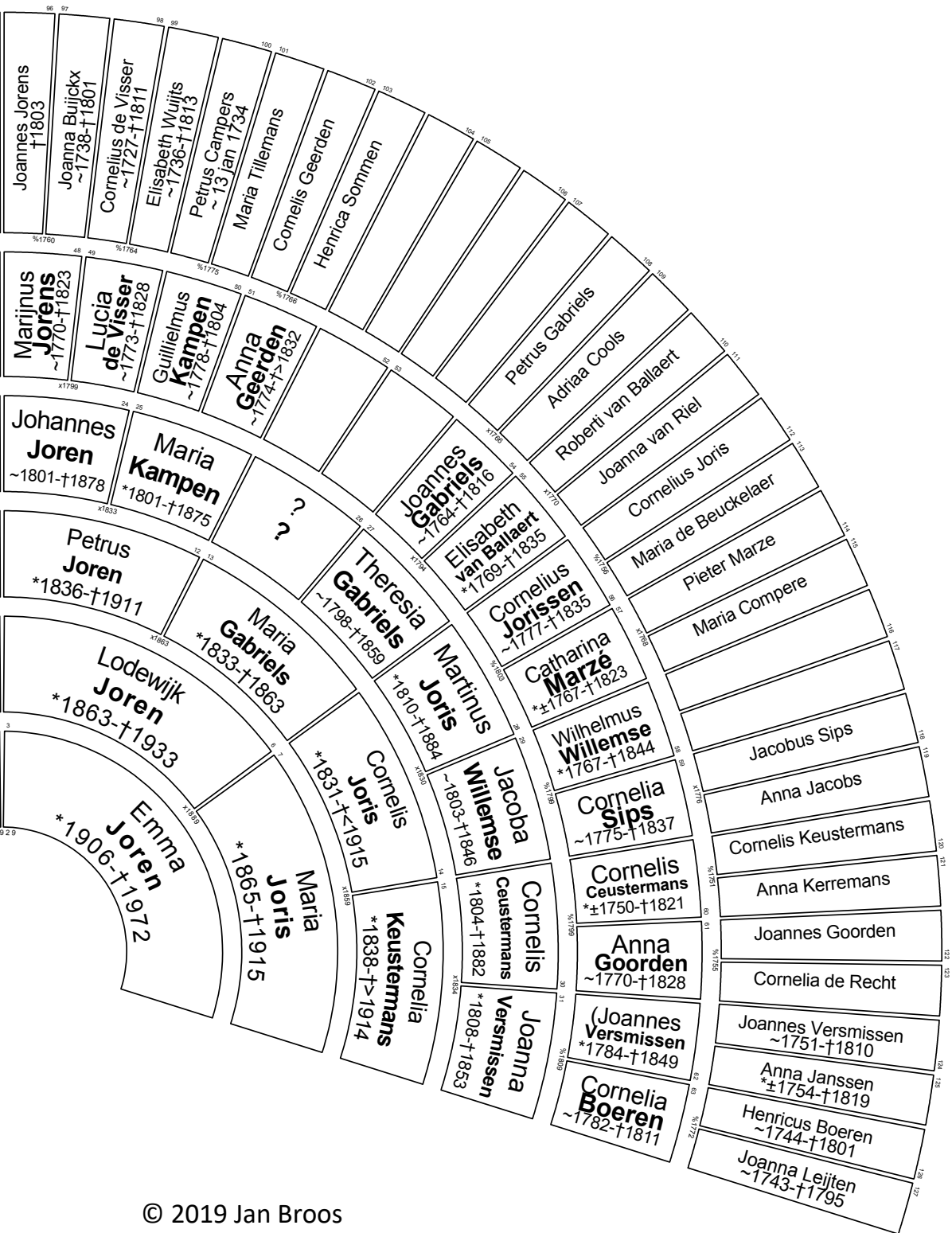
In de schoolperiode die Jo doorloopt, bestaan er nog aparte scholen voor jongens en voor meisjes. Jo krijgt les van de zusters Dominicanessen achter de mooie schoolmuur met de grote poort. Maar dat blijft niet zo. De Duitse bezetter eist op een bepaald moment de beide scholen op. Nu ontstaat er een rommelige schoolperiode. Het onderwijs moet toch ook door! De familie De Roy maakt de stal schoon. Daar kunnen de meisjes 'naar school'. De bewaarschool vindt onderdak in de kippenkooi. "Jan de Roy was altijd wel bereid om andere mensen vooruit te helpen", meent Jo.

Dat geldt ook voor de familie Meeuwesen die op het Hondseind ruimte maakt voor de jongensschool. Jo ziet nog voor zich hoe haar broers die kant op gaan. Broertje Jan, wat klein van stuk, kan hun tempo niet bijbenen. Daar vinden ze wat op. Hij mag op een step gaan staan en de broers trekken die met een stuk touw achter zich aan. Mooie saamhorigheid!

Kinderen Leuris spelen met buurtkinderen.

Oorlog en bevrijding

De oorlogsjaren hebben nog meer sporen achter gelaten in haar geheugen. Bij de invasie in 1940 komt het Franse leger Nederland te hulp (al is dat van korte duur gebleken!) Jo ziet nog voor zich hoe Franse militairen Ulicoten binnenrijden op motoren met zijspan. "Nóóit zoiets gezien!" zegt ze, "wij vonden dat een wonder".

De bevrijding is ook voor Ulicoten een lang en angstig avontuur. Het front ligt stil en over en weer zijn er voortdurend beschietingen. Niets of niemand is veilig. "Wij hebben vier weken in de kelder moeten slapen. Daar ligt een laag stro op de vloer en daarop de matrassen. Schuilen is echt wel nodig, want alleen al in onze tuin zijn wel dertig granaten ingeslagen", vertelt Jo. Ook nu blijkt dat vader en moeder Leuris hun kinderen deelgenoot willen maken van wat er gebeurt. Bij de vernieling van de kerk bijvoorbeeld, mogen ze even kijken hoe de puinhopen er bij liggen. Wanneer de eerste Engelse soldaten het dorp binnentrekken, laten ze hun kinderen even door het voordeurraampje kijken. Dat gebeurt ook wanneer het front weer op gang komt en er een enorme stoet tanks langs trekt, op weg naar Chaam. Zo weten de kinderen waar het over gaat als de 'grote mensen' hierover praten. De Engelsen nestelen zich in de jongensschool. Zo gauw de gevaren geweken zijn, organiseren zij voor alle kinderen van Ulicoten een feest. Jo herinnert zich nog goed dat er een 'boom' midden in een klaslokaal staat. Die hangt vol met repen chocolade. De kinderen mogen 'oogsten'. "Wij wisten niet wat we proefden omdat we nog geen chocola kenden!"

Jo in haar gidsenuniform.

Ze ziet ook nog voor zich hoe er op de grote schoolpoort van de meisjesschool een bord hangt waar 'Ziviel Lazaret' op staat. "Dat zijn de eerste Duitse woorden die ik geleerd heb", lacht Jo. Een tijdje later, als alles op de bon is, komen er mensen vanuit de stad naar Ulicoten om distributiebonnen te kopen of te ruilen. "Wij hadden eten genoeg. Melk en boter waren te verkrijgen bij de boeren. Zelf hadden we groenten uit eigen tuin. En vlees was er volop. Vader slachtte vee dat omgekomen was in de wei. Daar kwam geen geld aan te pas", weet Jo nog. "Wie het

nodig had, kreeg het. Ons moeder kon voedselbonnen verkopen of ruilen tegen andere bonnen".

Naald en draad

Na de lagere school volgt Jo twee jaar lang naailes. Een van de zusters in Ulicoten leert haar omgaan met naald en draad. Daarna wil zij zich graag verder bekwamen in het naaiwerk. Ze fietst daarvoor een jaar lang naar Chaam om deel te nemen aan een vervolgcursus. Deze wordt georganiseerd door de St. Annavereniging. Die regelt ook examens. Jo doet examen als ze 18 jaar is en mag zich voortaan coupeuse noemen. Nu kan ze aan het werk! Een deel van de week is zij thuisnaaister. Daarnaast wordt ze ook kraamhulp. Dat past haar goed, want ze had heel graag in de verpleging willen werken. Is er ergens een kindje geboren, dan gaat zij tien dagen huishoudelijke hulp verlenen in dat gezin. "Dat heb ik elke keer heel leuk gevonden", zegt Jo tevreden. Ook thuis zijn nog altijd helpende handen nodig. "Ja het was flink aanpakken, maar het ging mij goed af!"

Het gezin Leuris. Jo staat vierde van rechts.

Samen op de brommer van Fons.

Gidsen

We gaan nog even terug naar eerder. Na de lagere schooltijd wordt Jo lid van de gidsen. Dat is een vorm van jeugdbeweging voor meisjes van twaalf tot zestien/zeventien jaar. Ze komen op zondagmiddagen bij elkaar in de sacristie van de parochiekerk. Daar worden allerlei soorten spelletjes gedaan. Soms gaan ze ook op stap met de fiets. Bij gebeurtenissen in het dorp, treden ze aan. Ze lopen in uniform mee in processies en gaan groepsgewijs op bedevaart naar Meersel-Dreef. Het op kamp gaan heeft bij Jo ook mooie indrukken achtergelaten.

Fons

Fons Kusters is de trouwe kameeraad van de oudste broer van Jo. Hij komt geregeld bij Jo thuis. Ze kennen elkaar dus al lang. Dan begint Jo te merken dat Fons geleidelijk meer aandacht krijgt voor haar dan voor haar broer. Ze vindt dat niet vervelend! Integendeel! En zo is het gekomen dat ze verkering krijgen.

Die heeft zo'n drie jaar geduurd. Ze willen eigenlijk graag eerder

Met hun dochtertje in het huis aan de Chaamseweg.

trouwen, maar Jo kan haar gezinsituatie niet goed in de steek laten. Er is thuis zoveel te doen. Ze heeft vijf jongere broers en dan nog vier zusjes. Ze wacht tot de oudste van die vier zestien jaar wordt. "Toen konden ze het volgens mij thuis samen wel redden, dacht ik. Ik was vijftientig jaar en aan trouwen toe". Ze vindt het een welbewuste keuze en dat is het ook.

Fons wil graag emigreren naar Canada. Dat is niet zo verwonderlijk. Drie zussen en vier broers zijn al die kant op getrokken. Hij wil dat dus ook, maar Jo niet! Fons

begrijpt dat Jo het echt meent... en hij blijft! Jo en Fons zijn wel op familiebezoek geweest in Canada. In Amerika trouwens ook, want daar woont een zus van Fons. 'Maar daar is het niks voor mij', zegt Jo, 'de afstanden zijn er zó groot!' Het kost moeite, maar ze vinden een huis aan de Chaamseweg in Baarle-Hertog. Wat een pech. Ze kunnen er nog niet gaan wonen. Volgens de kerkelijke regels van toen mag je in de advent (voorbereidingstijd van Kerstmis) niet trouwen! Ze betalen toch de huur, bang als ze zijn om het huis te laten schieten. Vind maar eens een ander.

Op 28 december 1958 trouwen ze en trekken in hun huis. Ze wonen er anderhalf jaar. Dan verhuizen naar de Pastoor de Katerstraat, naar een huis van kachelboer Van Hees. Later heeft schilder Alex van der Flaas er nog gezeten. In 1964 verkassen ze nog eens. Nu naar het Vekemanshof. Die huisjes zijn klein. Ze breiden het hunne uit met een aanbouw. Dat is nodig, want Jo is intussen aan huis les gaan geven...

Cursus volgen en geven

Goed en wel na haar huwelijk begint Jo met het geven van naaicur-

**28 december 1958 trouwen
Fons en Jo.**

Het huis aan de Nassaulaan.

sussen. Gewoon aan huis. Ze wil zich graag nog meer bekwamen in het coupeusewerk om beter les te kunnen geven. De 'Modevakschool Haarlem' organiseert een cursus in Breda die ze kan volgen. Eigenlijk kost haar dat twee dagen in de week. Dat wordt een probleem. Ze is intussen namelijk moeder geworden van een dochtertje. Ondernemend en vindingrijk als ze is, weet Jo een oplossing te vinden. Ze gaat één dag in de week met baby Marion en een dikke stapel boeken naar Breda. Een vriendin ontfermt zich over haar kindje en 's avonds gaat Jo met haar dochter en een dik pak huiswerk terug naar Baarle. Je krijgt je vakkennis niet voor niks! Op Allerzielendag 1960 doet ze examen in Haarlem en slaagt. Nu kan ze echt aan de slag met haar cursussen. Ze leidt haar klanten niet op voor een examen. Daar zijn haar cursisten ook niet op uit. Ze leren graag op een goede manier hoe ze eigen kleren kunnen maken. De lessen duren twee uur.

In 1974 bouwen Fons en Jo een huis in de Nassaulaan. Daar krijgt ze een eigen lesruimte. Ze kan er elf deelnemers tegelijk ontvangen. Er is een periode dat er honderdtien cursisten per week haar lessen volgen! Die komen uit de wijde omgeving. "Dat waren drukke tijden, maar het liep altijd heel soepel en voor mij is het gewoon een hobby geweest". Het is nauwelijks

te geloven, maar Jo doet dit werk achtentwintig jaar lang!

Omdat er vraag naar is, volgt zij tussendoor een cursus leren kleding maken in Uden en een cursus herenkleding maken in Rotterdam. Twee keer per jaar neemt ze deel aan bijscholing. Dat zijn lesdagen om op de hoogte te blijven van nieuwigheden in materialen en patronen. Ook heeft ze de bevoegdheid gehaald om examens af te nemen. Dat brengt ze in praktijk in Dongen en in Tilburg. Geleidelijk komen er minder kandidaten.

De modevakschool jubileert.

Er zijn nauwelijks nog jongere mensen die zelf hun kleren maken. Jo merkt dat door het krimpende aantal cursisten dat zich meldt. Enkele groepjes blijven wel komen voor de gezelligheid. "Ik ben toch wel in een gat gevallen toen ik echt gestopt ben", geeft Jo eerlijk toe.

Bezige bij

Fons en Jo kijken terug op een aantal mooie feesten. Zij vieren namelijk al hun huwelijksjubilea. Een hoogtepunt in die reeks is wel

hun diamanten huwelijk in december van het vorige jaar. Ze zitten er nog vol van hoe mooi dat allemaal verlopen is. "Buiten de familie om waren er wel honderd mensen op de receptie", zegt Jo met terechte trots.

Wij kennen Jo intussen als een bezige bij. Toch hebben we nog maar een deel van haar activiteiten aangeroerd.

Wat te denken van zestig jaar voluit meedraaien in de EHBO? Jo deed het. Sinds 1953 als bestuurslid en sinds 1956 als penningmeester. Voor deze verdiensten krijgt zij een mooi erekruis.

Wat te denken van tien jaar meedraaien in de BB (Bescherming Burgerbevolking)? Dit is een organisatie die paraat staat voor hulpverlening tijdens de 'Koude Oorlog' met zijn atoomdreiging. In dit werk past ook de actie die Jo mee onderneemt als er op een bepaald moment hondsdoelheid uitbreekt. Jo helpt vier lange avonden mee om alle honden een beschermende injectie te geven. Ook van de BB-organisatie krijgt ze een medaille

Zij vieren een prachtige diamanten bruiloft.

Vol overgave aan het werk tijdens een EHBO-wedstrijd.

voor bewezen diensten. Wat te denken van vijftiengintig jaar behulpzaam zijn bij de hobbyclub van de ouderen? Ze doet vrijwilligerswerk als zelatrice voor de missie en collecteert voor de Hartstichting.... Wie zich zo lang en zo breed inzet voor de gemeenschap verdient een lintje. Het heeft Zijne Majesteit de Koning van Nederland dan ook behaagd Jo te onderscheiden. Zij ontvangt haar koninklijke onderscheiding in april 2011.

Vrije tijd

Tussen alle drukke dagtaken en vrijwilligerswerk door vindt Jo (en Fons trouwens ook) toch tijd voor

ontspannende sportieve bezigheden. Ze houden van zwemmen, dus zijn ze vaste klant van het toenmalige Zwembad Boschoven. Ze nemen deel aan wedstrijden als de zwemvierdaagse en zelfs aan een soort triatlon. Skiën is een tweede geliefde bezigheid. Ze leren het op de Skiberg van de Beekse Bergen en passen daarna de sport toe in verschillende Europese skigebieden.

Naarmate hun werkzame leven tot rust komt en hun leeftijd vordert, raakt het sporten op de achtergrond.

Jo verzorgt nog wel zelf haar huishouding. "Dat lukt nog heel goed". Al kan zijn vrouw nog zo goed met naald en draad overweg, Fons hoeft niet zo nodig in het 'goei pak'. Als echte buitenman trekt hij het liefst zijn kluskleren aan om de ruime tuin te verzorgen en kachelhout klaar te maken! Zo zijn ze allebei tevreden bezig. Ze beleven ook veel geluk aan hun nageslacht: hun dochter Marion, de kleindochter Lesley en hun achterkleinkind Benjamin.

Eerbewijs na tien jaar BB-vrijwilligster.

Medaille als blijk van waardering.

J. Kusters Baarle-Nassau

Al op uitzonderlijk jeugdige leeftijd ontwikkelde Jo Kusters-Leuris (77, lid ON) een bijzondere belangstelling voor de EHBO. Ruim voor haar twintigste, in 1950, trad zij toe tot het bestuur en werd meteen penningmeester. En dat is zij tot op de dag van vandaag. Zij collecteert voor de hartstichting en verleent hulp aan gezinnen die dat nodig hebben. 30/4-11

Een welverdiend lintje van de Koning. N.B. 1950 moet zijn 1951!

Deelnemerskaart van een triatlon.

Jo neemt deel aan een slalomwedstrijd.

Op vakantie met hun eerste tentje.

Op vakantie gaan doen ze graag. In het begin gaan ze met de tent op stap en kamperen, liefst niet al te ver van huis.

Het wordt al wat gerieflijker wanneer ze wat verder weg gaan en logeren in hun stacaravan. Daarna worden de omzwervingen nog wat ruimer omdat ze met de camper hun vakantietochten maken. Tegenwoordig zijn ze lid van 'Opstap Reizen'. Ze maken graag gebruik van de reisdoelen die deze organisatie aanbiedt. Onbezorgd bezoeken ze zo mooie verre plekken. Jo is er duidelijk over: "Wij hebben er allebei hard voor gewerkt en nu genieten we ervan!" Groot gelijk.

Fons en Jo maken veel interessante reizen.

Jo, heel hartelijk bedankt voor het vertellen van je boeiende levensverhaal, namens alle lezers van dit heemblad. Blijf gezond, samen met je Fons. Ook verder alle goeds toegewenst.

Foto's: Fam. Kusters-Lusters

Tussen de bloemen voelt Jo zich goed.

Van 't Meulenhaaike naar De Heimolen

HARRY BENSCHOP

Wie nu camping De Heimolen bezoekt, zoekt tevergeefs naar een molen. Die is al lang weg. Heel verklaarbaar dat de hei ten zuiden van de molen in de 19e eeuw 't Meulenhaaike werd genoemd. Nu leeft de naam van de molen voort in de huidige camping.

'De Heimolen' kent sinds anderhalf jaar een nieuwe exploitant. Begin vorige eeuw is het gebied gekend als 't Meulenhaaike, later ook als het Vloetebos of ook wel Vloete-hei. Net na de oorlog had de jeugdbeweging van Baarle er haar speelterrein. Dat is uitgegroeid tot camping. En nu recreatiepark. Een stukje geschiedschrijving.

Het Vloetebos

Het Vloetebos. Dat was ongeveer het gebied waar camping de Heimolen zich in de afgelopen decennia heeft ontwikkeld. "Mijn grootvader Frans (Sus) was op zijn zestiende vanuit Alphen gaan werken op de Heimolen van Theeuwes", vertelde Karel van der Vloet mij vorig jaar toen ik hem interviewde voor 'Aon de praot mee...'. (Van Wirskaante 2018-2). "Daar kreeg hij verkering met de dochter van de molenaar. Jan Theeuwes had in die tijd nog meer molens. De Burgthermolen langs de Alphenseweg had hij gekocht voor zijn ene zoon. Die van Ulico-

Ingang De Heimolen in de beginjaren. coll. Ad Jacobs

ten was bestemd voor zijn andere zoon. En dan had je toen ook nog de Belse Molen, in de Molenstraat." Voor al die molens was er onvoldoende werk. "Daarom mocht mijn grootvader na zijn trouwen gaan boeren op het

Molenheike. Maar wel op voorwaarde dat de Heimolen buiten gebruik werd gesteld." Dat was allemaal net na 1900. Pas later is de molen afgebroken. Op de kaart die rond 1930 is vervaardigd, staat de molen nog.

Sus van der Vloet kreeg de nodige grond mee. De boerderij stond (en staat nog steeds) op de plek waar de Tommel op de Molenbaan uitkomt. "Naast goede landbouwgrond – achter het molenhuis en richting het dorp – zat er ook nog een stuk bos bij", weet kleinzoon Karel van horen zeggen. Dat bos werd later het Vloetebos genoemd.

Jeugdbeweging

Vanaf de molen en het molenhuis liep er een zandweg schuin door het bos weg naar de Eikelenbosch, ongeveer naar de plaats waar nu het asfaltweggetje naar het Hoog-eind begint.

De Heimolen. coll. Fam. Van der Vloet

Open plek in het bos. Hier is het begonnen. coll. Ad Jacobs

In de oorlog hadden de Duitsers tanks in het bos opgesteld. De tankgaten hebben er lang aan herinnerd. “Ruggen zand waar tussen een tank verscholen kon staan”, weet Karel nog. Ook Leo Voeten, hij woonde als kind op de Eikelenbosch, herinnert zich nog dat ze door de kuilen fietsten: “We noemden het als kleine jongens de Tommelse bergen.” Het pad van de molen naar de Eikelenbosch is nog voor een stuk op de camping te volgen. Het loopt voorlangs de huidige kantine.

In de tijd dat Karels vader met zijn gezin van Weelde-Station na de oorlog terugkwam naar de Tommel – ze hebben nog een jaar in een aanbouw naast de boerderij van de Heimolen gewoond – woonden er drie ongetrouwde zussen op de boerderij. “Dat de jeugdbeweging uit Baarle recht na de oorlog activiteiten in het bos ging ontplooiën, ongetwijfeld zal opa Van der Vloet zijn toestemming hebben gegeven”, denkt Karel nu. “Mijn tantes lieten het waarschijnlijk gewoon gebeuren.”

Laantje in het Vloetebos. coll. Ad Jacobs

“Er was een open speelterrein, ongeveer midden in het bos”, zegt Karel van der Vloet. Dat was de plek waar de verkenneren speelden. Ook de leerlingen van het juvenaat, het internaat van de broeders, maakten er gretig gebruik van. “Op een vrije dag gingen we met veertig, vijftig leerlingen naar de Molenhei. Vlag veroveren was een favoriet spel”, weet Antoon van Tuijl nog te vertellen. Vanaf de zandweg langs het vroegere molenhuis, liep er een zandpad naar die plek toe. De toegang tot dit pad is nog steeds te herkennen aan een later gezet poorthek.

Kapelletjes

Uit dankbaarheid voor het gebruik van de Vloetehei willen de verkenneren en welpen een permanente Mariakapel neerzetten op de hei. ‘Al metselend met stenen is het een fraai monument geworden’, staat te lezen in het boek ‘De verloren groep’ waarin de geschiedenis van de verkennerij in Baarle is opgetekend. In oktober 1948 is dit kapelletje ingewijd. Een tweede kapelletje is gebouwd door de Katholieke Arbeiders Jeugd. Vlak na de oorlog is ook in Baarle een afdeling opgericht van de organisatie K.A.J. Deze beweging was gesticht door de Belgische kardinaal Cardijn, daarin bijgetreden door diverse landelijke arbeidersorganisaties. Het eerste werk wat zij aanpakten was het stenen bikken bij de flink beschadigde kerk van Nassau. ‘Een echt beulenwerk’, tekende Piet van der Flaes vijftien jaar geleden in Van Wirskaante op. De cement en brokstukken werden naar de Hoogstratensebaan gebracht. Die werd met dat puin verhard. ‘Het volgende project dat wij aanpakten

Een van de kapelletjes.
tekening Antoon van Tuijl

was de oprichting en bouw van een Mariakapel met een beeld erin. Het was in feite een dankbetuiging aan de Heilige Maagd Maria voor haar bescherming van het dorpscentrum waar geen gevechten van betekenis hebben plaatsgevonden tussen de Duitsers en Poolse bevrijders. De kapel verscheen op de Molenheide bij de familie Van der Vloet' (Van Wirskaante, 2004-1). Eén kapel stond bij de huidige entree van de camping, de ander

Hetzelfde kapelletje.
foto uit 'De Verdwenen Groep'

Topografische kaart 1957. fototijdreis.nl

dieper het bos in. Vanaf de zandweg langs het molenhuis, moest je - waar nu nog een poort van de camping is - linksaf naar de 'open plek'. Vlak voor die plek stond het tweede kapelletje. Alles is intussen verdwenen.

Doorontwikkeld

Eerste steen bedrijfswoning.

In de vakanties kwamen de verkenners uit de regio, om er met hun tentjes te kamperen. "In vrachtwagens kwamen ze naar Baarle, met al hun spullen." Dat is eind jaren vijftig doorontwikkeld tot een kampeerterrein. "Lisa,

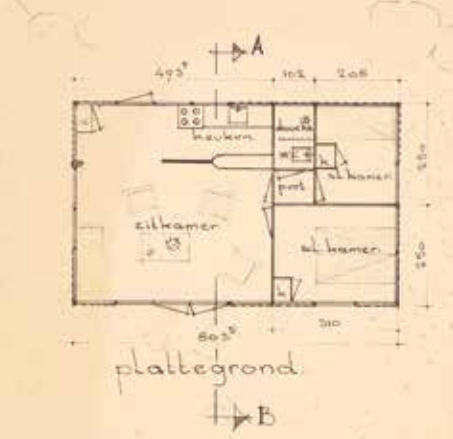
een van mijn tantes, is daar mee begonnen", geeft Karel van der Vloet aan. Eerst alleen een terrein voor tenten. Op de topografische kaart uit de jaren vijftig is het nog als heideveld aangegeven. Pas in de tweede helft van de jaren zestig zijn er houten huisjes bijgekomen. In 1961 is er een bedrijfswoning op het terrein gebouwd.

De bouw van de huisjes.

De eerste huisjes stonden op het open deel. foto's van de bouw uit de tijd van Liza van der Vloet zijn door de familie Van Pijkeren geschonken aan Amalia

Plattegrond in de verkoopbrochure.

Lisa van der Vloet werkte in de beginperiode met een bedrijfsleider, de heer Spoor. Later opgevolgd door de heer Schuttevaar. Daar is zij mee getrouwd.

Eind jaren zeventig zijn er nog veel vakantiewoningen bijgekomen, aan de kant van het Hoogeind. Later is de kantine gebouwd.

Het was echt een camping-kantine, alleen voor de mensen die op het terrein verbleven. Mensen uit het dorp kwamen er niet. Pas later, toen de familie Van Pijkeren de camping had overgenomen, kwam daar verandering in.

Net geen jubileum

In de zomer van 1993 namen Gert-Jan en Lammie van Pijkeren

De snackbar in 1993. foto fam. Van Pijkeren

de camping over. Lammie herinnert zich de datum nog heel goed: 29 juni. “Dat was natuurlijk niet gemakkelijk, zo midden in het seizoen. Maar vóór die datum waren we al wel aan het werk op de Heimolen, onder andere in de snackbar.”

Voor hun komst naar Baarle hadden ze een boerenbedrijf in het Friese Noordwolde. Gert-Jan, geboren in Nunspeet, is in die plaats opgegroeid. Hij had het bedrijf van zijn ouders overgenomen. Met Lammie, zij is geboren in Nijeveen – het ligt in de provincie Drenthe, aan de andere kant van Steenwijk

de week in touw. Vooral de horeca maakte het zwaar”, vertellen Gert-Jan en Lammie mij. Ze hebben zelf tien jaar op de camping gewoond. Daarna zijn ze verhuisd naar de Hoogstratensebaan, “zeer ingegeven door de paarden.” Op 21 december 2017 is de camping verkocht. “We hebben de 25 jaar net niet volgemaakt.”

Ze verhuizen dit jaar naar Drenthe, naar een dorpje niet ver van Steenwijk. “De provinciegrenzen rond Steenwijk lopen bijna net zo lastig als de grenzen in Baarle”, lacht Lammie. Steenwijk ligt in de Kop van Overijssel.

Lammie achter de receptie met een gast. foto fam. Van Pijkeren

dan Noordwolde – is het boerenbedrijf uitgebouwd met een minicamping, ‘lemandsland’ geheten. Dat liep als een trein, blikken beiden terug op die tijd. “We hadden er ook veel plezier in”.

Het boerenbedrijf werd eigenlijk te klein. “Ik wilde eigen baas blijven”, verklaart Gert-Jan zijn overstap naar de recreatiesector. “Door het hele land hebben we gezocht naar een camping, tot op de Waddeneilanden toe.” Uiteindelijk is het na een jaar zoeken de Heimolen in Baarle-Nassau geworden.

“Het was een leuk project, met zijn ups-and-downs. Zeven dagen in

Ander bedrijf

In die vijfentwintig jaar hebben Gert-Jan en Lammie van de Heimolen een heel ander bedrijf gemaakt. Bij het begin van het gesprek overhandigen ze mij tekeningen van de ‘Woody-Wonder’ bungalows uit 1967, eenvoudige huisjes met een zitkamer/keuken en twee slaapkamers. Plus een heleboel foto’s van de bouw ervan. “Daar zijn er in die tijd zo’n zestig van gebouwd, onder de bomen”, herinnert Gert-Jan zich de situatie die hij in 1993 aantrof. “Verder

Alleen het parkeerbord herinnert aan de naam voor het toeristisch veld.

een groot terrein voor bungalows en stacaravans. Maar ook her en der stukjes voor toercaravans. En een oud zwembad.” Dat bad werd al lang niet meer gebruikt en is vrij snel na de overname gesloopt. Van de twee kapelletjes herinneren ze zich niets, die moesten bij de overname al weg zijn geweest.

Het hele terrein was zo'n 15 ha groot. “Een deel van het terrein is nog lang in eigendom gebleven van Liza. We hadden de afspraak gemaakt dat dat stuk pas na het overlijden van Liza en haar echtgenoot naar ons toekwam. Zo konden zij het als buitenverblijf gebruiken.” Het ging om het bosje langs de weg voorbij de hoofdingang. “Het grootste deel van het toeristisch terrein was eigenlijk één grote zandvlakte. Je moest over de dennenappels lopen. Eén van de eerste werken was daar een grasveld van maken. Het veld is goed bemest. Met een kraan is alles vlakgemaakt. Rondom is het

dichtgemaakt”, duidt Gert-Jan de veranderingen. “En er zijn een nieuwe sanitaire units geplaatst.” Daarmee hield het niet op. “Uiteindelijk is het toeristisch kamperen geconcentreerd op één plek, achter het hoofdgebouw.” Dat deel noemden ze ‘Achter de Molen’ om de herinnering aan de molen levend te houden. In ‘Achter de Molen’ zijn

ook de trekkershutten geplaatst. “We hebben er ook voor gezorgd dat de stacaravans niet meer her en der tussen de bungalows stonden.” Ook zijn in de loop van de tijd de plaatsen voor de stacaravans vergroot. “De meeste bungalows en stacaravans waren van onze gasten zelf.”

Terras in 1994 met de kantine. foto fam. Van Pijkeren

Terras in 2004 met 't Praothuis. foto fam. Van Pijkeren

In 2017 is een overkapping gebouwd. foto fam. Van Pijkeren

De oude kantine. foto fam. Van Pijkeren

Na een kinderreisje friet eten op het terras (2001). foto fam. Van Pijkeren

Hoofdgebouw

Ook het hoofdgebouw is aangepakt. “De snackbar en het jeugdhonk zijn tot één ruimte samengevoegd. Zo hadden we een aparte recreatiezaal voor bingo’s, kinderactiviteiten en gezelschappen. Voorjaar 2017 hebben we nog de overkapping aan de kantine gezet. Een gouden greep waar wij de laatste zomer veel plezier van hebben gehad.”

Ze hebben ook grote loodsen gebouwd. “En niet vergeten een grote werkplaats”, zegt Gert-Jan trots. Veel werk is in de grond gestopt: elk verblijf is aangesloten op het gasnet en de kabel. Bij dat grondwerk kwam oud ijzer zoals

fietsen boven. “Maar ook wel kogels. In een boom vonden we zelfs granaatscherven, getuigen van de felle strijd die hier 75 jaar geleden is gevoerd.”

Eerst is geprobeerd het internet via de kabel te laten lopen. “Dat was helaas geen groot succes.” Als laatste werk hebben ze een start gemaakt met de aanleg van glasvezel. “Voor het internet-gebeuren van onze gasten.”

Door de ziekte van Gert-Jan liepen de plannen niet allemaal zoals ze het graag hadden gewild.

Gastenbestand

Gert-Jan en Lammie hebben in de loop van de vijftintig jaar hun

gastenbestand zien veranderen. Eerst kwamen de gasten vooral uit de omgeving van Rotterdam en Den Haag, later juist meer uit Breda en Tilburg. Waren het in de eerste jaren ook meer moeders die met hun kinderen veel weken op De Heimolen verbleven, de vaders kwamen dan in het weekend over, later was dit juist niet meer het geval. “Doordat de moeders ook aan het werk gingen. Voor onze tijd kwamen ze nog vaak met de trein en bus naar de camping. Hun spullen werden door een vrachtvervoerder op de camping bezorgd.”

Horeca

Na één jaar hebben ze de horeca uitgekocht. “Twee kapiteins op één schip werkt niet”, verklaren ze. “Op een bedrijf als De Heimolen hangen horeca en camping zo samen, dat het gewoon in één hand moet.” Was de horeca eerder alleen voor de gasten, toen waren ook voorbijgangers welkom. “De deur naar het dorp stond open.”

Dat heeft geresulteerd in veel feesten. Nog maar enkele jaren terug heeft Amalia een nieuwe wandelfolder op de Heimolen gepresenteerd. “Jammer dat we door

Kinderen van de ponyclub aan tafel. foto fam. Van Pijkeren

de verkoop van de camping de wandelaars van de kerstwandeling 2017 op het laatste moment niet meer konden ontvangen.”

De Baarlese ponyclub was ook kind aan huis. “Om de pot leeg te maken hebben we heel wat ‘teeravonden’ gehad.” Met de paarden en pony’s is heel wat afgereiden op het campingterrein.

Lammie en Gert-Jan prijzen zich gelukkig dat ze al die jaren beroep konden doen op vrijwilligers van de camping. “Anders hadden we nooit zulke leuke evenementen kunnen opzetten.” Het paasontbijt is maar een voorbeeld.

Dit tegeltje kregen Lammie en Gert-Jan van hun gasten bij hun afscheid.

Huisnummers

Lammie van Pijkeren heeft ook in de Nassause gemeenteraad gezeten. Een van haar wapenfeiten zijn de paaltjes met de huisnummers

Een oud en een nieuw (2018) huisje.

Dit bord moet nog vervangen worden.

in het buitengebied. “Over zo’n project had ik gelezen in een weekblad uit het Noorden.” Elke woning heeft aan de straat een huisnummer gekregen, met een Nederlandse vlag, zodat de voordeur beter vindbaar is. Vooral voor de hulpdiensten kon dat het verschil maken. “Daar ben ik nog steeds trots op. In nauwe samenwerking met ZLTO en KVO is het gelukt om het systeem over het hele buitengebied van Baarle-Nassau uit de rollen.” Helaas is het niet gelukt om Baarle-Hertog bij het project te betrekken.

Vakantiepark

“Wij richten ons juist op de toeristenkant”, zeggen Myrjam en Jan van der Klij. “Meer op de verhuur dus.” Zij hebben het bedrijf anderhalf jaar geleden overgenomen, zoon Damian is mede-eigenaar.

Dochter Emily (16 jaar) zit nog op school. “Of ook zij in het bedrijf gaat werken, zien we wel”, zegt Myrjam. “Ze heeft interesse om een opleiding voor recreatie en attractiemanagement te volgen. Maar eerst de examens maar eens doen dit jaar.” Myrjam en Jan wilden als gezin iets samen gaan doen: “Die kans bood de Heimolen.” Eerder waren ze al actief in de vakantieverhuur en de horeca.

De familie Van der Klij wil van de Heimolen echt een vakantiepark maken. “In de winter is door de week de poort dicht.” Deze zomer is er vijf weken een animatieteam actief. “We zien enorm veel kinderen komen.” Ze hanteren een nieuwe naam voor het bedrijf: Recreatiepark De Heimolen. “Het bord aan de straat moet nog worden vervangen.”

In die afgelopen anderhalf jaar is er

Het sportveld op de plaats van de eerste speelplek.

al veel gebeurd, kijken de nieuwe eigenaren op die tijd terug. “Je weet, als je een dergelijk bedrijf overneemt, krijg je te maken met achterstallig onderhoud. Je hebt ook je eigen ideeën.” Een aantal caravans en huisjes is al gesloopt en vervangen door nieuwe accommodatie. “Volgens ons staan er nog enkele van de huisjes die Liza van der Vloet heeft laten bouwen. Die wordt binnenkort ook vervangen.”

Enclaves

Myrjam: “We zien veel nieuwe mensen. Ze komen werkelijk overal vandaan: China, Rusland, Canada... Vaak maar voor een paar dagen. Mensen die de enclaves met eigen ogen willen zien. Ze zien allemaal stippeltjes op de kaart staan, daarom komen ze deze kant uit.” Via booking.com kan er worden geboekt. “We geven een fiets-foto-tocht mee aan de mensen die bij ons verblijven. Daar zit natuurlijk het huis met de twee nummers op Loveren in. Maar ook de Dodendraad.”

Op het toeristisch veld achter het hoofdgebouw zijn er 30 tot 35 plekken. “Voor kampeerdere, mensen met een camper”. Op de plaats waar heel vroeger door de jeugdbeweging werd gekampeerd, is nu een sportveld. “Ook nonnen hebben op dat veldje gekampeerd”, weet Myrjam van horen zeggen.

“Van de overbuurvrouw, die woont er al vijftig jaar. Als je zo dadelijk een kijkje neemt op het park, zie je het veldje zeker liggen. Het ligt wat lager dan de omgeving.”

Bistro

“Alleen de vier muren staan er nog”, duidt Myrjam de ingrijpende verbouwing van het hoofdgebouw. “Niet alleen voor de vaste gasten, juist ook voor mensen van buiten. Voor fietsersgroepen. We hebben al vier buurtverenigingen op bezoek gehad’, geeft zij als voorbeeld wat hen voor ogen staat. “Iedereen kan bij ons langs komen in de bistro.”

Ze zitten nog vol plannen. Van het aanpakken van de wegen op het terrein tot extra speeltoestellen. Ook het bosje voorbij de hoofdingang wordt opnieuw ingericht. De wal langs de weg is al onder handen genomen.

De nieuwe bistro.

Büsingen, Duits eiland in Zwitserland

Hoe uniek is Baarle? (11)

HERMAN JANSSEN

Vorige aflevering brachten we een bezoek aan het Italiaanse enclavedorp Campione, in het zuiden van Zwitserland. Deze keer trekken we naar het noorden van Zwitserland, naar de Duitse enclave Büsingen. Die ligt aan de Bovenrijn, een paar kilometer ten oosten van de Zwitserse stad Schaffhausen.

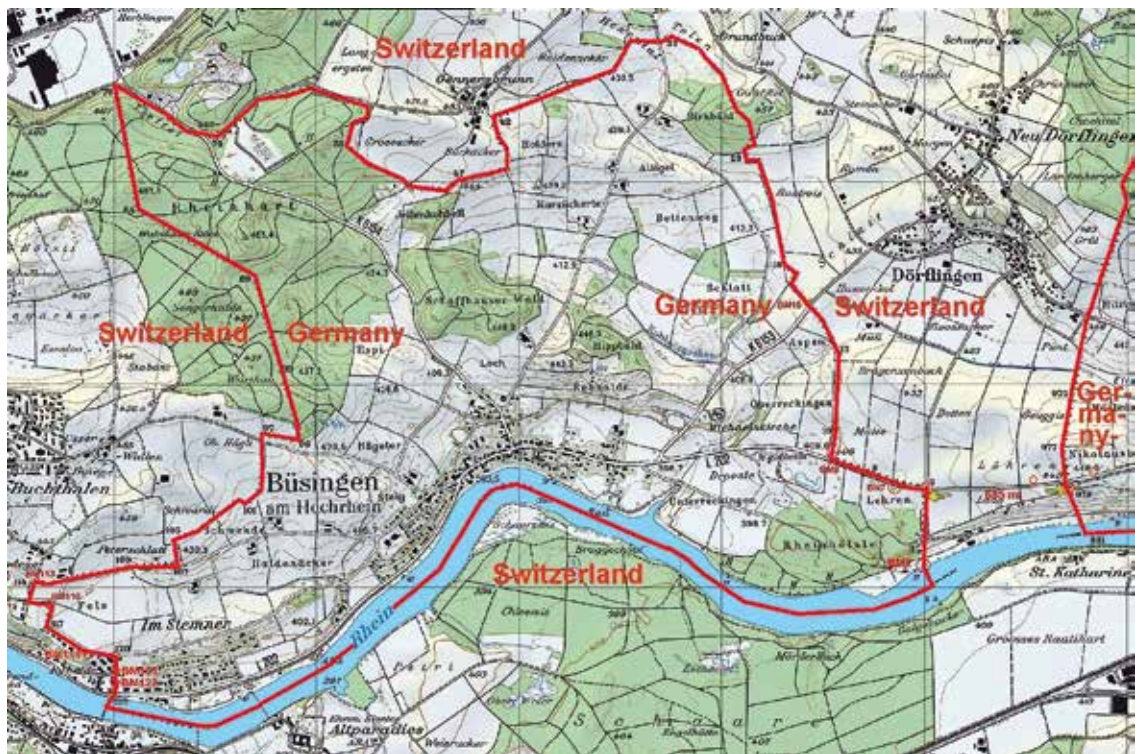
De dorpsgrens van Büsingen am Hochrhein is tevens districtsgrens, deelstaatgrens, rijksgrens én buitengrens van de Europese Unie! Büsingen is de enige Duitse gemeente die in zijn geheel een enclave vormt. In 1980 zat deze enclave zelfs in een andere tijdzone dan West-Duitsland. Dat land had de zomertijd ingevoerd, Zwitserland en Büsingen niet.

Duitse enclave in Zwitserland. <https://en.wikipedia.org>

Topografische kaart van Büsingen.

<http://geosite.jankrogh.com>

Büsingen am Hochrhein is een Duits dorp in de deelstaat Baden-Württemberg en behoort tot het district Konstanz. Het is volledig door het grondgebied van de Zwitserse kantons Schaffhausen, Zürich en Thurgau omgeven. De kleinste afstand van de enclave tot het moederland bedraagt ongeveer 700 meter. De enclave telde in 2017 zo'n 1.450 inwoners op een oppervlakte van 7,62 km². Ongeveer 30% van de enclavebewoners heeft een Zwitsers paspoort. In Stemmer, een gehucht van Büsingen vlakbij de grens met Schaffhausen, loopt in de straten Vögelingässchen en Im Stemmerli de Duits-Zwitserse grens deels in het midden van de weg. Huizen aan de ene kant zijn Zwitsers, aan de andere kant Duits.

Geschiedenis

De oudste vondsten dateren uit de late bronstijd (1250-750 jaar v.C.). Tegen het einde van de Romeinse tijd werd onder keizer Valentinianus I de linkeroever van de Rijn van Bazel tot aan het Bodensee met een ketting van wachttorens beveiligd. Drie ervan stonden in Büsingen: twee in het Schaarenwald en een op de Schaarenwiese. Na de vijfde eeuw kon deze Romeinse buitengrens de oprukkende Alemanni niet langer tegenhouden. Zij vestigden zich aan de oevers van de Rijn en noemden hun dorp naar hun stamhoofd Buosinga. In de zevende en de achtste eeuw werden de dorpen gekerstend. Büsingen werd een van de oudste en belangrijkste kerkelijke centra in de regio.

Van de vroegmiddeleeuwse geschiedenis is bij gebrek aan documenten maar weinig gekend. De oudste nog bestaande schriftelijke vermelding

dateert van 14 april 1090, toen graaf Burkhard von Nellenburg 'Bosinga' aan het Allerheiligenklooster in Schaffhausen schonk.

In de middeleeuwen veranderde Büsingen – zoals andere gebieden in Europa – vele malen van soevereiniteit door vererving, verkoop of een schenking aan de kerk.

Ontstaan van de enclave

Vanaf 1361 waren Oostenrijkse vazallen aantoonbaar heer van Büsingen en in de eerste helft van de vijftiende eeuw behoorde het leengoed aan de Oostenrijkse hertogen. Vanaf 1465 waren de Habsburgers er leenheer. Büsingen werd toen een onderdeel van het Oostenrijkse landgraafschap Nellenburg. In 1535 werd een lid van de familie Im Thurn, een van de oudste en meest vooraanstaande families van Schaffhausen, leenman in Büsingen. In 1651 verkochten de Habsburgers Büsingen voor 20.000 gulden aan Schaffhausen. Die stad wou er Zwitsers grondgebied van maken, waartegen Oostenrijk zich verzette omdat Büsingen al heel lang Oostenrijks gebied was.

Vanaf 1658 was rentmeester Eberhard Im Thurn de Oostenrijkse landvoogd in Büsingen. Hij woonde daar in het Junkerhaus, een imposant vakwerkhuis dat met een muur en een toren was omgeven. Als heer van Büsingen had Eberhard de leiding over het lokale bestuur en

Junkerhaus. www.vozpopuli.com

inde hij de belastingen. Eberhard Im Thurn had een moeilijk karakter en was waarschijnlijk ook geestesziek. Hij was uitdagend, stijfkop-pig, zelfingenomen en maakte met zowat iedereen ruzie, ook met de eigen familieleden in Schaffhausen. Maar hij had vooral ruzie met de protestantse dominee van Büsing-en. Eberhard sympathiseerde namelijk met de Oostenrijkse katholieken en lag hierdoor aan de basis van de enclavevorming.

Op 10 april 1693 werd hij door de stad Schaffhausen ontvoerd, berecht en veroordeeld. Voor Oostenrijk was dit een ongeoorloofde inmenging in de soevereiniteit. Het lokale geschil kwam dichtbij een totale oorlog tussen Zwitserland en Oostenrijk. Pas na zes lange jaren in de gevangenis werd Eberhard vrijgelaten. Hij bekeerde zich onmiddellijk tot het katholieke geloof, al bleven zijn onderdanen protestants hervormd. Schaffhausen verloor het eigendomsrecht over het Oostenrijkse dorp en Eberhard zwoer dat Büsingen nooit aan de Zwitsers mocht worden afgestaan. Toen Schaffhausen in 1723 de omliggende dorpen aankocht, werd Büsingen 'tot eeuwige ergernis van Schaffhausen' van die verkoop uitgesloten. En toen Oostenrijk in 1770 zijn rechten over de dorpen Ramsen en Dörflingen aan de Zwitserse Confederatie van Zürich verkocht, werd Büsingen een federale enclave. Die bleef Oostenrijks, de omliggende dorpen werden Zwitsers. De enclave was geboren.

Pogingen tot opheffing

Versillende pogingen om Büsing-en via onderhandeligen in het kanton Schaffhausen te integreren, mislukten. Bij de vrede

Luchtfoto. www.exclave.eu

van Pressburg in 1805 werd de enclave aan het Zuid-Duitse koninkrijk Württemberg toegewezen. Tijdens het Congres van Venen in 1815 kwam de enclave onder het Groothertogdom Baden. Bij de Duitse eenwording in 1870 verwerf Duitsland de rechtsmacht over Büsingen.

De Eerste Wereldoorlog maakte van Duitsland het meest onpopulaire land van Europa. Bij een lokaal referendum in 1918 stemde 96% van de Büsingers voor toetreding tot Zwitserland. Deze wens is niet in vervulling gegaan omdat Zwitserland geen geschikt ruilobject aan Duitsland heeft aangeboden. Büsingen zou, enigszins met tegenzin, Duits blijven. Zes jaar later, in 1924, probeerden de inwoners het opnieuw. Zij dreigden met het gebruik van geweld. De Duitse reactie was ijzig kalm: "Dan zullen wij de gemeenteraadsleden en de ambtenaren die dit geweld ondersteunen in beschuldiging stellen."

In 1925 volgde een nieuwe, meer gematigde poging van de plaatselijke bevolking tot afscheiding van Duitsland. Het antwoord luidde dat aan de politieke verbondenheid niet kon worden geraakt en dat alle pogingen daartoe hopeloos zouden zijn. Dat bleek opnieuw in 1931, kort voor de machtsovername door de nationaalsocialisten. Het initiatief werd niet eens beantwoord.

De druif in het wapenschild verwijst naar de vroegere wijnbouw. De rode rand symboliseert de enclavesituatie.
www.wikiwand.com

Tweede Wereldoorlog

Tijdens de Tweede Wereldoorlog sloot neutraal Zwitserland de rijksgrens af. Büsingen was van de rest van het Derde Rijk geïsoleerd. Elke Büsinger soldaat die met verlof naar huis kwam, moest bij de Zwitserse grenspost in Gailingen zijn wapen achterlaten. Zwitserse douaniers stelden een overjas ter beschikking om tijdens de korte reis over Zwitsers grondgebied het Duitse uniform te bedekken.

In 1945 hield de Zwitserse grenswacht Franse troepen tegen die de enclave met een tank probeerden te bezetten. Pas na lang onderhandelen mochten zeven Fransen met een jeep over Zwitsers grondgebied naar Büsingen rijden. De Fransen benoemden Gustav Hugo tot burgemeester. Hij was een scheepskapitein uit Hannover. De enclave-status werd opgeheven en plakaten met het opschrift Landkreis Konstanz overschilderd.

Aan Duitse functionarissen werd de toegang geweigerd, alleen Zwitserland had recht op het dorp. Na twee maanden was de positie van Gustav Hugo onhoudbaar geworden. Hij werd door Franse troepen afgezet. Een Britse parlementscommissaris suggereerde aan Zwitserland om de Duitse enclave te annexeren, wat door de Zwitserse Bondsraad werd afgewezen.

Staatsverdrag

In 1956 schoten de onderhandelingen tussen Duitsland en Zwitserland over de opheffing van de enclavesituatie goed op, tot het district Konstanz plots eiste dat de enclave door een landcorridor met Duitsland zou worden verbonden. Deze eis werd in het kanton Schaffhausen en in Büsingen als een provocatie ervaren. Een storm van verontwaardiging volgde, met als eindresultaat dat de onderhandelingen tot op heden zijn bevroren.

Op 6 december 1961 werd 'Büsingener am Hochrhein' de officiële enclavenaam. Op 4 oktober 1967 trad een staatsverdrag in werking waarin beide landen bepaalden dat Büsingen tot de Zwitserse douaneunie behoorde, wat de facto al het geval was sinds 1947. Tegelijkertijd werd de nabijgelegen Duitse enclave Verenaahof, die uit slechts drie boerderijen bestond, aan Zwitserland afgestaan.

In de Duitse enclave is de Zwitserse wetgeving van toepassing voor alle douaneformaliteiten en op het gebied van landbouw, gezondheidszorg, omzetbelasting, tabaksbelasting en alle andere indirecte belastingen. Werknemers en bedrijven van Büsingen mogen

zonder problemen in de omliggende Zwitserse kantons werken. Büsingers sluiten naar eigen wens een ziektekostenverzekering in Zwitserland of in Duitsland af. Het verdrag voorziet ook in de oprichting van een gemengde commissie die probleemoplossingen aan de bevoegde autoriteiten voorstelt. Politiek gezien behoort Büsingen tot Duitsland, economisch tot Zwitserland. Dit is een zeer bevredigend en efficiënt model van enclavemanagement gebleken.

In 1989 riep het gemeentebestuur de inwoners op om niet te stemmen voor de eerste verkiezingen

Vroegere grensovergang.
www.spiegel.de

van het Europees Parlement, aangezien dit voor de burgers tot praktische en logistieke problemen zou leiden ten opzichte van hun handelscontacten met Zwitserland. Ruim 84% van de inwoners stemde daarom niet.

Omdat de enclave geen deel uitmaakt van het douanegebied van de Europese Unie, moet over elke EU-regelgeving afzonderlijk met Büsingen worden onderhandeld. Dat vraagt van de burgemeester veel diplomatie en een grote tijdsinvestering. Er moet steeds worden

nagegaan wat al dan niet van toepassing is. Denk bijvoorbeeld aan de Europese drinkwaterverordening. Die verplicht huiseigenaren om speciale kranen te voorzien om een mogelijke legionellabesmetting te voorkomen. Maar alles wat met voedsel te maken heeft, wordt in de enclave volgens de Zwitserse wetgeving geregeld. Die Europese verordening is dus niet van toepassing in de enclave. Ook op belastinggebied zijn er uitzonderingen. Als de gemeente voor eigen gebruik materiaal in Duitsland koopt, dan kan dat belastingvrij worden ingevoerd.

Grensbewaking

Sinds 4 oktober 1967 zijn er geen controles meer bij de enclave-grens omdat het staatsverdrag bepaalt dat die enclave tot het Zwitserse douanegebied behoort. Wél waren er tot 2008 door Duitse en Zwitserse douanen bewaakte grensovergangen aan de vlakbij gelegen Duits-Zwitserse grens in Randegg en Gailingen. Inwoners van Büsingen werden daar op dezelfde manier als inwoners van Zwitserland behandeld. Zij werden bij aankomst in Zwitserland geïnspecteerd door Zwitserse douanebeambten en waren verplicht om Zwitserse douanerechten te betalen voor in Duitsland aangekochte goederen, voor zover de vastgestelde heffingskorting werd overschreden.

Op 12 december 2008 kwam Zwitserland bij de Schengenzone, waardoor zowel de Duitse als de Zwitserse grenscontroles in Randegg werden opgeheven. Dankzij het vrije verkeer van personen kan een Europese burger voortaan drie maanden in Zwitserland verblijven, reizen en werken

Kunstwerk van Ursula Knapp tegen de gevel van het gemeentehuis. <https://thegreentreeischirping.wordpress.com>

zonder een visum aan te vragen. De enige voorwaarde is een geldig identiteitsbewijs. In Gailingen is nog een douanekantoor dat echter niet continu open is. Tegenwoordig controleert de Zwitserse douane in heel de grensregio willekeurig alle in het buitenland aangekochte douane-plichtige goederen. De aangifte ervan moet gebeuren in een Zwitsers grenskantoor, ook als daar geen douanen aanwezig zijn. De aangifte wordt in een daartoe bestemde box gedeponneerd en de kosten worden via de post afgehandeld. Voor de commerciële invoer is een omweg via het grenskantoor in Thayngen (E34) vereist.

Politie

Sinds 2004 is de Duitse politie van Gottmadingen verantwoordelijk voor de ordehandhaving in de enclave. Zij voert er dan ook regelmatig patrouilles uit en in het gemeentehuis is een ruimte voor consultaties op afspraak beschikbaar. Volgens het staatsverdrag is de Zwitserse politie gemachtigd voor speciale aangelegenheden

zoals inbreuken op de douanewetgeving, de narcoticawet en de levensmiddelenwetgeving voor restaurants. In de praktijk is de procedure dan meestal zo dat de bevoegde Zwitserse politiemannen, vergezeld door Duitse agenten, de officiële handelingen verrichten. Agenten uit Duitsland en Zwitserland werken goed samen. Aangezien er tussen de enclave en Zwitserland geen grenscontroles zijn, mag de kantonale politie van Schaffhausen mensen in Büsingen arresteren en naar Zwitserland overbrengen.

Het staatsverdrag beperkt het aantal agenten. Zo mag het aantal Zwitserse geüniformeerde en gewapende ambtenaren in de Duitse enclave maximaal tien bedragen. En er mogen niet meer dan tien Duitse geüniformeerde en gewapende personen op de Zwitserse transitroutes aanwezig zijn. Zij moeten bovendien de aangewezen routes gebruiken en zich van alle officiële daden onthouden wanneer ze het Zwitserse grondgebied doorkruisen.

Het aantal Duitse agenten dat tegelijkertijd in de enclave aanwezig mag zijn, is niet groter dan 3 per 100 inwoners. Dat betekent momenteel 43 agenten.

Onderwijs

Büsingens heeft een kleuterschooltje. Het gebouw uit 1987 was één jaar later al te klein en werd uitgebreid. De kinderen gaan daarna naar de enige lagere school in het dorp. Zij kunnen er tot de vierde klas blijven. Ze zijn dan tien jaar oud. Vervolgens kiezen hun ouders buiten de enclave een Zwitserse of een Duitse middelbare school. Die beslissing hangt meestal van de herkomst van het gezin af.

Belasting

In de enclave financiert Duitsland de administratie, politie, brandweer en school. De meeste mensen die er wonen, werken in Zwitserland en ontvangen een riant salaris. Dat mag ook wel, want het leven in Büsingen is even duur als in Zwit-

Mannenkoor met reuzegrote Zwitserse koebellen.
www.maennerchor-buesingen.ch

serland. Maar de enclavebewoners betalen meer belastingen dan de Zwitsers. Hun belastingbrief komt namelijk uit Duitsland en daar zijn de tarieven van de inkomensbelasting aanzienlijk hoger! De inwoners van de enclave worden bovendien zwaar getroffen door het besluit van de Zwitserse centrale bank om de minimumkoers in te trekken. Daardoor krijgen zij minder euro's voor hun Zwitserse franken.

Om de hoge kosten voor het levensonderhoud te dekken, geniet de Büsinger van een bijzondere belastingaftrek. Maar desondanks betalen jongere, werkende inwoners ongeveer eens zoveel belastingen als hun collega's uit naburige Zwitserse steden en dorpen. Veel jonge mensen verhuizen daarom van Büsingen naar Zwitserland. Omgekeerd trekt de enclave veel Zwitserse gepensioneerden aan omdat de pensioenen in Duitsland weinig of niet worden belast. Dit belastingvoordeel wordt geleidelijk afgebouwd en zal in 2040 niet langer bestaan.

Büsingen is een van de weinige gemeenten in Duitsland die geen belasting op onroerend goed heft en de bedrijfsbelasting is er de laagste van heel Baden-Württemberg. Het Zwitserse btw-tarief dat op de meeste goederen en diensten in de enclave betaald wordt, is eveneens voordelig voor de encla-

Het goedkoopste benzinstation van Duitsland vermeldt zijn prijzen in franken en euro's. <http://freepages.rootsweb.com>

vebewoners. Dat bedraagt slechts 7,7% op luxeartikelen, terwijl de Duitse btw 19% bedraagt. Basisproducten als voedsel, geneesmiddelen, boeken en kranten zijn onderworpen aan een verlaagde btw van slechts 2,5%. De hotelsector hanteert een speciaal btw-tarief van 3,7%. Bedrijven uit Büsingen zijn hun belasting aan de Zwitserse federale belastingdienst in Bern verschuldigd.

Inwoners van de enclave worden – ongeacht hun nationaliteit – als onderdanen van derde landen behandeld met betrekking tot de btw die zij in de Europese Unie betalen. Na de export van in Duitsland aangekochte goederen kunnen zij die btw terugvorderen. Dit gebeurt aan de hand van een groen exportcertificaat dat in de winkel wordt ingevuld. Het formulier wordt in-

gediend bij de Duitse douane, die de uitvoer bevestigt. Bij teruggave van dit certificaat aan de verkoper wordt de Duitse btw terugbetaald. De import van goederen uit de Europese Unie is onderworpen aan de Zwitserse invoerbepalingen, accijnzen en btw.

Betaalmiddelen

Tot de late jaren tachtig werd de Duitse mark in Büsingen niet aanvaard! Zelfs een overheidsinstelling als het postkantoor nam alleen Zwitserse franken aan voor de verkoop van Duitse postzegels. Na de acceptatie van de Duitse mark en later de euro, blijft de Zwitserse frank vandaag de dag nog steeds het populairste betaalmiddel. De euro is weliswaar de officiële munteenheid, maar in de praktijk wordt vooral met Zwitserse franken betaald. Dat komt omdat de meeste inwoners in Zwitserse loondienst werken en dus in Zwitserse franken worden uitbetaald. Zij hebben dan ook 'hun' Zwitserse frank op zak. Veel voorzieningen zoals kabeltelevisie en elektriciteit komen bovendien uit Zwitserland en worden dan ook in Zwitserse franken afgerekend. Een bank als de Sparkasse heeft zowel euro's als Zwitserse franken in voorraad. De gemeenteadministratie rekent voor haar kosten en vergoedingen in Zwitserse franken. In de winkels wordt eveneens met

Energiecentrale op houtsnippers en thermische zonne-energie. <https://de.wikipedia.org>

Zwitserse franken betaald, zelfs om een Duitse krant te kopen. Bij pizzeria La Gondolla worden de prijzen in Zwitserse franken op de menukaart vermeld, wat veel bezoekers verrast. “Maar je mag ook met euro’s of dollars betalen,” lacht de gastvrouw. De plaatselijke kruidenier geeft als enige Duitse voedingswinkel geen statiegeld terug. Die Duitse regelgeving geldt niet in de enclave.

Energie

In de Duitse deelstaat Baden-Württemberg fungeert Büsingen als proefproject voor de marktintroductie van zonneverwarmingsnetwerken. Dit is opmerkelijk omdat vanwege de enclavestatus het Europese hernieuwbare energie-pact niet van toepassing is en er dus ook geen EU-subsidies voor beschikbaar zijn.

Landbouw

Veel Duitse boeren uit de grensstreek met Zwitserland vrezen voor hun bestaan. De enclave telt nog maar tien boerderijen. De sterke Zwitserse frank maakt de aankoop van Duitse landbouwgronden aantrekkelijk voor Zwitserse boeren. Zij zijn in staat om hogere prijzen te betalen, wat tot een prijsspiraal leidt. Bovendien ontvangen de Zwitsers voor hun gronden in Duitsland subsidies van de Europese Unie. Zwitserse boeren ontvangen dat geld zelfs zonder overheidscontrole, terwijl Duitse boeren zich aan veel regels moeten houden. Wat de Zuid-Duitse landbouwgronden voor Zwitsers nog aantrekkelijker maakt, is dat een grensovereenkomst uit 1958 hen in staat stelt om hun opbrengsten belastingvrij in Zwitserland in te

Postkantoor. www.flickr.com

voeren, tenminste als de gronden minder dan tien kilometer van de rijksgrens verwijderd zijn. Anderzijds hebben Duitse boeren geen recht op een belastingvrije invoer. Hiervoor is een wijziging van de douane-overeenkomst nodig.

Post

Deutsche Post heeft een kantoor in de enclave en biedt daar ook Zwitserse postdiensten tegen Zwitserse binnenlandse tarieven aan. Büsingen heeft zowel een Duitse (D-78266) als een Zwitserse postcode (CH-8238). Beide postcodes kunnen vrij gebruikt worden om brieven naar Büsingen te sturen. Iedereen in de enclave heeft dus twee postadressen: een Duits en een Zwitsers. Zelfs de Duitse burgemeester en zijn gemeenteadministratie zijn via een Zwitsers postadres bereikbaar.

Brieven vanuit Büsingen kunnen met een Zwitserse of een Duitse postzegel worden gefrankeerd. Een standaardbrief van de enclave naar Zwitserland heeft een Zwitserse postzegel van 85 centiemen nodig of een Duitse van 70 eurocent. De Zwitserse postzegel is tegen de huidige koers (17 maart 2019)

0,05 eurocent duurder. “Als ik een brief naar Bern en een brief naar Berlijn wil sturen, koop ik een Zwitserse en een Duitse postzegel,” zegt burgemeester Markus Möll. “De brieven komen dan in verschillende postzakken terecht. ’s Avonds wordt de ene door de Duitse postdienst opgehaald, de andere door de Zwitserse.

Telecommunicatie

Büsingen beschikt eveneens over een dubbele telefooninfrastructuur. Inwoners kunnen zowel via het Duitse als het Zwitserse telefoonnetwerk worden bereikt. Het Duitse telefoonnummer begint met ‘+49 7734’, het Zwitserse

Telefooncellen bij het gemeentehuis. <https://simple.wikipedia.org>

Het groen-gele verkeersbord met de letter H bij de bushalte is Duits, het geel-witte bord met de halteplaats 'Büsingener Bürgerhaus' is Zwitsers.

<https://kommunal.de>

met '+41 52'. Om in beide landen concurrerend te zijn, hebben veel handelaars twee telefoonlijnen: een Duitse en een Zwitserse. Ook gewone burgers hebben vaak twee vaste lijnen en voor het postkantoor staan twee telefooncellen: één van het Deutsche Telekom en één van Swisscom.

Smartphones loggen in Büsingen vaak in op het dure Zwitserse mobiele netwerk. Omdat Zwitserland geen deel van de EU uitmaakt, moeten toestellen met een Duits abonnement in dat geval roamingkosten betalen. Er wordt aangeraden om het netwerk handmatig te kiezen.

De gemeentediensten hebben twee mailadressen: een Duits en een Zwitsers. Maar de website is Duits: <https://www.buesingen.de>. Ook opmerkelijk: sinds 1 januari 2015 zijn in de enclave geen betaalbare Skype-diensten meer beschikbaar vanwege een wijziging in de btw-wetgeving.

Openbaar vervoer

De Zwitserse PostBus zorgt voor een regelmatige busverbinding met het Duitse dorp Randegg en de Zwitserse plaatsen Schaffhausen, Ramsen, Buch en Dörflingen. De Duitse Südbadenbus bedient Büsingen en het afgelegen gehucht Stemmer met een busverbinding naar Gailingen. Sommige bushaltes wordt door beide maatschappijen gebruikt.

Autoregistratie

Wanneer een inwoner van Büsingen een Duitse stad binnenrijdt, zijn auto parkeert en na verloop van tijd terugkeert, gebeurt het vaak dat een of meer mannen in

Autoplaat uit Büsingen.
<http://geosite.jankrogh.com>

een gebogen positie zijn kenteken onderzoeken en bespreken. "Er bestaat toch geen Duits district dat met de letters BÜS begint?" De enclave hoort bij het Duitse district Konstanz, waardoor het registratienummer van de auto's met de letters KN zou moeten beginnen. Sinds 1968 echter hebben de autokentekens van Büsingen om douane-technische redenen de beginletters BÜS. Deze platen zijn ingevoerd om de taak van Zwitserse douaniers te vereenvoudigen. Voertuigen met BÜS-kentekenplaten worden voor douanedoeleinden als Zwitserse voertuigen behandeld.

Büsingen is het enige Duitse dorp met eigen kentekenletters. 'BÜS' is ook het minst voorkomende Duitse autokenteken. Slechts een 700-tal platen zijn in gebruik. De drie letters worden bijna altijd gevolgd door een A. Dit zijn voertuigen die in Duitsland zijn gekocht en die normale wegenbelasting betalen. Een klein aantal voertuigen met als vierde letter een Z is in Zwitserland gekocht en werd voor twee jaar belastingvrij gesteld.

Er is in Büsingen maar één tankstation, met maar één pomp. Het is wellicht het enige Duitse tankstation waar diesel meer dan benzine kost.

Godsdienst

In Büsingen zijn vier kerkgemeenschappen: een katholieke die tot de parochie Gottmadingen behoort, een protestantse, een protestants-methodistische en een vrije protestantse (de Kerk van de Nazarener). Bij laatstgenoemde kerk hoort ook één van de twee Europese Nazarenercolleges en het

Bergkerk Sint-Michael.
<https://commons.wikimedia.org>

Nazarenerbestuur voor de regio Eurazië. Dat omvat heel Europa, de staten van de voormalige Sovjet-Unie, het Midden-Oosten en het Indiase subcontinent.

Sport

Alle Büssinger sportploegen spelen in een Zwitserse competitie, zowel de hockey-, korfbal- en voetbalploegen als de tennisclub en de turnvereniging. Toch volgen de meeste Büssingers (net als de Zwitsers) de Duitse Bundesliga op tv. Die is interessanter dan de Swiss Super League.

Voetbalclub F.C. Büssingen werd in 1924 opgericht. Hilarisch detail: de eerste jaren stond er een notenboom in het strafschoopgebied. Omdat dit tegen de regels van het spel inging, werd deze op 30 april 1927 omgezaagd. In 1937 werd de werking stopgezet omdat de voetballers door de Nazi's verplicht werden om bij de plaatselijke turnvereniging aan te sluiten. Sinds 1947 maakt F.C. Büssingen opnieuw deel uit van de Zurich

Football Association, een tak van de Zwitserse voetbalbond.

In 2016 promoveerden de voetballers van de enclaveclub naar de Zwitserse derde klasse, maar F.C. Büssingen zat krap bij kas. Er was dringend geld nodig voor investeringen in de infrastructuur. Zo moest een clubhuis naast het voetbalveld de nodige kleedkamers bieden en was het grasveld in zeer slechte staat. Dat wou men door een kunstgrasveld vervan-

Logo van de plaatselijke voetbalclub.
www.fcbuessingen.ch

gen. Het bestuur besloot om het lidmaatschap van het Südbadische Fussballverband aan te vragen, dat deel uitmaakt van de Duitse voetbalbond. Bij die organisatie krijgen

clubs namelijk ongeveer 100.000 euro subsidiëring voor dergelijke projecten. Als lid van de Zwitserse bond zou de vereniging slechts een handvol geld ontvangen voor één van de twee projecten, zeker niet voor beide. Het Südbadische Fussballverband kon echter geen beslissing nemen. Toen was het de beurt aan de Duitse Voetbalbond. Ook die was niet in staat om tot een besluit te komen. Via de UEFA kwam de vraag uiteindelijk bij de FIFA terecht, waar het agendapunt tot driemaal toe niet aan de orde kwam. Sindsdien is het dossier spoorloos van tafel verdwenen.

Het is uniek dat een Duitse voetbalclub aan de FIFA vraagt om lid te mogen worden van de Duitse voetbalbond. Büssingen wou echter zowel bij de Duitse als de Zwitserse bond aangesloten zijn. De voetbalploeg zou in de Zwitserse competitie spelen omwille van de kortere verplaatsingen en omdat veel leden de Zwitserse nationaliteit hebben. De aansluiting bij de Duitse bond zou dus niet automatisch tot deelname aan de Duitse competitie leiden. Helaas verbieden de FIFA-statuten het

Büssingen aan de Bovenrijn. www.wikiwand.com

lidmaatschap in twee verschillende landen. De infrastructuurwerken werden uiteindelijk uit de gemeentekas bekostigd. Het kunstgras werd in september 2016 ingespeeld, het clublokaal kwam er in 2017.

Enclaveproblemen

Door verschillende wetgevingen in Duitsland en Zwitserland zijn er bijna dagelijks problemen voor de enclavebewoners. In 1979 werden vierhonderd handtekeningen tegen de oneerlijke belastingdruk verzameld en werd een discussie met de Duitse belastingautoriteiten gestart. Vijf jaar later resulteerde die in de goedkeuring van een zogenaamde billijkheidsmaatregel door het ministerie van Financiën. Er werd voor de enclavebewoners een belastingvrij basisbedrag voorzien omwille van de duurdere levenskosten in Zwitserland. Maar dit basisbedrag was niet flexibel wat betreft koopkracht en valutawijzigingen.

In de zomer van 2011 werd het Burgerinitiatief opgericht om geduldig maar volhardend gezamenlijke problemen op te lossen. Blijkbaar is de gemeenschapszin in de enclave sterker dan elders, vergelijkbaar met die van eilandbewoners! De trigger was de aanzienlijke daling van de euro ten opzichte van de Zwitserse frank. In Büsingen ontvangen gepensioneerden en werknemers in Duitsland hun inkomen in euro's. Maar hun woonlasten, levensonderhoud en andere onkosten worden in Zwitserse frank betaald, wat een aanzienlijk inkomstenverlies tot gevolg heeft. Enclavebewoners die in Zwitserland werken, ontvangen hun loon dan weer in

dure Zwitserse franken en betalen vervolgens meer euro's aan belasting, terwijl de belastingdruk in de omliggende Zwitserse dorpen niet is toegenomen. Hierdoor verhuizen veel actieve enclavebewoners naar Schaffhausen en is Büsingen met een gemiddelde leeftijd van 58 jaar de oudste leefgemeenschap in Duitsland.

Het Burgerinitiatief streeft voor de grensarbeiders van de Duitse enclave naar de invoering van Zwitserse in plaats van Duitse belastingen, wat een permanente oplossing van het probleem zou betekenen. Dit wordt door meerdere betrokken partijen als een haalbare optie

Aanlegsteiger. <https://commons.wikimedia.org>

erkend. Maar het is twijfelachtig of deze wens in het verre Berlijn gehoord wordt. In afwachting werd alvast het belastingvrij basisbedrag met 50% verhoogd, wat slechts een tijdelijke oplossing biedt. En niet alle financiële problemen zijn daarmee van de baan. Denk bijvoorbeeld aan de Duitse belasting op Zwitserse werkloosheidsuitkeringen en arbeidsduurverkorting,

aan de hogere Zwitserse ziekteverzekeringspremies voor grensarbeiders uit de EU en aan de lagere Zwitserse kinderbijslag.

De gecontesteerde uitsluiting van Zwitserse enclavebewoners bij de kandidaatstelling voor de gemeenteraadsverkiezingen staat eveneens op de agenda van het Burgerinitiatief, net als de vergrijzing van de bevolking. De Duitse minister van Financiën adviseerde in dit kader over het aanbod van goedkope bouwplaatsen om jonge gezinnen naar de enclave te lokken. Daarnaast zou Büsingen zijn aantrekkelijke toeristische troeven nog meer kunnen uitspelen.

Toeristische troeven

Zwitsers winkelen graag net over de grens met Duitsland. Van shampoo tot volledig ingerichte keukens, alles is daar goedkoper. Bovendien krijgen zij in aanvulling op die lagere prijzen de btw van hun Duitse aankopen terugbetaald, ongeacht het bedrag van de aankoop. Dit

winkeltourisme staat dankzij de hoge koers van de Zwitserse frank op een recordniveau en veroorzaakt soms lange files.

Maar bezoekers van de enclave worden eveneens door de fascinerende enclavegeschiedenis en de schilderachtige Rijn aangetrokken. Bijna het hele jaar door brengen toeristen een bezoek aan de recreatiegebieden langs de Rijn en de nabijgelegen watervallen in Neuhausen am Rheinfall. Büsingen zelf heeft veel vakantieflats en kleine gastenverblijven. Ook ontwikkelde de enclave een eigen toeristische identiteit. Zo is zij bekend voor haar wandel- en trektochten rond het meer van Konstanz. Bovendien brengt de Rijnfietsroute 'Van de Atlantische Oceaan naar de Zwarte Zee' dagelijks toeristen uit heel Europa naar Büsingen. Zij zijn verrast door de enclavesituatie en stellen altijd dezelfde vragen over het dagelijks leven.

Infobord bij de Exklavenweg. <http://perasperaadastra-marco.blogspot.com>

Bülinger Exklavenweg

Elf informatieborden van de Büsinger Exklavenweg geven een antwoord op vragen over de enclavestatus en -geschiedenis. Het startpunt bevindt zich bij het gemeentehuis. De 11,7 km lange route kan in ongeveer drie uur en

Grensovergang. <https://commons.wikimedia.org>

twintig minuten worden gewandeld, maar ook een verkorting behoort tot de mogelijkheden. Er wordt een hoogteverschil van 139 meter overbrugd. Onderweg stap je door het schilderachtige landschap van de Bovenrijn. Je passeert de Oude Rijnmolen, het Junkerhaus, de bergkerk van Sint-Michael en restaurant Waldheim.

Bezienswaardigheden

Veel toeristen wandelen langs de 17,141 kilometer lange rijksgrens rondom de enclave. Die wordt door 123 grensstenen gemarkeerd. De Hattinger Stein draagt het nummer 1 en is veruit de bekendste. Hij wordt ook wel Nellenburgerstein genoemd. Deze zwerfkei bevindt zich onzichtbaar in de Rijn en markeert de grens met het Zwitserse buurdorp Dörflingen. Dit is het oudste oriëntatiepunt van Schaffhausen en ook het enige dat zich onder water bevindt. De 122 overige stenen werden veelal in 1839 geplaatst, het jaar van de

grensovereenkomst tussen Zwitserland (Canton Schaffhausen) en het Grossherzogtum Baden. Vandaar de afkortingen CS en GB op de grensstenen.

De Oude Rijnmolen werd in 1674 opgericht. Stromend Rijnwater dreef het molenwiel aan. Later werd het pand verbouwd tot een bierbrouwerij met restaurant. In 1964 werd hier een tot ver in Duitsland bekende culturele en culinaire ontmoetingsplek geopend. In 2003 kocht de gemeente het oude gebouw. Na een volledige renovatie werd het in 2004 heropend als romantisch hotel-restaurant.

Het Junkerhaus is een imposant vakwerkhuis in het midden van het dorp. Hier woonde de adellijke familie Im Thurn, die Büsingen van 1535 tot 1854 als leengoed in haar bezit had. De ontvoering van Eberhard Im Thurn, die in 1693 voor dit huis plaatsvond, verhinderde uiteindelijk de integratie in

Bergkerk Sint-Michael. www.exclave.eu

Zwitserland en leidde zo tot de huidige enclavesituatie.

De Romaanse bergkerk van Sint-Michael staat op een heuvel, halfweg tussen Büsingen en Dörfingen. Het is een van de oudste kerken uit de omgeving: zij werd al in 1095 vernoemd. Waarschijnlijk is ze door een rijke grondheer als eigen kerk opgericht. Het bouwjaar is niet gekend. Het is de moederkerk van Schaffhausen en van veel dorpen in de ruime buurt. Het gebouw is omgeven door het Mesmerhaus en een voormalige boerderij. Enkele grafstenen herinneren aan het oude kerkhof dat binnen de ringmuur lag. In dit uniek middeleeuws ensemble zorgen kamermuziek en orgelconcerten voor een sfeervolle ambiance. De kerk is ook populair als trouwkerk.

Restaurant Waldheim is uniek in

Büsingen. De rijksgrens loopt door het gebouw en is in de biertuin door middel van een geschilderde stippelijijn zichtbaar gemaakt. Hier bestaat de mogelijkheid om aan een tafel te zitten waar de grens onderdoor loopt. Zwitserse stoelen zijn beter dan de Duitse omdat zij een mooi uitzicht bieden op de traag stromende Rijn. Dit is

Bierterras van restaurant Waldheim.
<http://perasperaadastra-marco.blogspot.com>

waarschijnlijk de enige volledig ongecontroleerde buitengrens van de Europese Unie.

Bronnen

GÖTZ F., SCHIENDORFER A., EIGLSPERGER G., "900 jaar Büsingen - een Duitse gemeenschap in Zwitserland", uitg. gemeente Büsingen, 1990.
 FILKORN Myriam, "Büsing am Hochrhein – ein Dorf im Zwiespalt der Nationen", Bachelorstudie aan de hogeschool voor publieke administratie en financiën (opleiding public management), Ludwigsburg, 2013; 475 p.
 SCHIENDORFER Andreas, "Büsing eine deutsche Exklave in der Schweiz. 50 Jahre Staatsvertrag", Thayngen, 2017; 177p.
<https://www.buesingen.de>
<http://buesingen.info>
<http://www.bergkirche-buesingen.de>
<http://www.spiegel.de>
<https://www.myswitzerland.com>
<http://vestner.ch>
<https://swiss-perimeter.ch>
<https://en.wikipedia.org>
<https://opinionator.blogs.nytimes.com>
<https://www.atlasobscura.com>

St. Janskruid (Hypericum Perforatum)

Kruid-je-roer-me-wel (7)

SYLVIE KOKS

St. Janskruid hoort bij de herts-hooifamilie. Het is te hard om te kunnen hooien. Het kruid dankt zijn naam aan Johannes de Doper ofwel St. Jan omdat op zijn naamdag 24 juni wanneer de zon het hoogst staat het kruid volop staat te bloeien en de geneeskraft het sterkst is. Rondom deze datum worden nog steeds midzomerfeesten gevierd.

Jaag den Duvel

De oude volksnaam voor dit kruid, Jaag den Duvel, ontstond omdat men vroeger geloofde dat de Duivel het St. Janskruid haatte. Men hing daarom het kruid boven deuren om de duivel te weren. Het is een heel oud bekend kruid, het werd al genoemd in Grieks/Romeinse tijd. In de Middeleeuwen werd ontdekt dat het ook een positieve werking op de psyche kon hebben. In alle oude kruidenboeken (Dodoens, H. van Bingen, Mellie Uyldert, Maria Treben) staat het kruid en haar werking beschreven. De plant moet niet verward worden met Jacobskruiskruid wat schadelijk en giftig is.

St. Janskruid bloeit van juli tot september langs velden, wegen, bossen op heuvels en weiden. Als je goed kijkt zie je het heel vaak. Het is een sterke plant met een vriendelijk uiterlijk. Hij verjongt zich elk jaar vanuit de wortel. In de herfst zie je al jonge rode uitloper-tjes die het jaar daarop de nieuwe plant vormen. Bovengronds maakt hij rode steeltjes en frisgroen blad. De rode kleur verwijst naar de werking op het bloed. Het is een echt zonnekruid, toppunt van de bloei is dus 24 juni, de bloemen zijn goudgeel en hoe meer zon hoe meer bloemen. De kleur geel ver-

De stof hypericine kleurt je huid rood.
foto Sylvie Koks

Sint Janskruid in bloei.
foto Sylvie Koks

wijst naar de werking op de lever en spijsvertering.

De bloeiwijze is rommelig, oude bloemen en nieuwe knopjes zitten tegelijk aan de plant. In de bloemen zitten oliekiertjes die de stof hypericine afscheidt, als je een bloempje fijnwrijft kleurt je huid rood. Tevens maakt die stof je huid lichtgevoelig (verbrandt makkelijker). Dus pas op als je St. Janskruid wil gebruiken (uit- of inwendig). In het blad zitten ook oliekiertjes maar veel minder dan in de bloem. Er zitten wel gaatjes in het blad die licht doorlaten. Dat kun je zien als je zo'n blaadje tegen het licht aanhoudt en verklaart de Latijnse tweede naam 'Perforatum'.

Toepassingen

Je kunt het hele bovengrondse kruid rond 24 juni plukken en te drogen hangen en daarna voor

De gaatjes in het blad laten licht door, dat verklaart de Latijnse 2^e naam 'Perforatum'. <http://www.kuleuven-kulak.be/bioweb>

thee gebruiken. Voor tinctuur en olie gebruik je alleen de gele bloemen die open zijn en die je rond 24 juni plukt, het liefst op een droge warme dag.

De thee en tinctuur werkt van binnenuit op het zenuwstelsel: het kalmeert en versterkt bij alle nerveuze klachten als hoofdpijn, stress, slapeloosheid en depressie. En bij nerveuze hartkloppingen, hyperventilatie. Maar ook voor overactieve kinderen of kinderen die uit nervositeit bedplassen. Op de spijsvertering werkt het kalmerend en zacht stimulerend. Bij geelzicht, een gezwollen lever en galblaas, spanning rond de zonnevlecht (je maaggebied tot je navel). Het geeft doorstroming in je inwendige klieren.

Uitwendig kun je het beste St. Jansolie gebruiken. Op je bloedsomloop werkt het stimulerend en doorstroming bevorderend, bijvoorbeeld bij winterhanden en voeten. Maar ook bij spierpijn en gewrichtsaandoeningen kan het

verlichting geven. Vooral die pijn-tjes hier en daar als je wat ouder wordt, kunnen minder worden als je je regelmatig met St. Jansolie insmeert. Heel lang geleden werd het al gebruikt bij wondgenezing, het desinfecteert. Het vergemakkelijkt ook het splinters verwijderen als je er eerst een watje met deze olie oplegt. Bij brandwonden en zonnebrand kan je het er direct opdoen. Ook voorkomt het striae en geneest het tepelkloven. Bij oorpijn kan de olie in het oor gedruppeld worden.

Belangrijke vermelding is wel dat het gebruik van St. Janskruid andere reguliere medicijnen kan beïnvloeden waardoor ze niet goed werken. Dus altijd overleggen met arts of apotheker als je dit kruid wil gebruiken naast andere middelen!

Recept St. Jansolie

Pluk openstaande bloemen op een schone plek op een warme droge dag omstreeks 24 juni. Doe ze in een glazen pot en overgiet ze met een plantaardige olie.

Roodgekleurde Sint Jansolie. Gemakkelijk zelf te maken. foto Sylvie Koks

Ik gebruik zelf altijd zonnebloemolie, maar olijfolie of iets anders kan ook. Zet die pot 3 weken op een zonnige plek. Geen deksel erop draaien want dan gaat het gisten. Ik leg er een doekje op tegen insecten en stof. De eerste dagen roer ik het door of schud wat en dan zet ik het weg op de vensterbank en zie gedurende de dagen vorderen de olie rood kleuren.

Na 3 weken afzeven en voila zo simpel kan het zijn. In flesjes gieten en dan mag de dop er wel op. Als je het gebruikt om te masseren kan er eventueel rozemarijn of lavendel etherische olie bij maar dat hoeft niet (versterkt wel de werking).

Ik zou aanraden om dit echt eens te proberen als dit je goed zou kunnen doen. Zelf ga ik na dit jaar de olie maken want hij is bijna op.

Fijne zomer en kruidige groetjes,

Sylvie Koks

De laarsjes zijn verdwenen

HARRY BENSCHOP

Eind vorige eeuw is Staatsbosbeheer met de laarzenpaden begonnen. De paden in 't Groeske behoorden tot de eerste in het land. In maart verdween de naam 'laarzenpad' in het grensgebied van Het Merkske.

De afspraak 'Verzamelen bij het infopaneel aan het eind van Eikelenbosch' is verleden tijd. Met de laarzenpaden zijn ook de informatiepanelen waarop de routes stonden aangegeven, weggehaald. Zo'n paneel stond ook op het parkeerterreintje achter de Castelhoeve en bij Café In Holland. Beide punten waar wandelaars afspraken of excursies begonnen. Amalia, Mark&Leij, IVN, Natuurpunt en ook Staatsbosbeheer zelf zijn er vaak vertrokken.

Laarzenpaden vervangen door knooppunten.

Nog niet zo lang geleden zijn twee paden (over de Vossenbergrug) aan elkaar geknoopt voor de wandelaar.

Boswachters

Het zijn de boswachters van Staatsbosbeheer die de laarzenpaden hebben ontwikkeld, zegt Jan Blok. Hem heb ik eind 2002 voor een ander blad, het blad van de vereniging TeVoet¹, geïnterviewd. Blok was toen beleidsmedewerker recreatie bij de hoofddirectie van Staatsbosbeheer. Zo'n vijf jaar eerder was Staatsbosbeheer begonnen met laarzenpaden, schatte Blok destijds. Ze waren bedoeld om gebieden die vroeger waren afgesloten of doorgaande wandelmogelijkheden ontbeerden, toegankelijk te maken. Met een paar overstapjes, bruggetjes of andere eenvoudige voorzieningen – Staatsbosbeheer besteedt

daar niet veel geld aan, gaf Blok mij toen nog mee – lukte dat heel aardig.

Dat was ook het geval in 't Groeske. Doodlopende zandpaden de beemden in, werden door nieuwe laarzenpaden met elkaar verbonden. Nu zijn er nog twee routes, een vertrekt langs de Castelhoeve naar de beemden van Het Merkske, de ander loopt door de beemden waar Het Merkske en de Mark samenvloeien. Op beide routes is het wat struinen door de beemden, in beide routes moet je ook over een eenvoudig bruggetje Het Merkske over. Rond de eeuwwisseling was er nog een route. Die liep achter de boerderijen van 't Groeske om naar de Schrans, helemaal over de akker.

In het begin gebruikte Staatsbosbeheer deze markering.

¹ TeVoet is een belangenvereniging die zich bekommert om aantrekkelijke wandelmogelijkheden. Met name komt zij op voor het onverharde pad.

Soms is het even voorzichtig lopen.

Op de Strijbeekse Heide is nog een paalkampeertrein.

Bij hoog water in Het Merkske voldoet zelfs deze knuppelbrug niet meer.

Bivakzone in Wortel-Kolonie.

'Dank voor het aangenaam verblijf'. tekening Peter van der Velden

Laarzenpad

Wat een laarzenpad is of zou moeten zijn, is niet strikt gedefinieerd. Laarzen aantrekken is zeker niet altijd nodig. Een paar goede wandelschoenen die tegen een stootje kunnen, zijn meestal genoeg, zo tekende ik toen uit de mond van Jan Blok op. Dat klopt nog steeds. De laarzenpaden in 't Groeske kunnen op sommige stukken drassig zijn. Dat is ook het geval op het laarzenpad door de Broskens. Later ontwikkelde laarzenpadroutes over de Castelreesche Heide volgen de zandwegen, waar alleen plassen af en toe voor wat overlast zorgen.

Het pad langs Het Merkske door de Halse Beemden, net over de grens, is van een andere orde. Na overvloedige regenval staat het water in Het Merkske er soms zo hoog dat je er helemaal geen gebruik van kan maken, ook niet met laarzen. En als het water is gezakt, wil het er wel eens spekglad zijn.

Eind vorige eeuw experimenteerde Staatsbosbeheer met nieuwe vormen van recreatie. In die tijd kreeg de vraag hoe de bezoeker het aanbod van Staatsbosbeheer ervaarde, bij de beleidsmakers steeds meer aandacht. Al stond dat onderzoek nog wel in de kinderschoenen. Een voorzichtige conclusie van Blok destijds: 'In het algemeen hebben we het gevoel dat nieuwe zaken als struinnatuur en laarzenpaden bij een klein, maar voor Staatsbosbeheer belangrijk segment bezoekers aanslaan. Veelal staat de natuurbeleving centraal. Het gaat vaak verder dan natuur als decor.'

Paalkampeertreinen

Vanuit diezelfde periode dateren de paalkampeertreinen. Peter van der Velden heeft in die tijd als con-

sul wandelen, fietsen en kamperen van de ANWB meermalen gesuggereerd om langs de laarzenpaden kleinschalige kampeertreintjes aan te leggen, voor de trekkende wandelaar. Van hem kreeg Amalia onlangs meerdere tekeningen van plekken waar hij is geweest of waar een stukje familiegeschiedenis ligt. Daar zaten enkele tekeningen van het gebied rond Het Merkske bij. Hij is de schoonzoon van de oude dokter Bloem. Tot op hoge leeftijd – hij is inmiddels 91 – heeft hij wandelreizen georganiseerd, zelf getrokken en ook nog gekampeerd.

Rond Het Merkske heeft Staatsbosbeheer begin deze eeuw twee paalkampeertreinen aangelegd. Plekken waar je enkele dagen je tent kunt opslaan bij een waterpomp. Meer voorzieningen zijn er niet. Beide terreinen zijn enkele jaren geleden verdwenen, vanwege het vele onderhoud en om financiële redenen. Net over de grens in Wortel-Kolonie is er op initiatief van het Agentschap Natuur en Bos juist weer een dergelijk terrein bijgekomen. Die worden over de grens 'bivakzone' genoemd. =

Tellingen van het gebruik van de laarzenpaden in Baarle zijn niet voorhanden. Wie er wel eens overheen loopt, weet uit eigen ervaring dat het steeds drukker wordt, zeker op de Castelreesche Heide. Maar ook in de Halsche Beemden, op dat traject in de hand gewerkt door het enkele jaren terug door ANB aangelegde vlonderpad, de opname van het pad in het wandelnetwerk (en enkele jaren eerder in een 'witte-paaltjes-route') én het bruggetje dat een jaar geleden over Het Merkske is aangelegd. Dat voetbrugje maakt dat je niet meer door de buurtschap Hal hoeft.

Folders

'Avontuurlijk laarzenpad in het beekdal van Het Merkske' staat met grote letters op de folder die Staatsbosbeheer in 2002 verspreidde. 'Op ontdekking langs de beek' is de ondertitel. Die beek is Het Merkske, in de folder beschreven als een bijzondere beek die op de grens van België en Nederland kabbelt en kronkelt en na 16 km uitmondt in de Mark. Ik zal niet de hele tekst van de folder overschrijven, maar volstaan

In de afgelopen jaren zijn er verschillende folders verschenen.

met enkele zinnen. ‘Het beekdal van Het Merkske was tot voor kort moeilijk toegankelijk: er liepen namelijk geen paden langs of in de buurt van de beek. Maar Staatsbosbeheer is dat nu hard aan het veranderen. We hebben zogeheten laarzenpaden aangelegd. Ze gaan over onverharde paden, dwars door graslanden en bosjes en kunnen dus modderig zijn. Laarzen aantrekken dus, voor een avontuurlijke wandeling.’

De paden waren te herkennen aan lage paaltjes van zo’n anderhalve meter hoog, met een schuine bovenkant waarin een laarsje is afgedrukt. Rode laarsjes wezen de wandelaar de weg over de laarzenpaden in ‘t Groeske. Blauwe laarsjes markeerden de twee lange routes: vanaf café In Holland de Castelreesche Heide over en vanaf het eind van Eikelenbosch door de Broskens en Ginhoven.

Grensoverschrijdend

Die laatste route liep toen als enige een stukje door België: vanaf de Singelheide en De Broskens via Raijkens Schoor naar Ginhoven en via het zandpad naar het Gorpeind weer terug naar de Manke Goren waar de wandelaar nog een echt stuk laarzenpad wachtte. De laarzenpaden langs Het Merkske kaderden destijds in het project ‘Grenslandschap Taxandria’. In dat project werkten Nederlandse en Vlaamse organisaties samen om de grensoverschrijdende, natuurgerichte recreatie te stimuleren. Rond 2010 zijn de routes gewijzigd en echt grensoverschrijdend geworden. Een nieuw startpunt is toegevoegd: de Klapekster, het bezoekerscentrum van Natuurpunt Markvallei in Wortel-Kolonie. Een nieuwe route liep door de Halse

De rode-laarzen-route met wombat-route in de Schootsenhoek.

Beemden naar Hal en over Halbrug terug naar de Castelreesche Heide. De nieuwe laarzenpaden stonden ook aangeduid op de informatiepanelen die toen zijn geplaatst. Het werd ook meer een samenwerking van Staatsbosbeheer en Agent-schap Natuur en Bos (ANB). Nog wat later is Natuurpunt ingestapt.

Vlaggetjes

Zeker in het buitengebied rond Het Merkske weten maar weinig mensen waar de grens precies loopt, oftewel in welk land ze hun stappen zetten. De grens loopt er ook wel heel grillig. Dat Het Merkske op het ene moment de grens vormt met België in het zuiden, dat een kilometer stroomafwaarts België ten noorden van de beek

Als derde partij deed Natuurpunt Markvallei mee. Oud informatiepaneel bij De Klapekster.

ligt en op nog andere plaatsen Het Merkske ook nog eens helemaal niet de grens vormt, wie komt er nog zonder kaart uit? En dan nog. Oriënteer je maar eens goed in dat gebied!

Daarvoor bedachten de routemakers een lijst: op elke routepaal stond niet alleen een laarsje en een richtingsteken, maar ook het vlaggetje van het land waarin je wandelde. Waarom er op sommige paaltjes een Vlaamse leeuw staat in plaats van de Belgische driekleur, heb ik nog niet weten op te helderen.

Toegankelijkheid verbeterd

Afgelopen jaren is in het kader van de ruilverkaveling Zondereigen de toegankelijkheid langs Het Merkske alleen maar verbeterd. In samenwerking met ANB heeft Amalia een aantal voorstellen gedaan, die ook allemaal zijn ingevuld. Niet alleen langs Het Merkske (denk aan het vlonderpad langs de grens in de Ruitervelden), maar ook langs de Noordermark, bij de archeologische site van de Vossenbergh en door het Kerkemoer van Zondereigen. Ook het op grondgebied van Merksplas gelegen Moer is ontsloten: je kunt nu van Widar en de moermolen door het voorheen niet-toegankelijke gebied naar de voormalige camping De Laree aan de Steenweg op Merksplas wandelen, dwars door het Moer.

Een jaar geleden zijn er nog twee voetbruggetjes over Het Merkske bijgekomen, precies op punten waar de beek de grens vormt. En kun je – een al heel lang gekoesterde wens bij Amalia – Het Merkske bij het Vorsterschoor oversteken. Alleen jammer dat op deze plaats de oude brug (het schoor) in de ruilverkaveling Baarle-Nassau een

Het is gelijk duidelijk in welk land je loopt.

kleine tien jaar geleden is vervangen door een duiker. Al deze maatregelen maken dat het dal van Het Merkske – de Vlamingen spreken van de vallei van Het Merkske – veel beter doorkruisbaar is voor de wandelaar, over aantrekkelijke paden. Sommige van die paden verdienen met recht de naam ‘laarzenpad’, want kunnen wel eens modderig of echt nat zijn.

Suggestieroutes

Toch verdwijnt de naam ‘laarzenpad’ rond Het Merkske. De houten paaltjes waarop de schildjes waren bevestigd, raakten versleten. Schildjes waren soms zo verkleurd dat ze onleesbaar waren. Of ze

waren verdwenen. Het vroeg veel onderhoud om de routes in het veld zichtbaar te houden, zonder kans op verdwalen. Met de vele nieuwe mogelijkheden voor de wandelaar in het stroomgebied van Het Merkske, bracht het de drie terreinbeheerders (Staatsbosbeheer, Natuur en Bos en Natuurpunt) op het idee te stoppen met de laarzenpaden, beter gezegd te stoppen met de zogeheten laarzenpadroutes. En de wandelaar een zestal suggestieroutes aan te bieden. Die kan daarvoor gebruik

maken van het wandelnetwerk.

De afgelopen jaren is het wandelnetwerk aan beide kanten van de grens behoorlijk op de schop gegaan en uitgebreid. Bijna alle nieuwe wandelmogelijkheden zijn nu in de netwerken opgenomen. Beide beheerders van het wandelnetwerk, Toerisme Provincie Antwerpen (TPA) aan Vlaamse zijde en Regio West-Brabant (RWB) aan Brabantse zijde, hebben ervoor gezorgd dat je zonder problemen de grens over kunt. Beide netwerken

Vorig jaar in gebruik genomen voetbruggetje over Het Merkske.

Langs Het Merkske heb je soms echt laarzen nodig.
tekening Peter van der Velden

Bij het weghalen van de paaltjes met de laarsjes hadden we toch de oude kaart af en toe nodig.

sluiten naadloos op elkaar aan. TPA verwijst naar Nederlandse knooppuntnummers, RWB doet dat vanzelfsprekend naar Belgische knooppunten.

Op de kaarten van beide organisaties krijg je een goed overzicht van het wandelnetwerk in de hele grensstreek.

Nieuwe folders

Op zondag 17 maart zijn bij het Bootjesven in Wortel-Kolonie de nieuwe suggestieroutes gepresenteerd. Je kunt ze terugvinden in de folder 'Wandelen in de Vallei van Het Merkske'. Op het kaartje in de

Afgebroken paal doet nog even dienst.

folder vind je de knooppunten die je moet volgen. De folder is onder andere bij Toerisme Baarle en De Klapekster af te halen.

Bij De Klapekster in Wortel-Kolonie is voor 2€ nog een folder verkrijgbaar met 17 wandelingen vanuit het bezoekerscentrum. Daarbij zitten ook wat langere routes, tot wel 19 km. Ook deze wandelingen volgen de Belgische en Nederlandse knooppunten.

En voor wie nog wat verder wil wandelen, is de Kempentocht een aanrader: een driedaagse rondwandeling vanaf de Klein Engelandhoeve in het Turnhouts Vennengebied naar het Vlaamse-Nederlandse grensgebied van Het Merkske, en weer terug langs Merksplas-Kolonie en de Mark. Op deze wandeling kun je zien hoe aantrekkelijk de streek tussen Turnhout en Hoogstraten is geworden, door de vele inspanningen die verschillende partijen zich in de afgelopen decennia hebben getroost: niet alleen voor de natuur maar ook voor de recreatie. Het is niet voor niks dat de Kempentocht wordt aangeprezen als een avontuurlijke tocht

Bij het Bootjesven en op het waarnemingsbord bij de Klapekster werd de presentatie van de nieuwe folder aangekondigd.

over kleine paadjes dwars door de mooiste natuur van de Kempen.

Kortom, de 'laarzenpaden' zijn als merk verdwenen, maar trek toch maar stevige wandelschoenen aan om over paden die de kwalificatie laarzenpad verdienen het stroomgebied van Het Merkske (en het hele gebied tussen Turnhout en Hoogstraten en als je wilt zelfs langs de Mark naar het Ginneken bij Breda) te voet te doorkruisen. Wandelaars die vorig jaar met Amalia zijn meegewandeld op de drie Mark-wandelingen, weten waar ik het over heb.

Grenspark

De nieuwe folder met de suggestieroutes onderstreept de samenwerking tussen de drie terreinbeheerders aan beide kanten van de grens. De nieuwe gezamenlijke huisstijl – gebruikt voor de folder en de nieuwe infopanelen – doet daar nog een schepje bovenop. Wij hadden elkaar snel gevonden bij de nieuwe visie op de recrea-

Samenwerking tussen de drie terreinbeheerders.

Het pad over het Raijkensschoor.

tieve toegankelijkheid, klonk het uit de mond van de sprekers van ANB, SBB en Natuurpunt op 17 maart bij de presentatie van de folder en huisstijl. Enkele overleggen volstonden om te komen tot de suggestieroutes en de nieuwe plaatsen van de bijbehorende informatiepanelen.

Op het gebied van de monitoring wordt al langer intensief samengewerkt, zoals ook mocht blijken uit de die dag verschenen Nieuwsbrief Het Merkske. Boswachter Bart Hoeijmans van ANB had eerder op een lezing voor Amalia (februari dit jaar) uitgebreid verteld hoe dat in zijn werk gaat, wat het heeft opgeleverd én hoe het gebied zich ontwikkelt.

Boswachter Patrick Raats van Staatsbosbeheer gooidde op 17 maart een balletje op voor

verdergaande samenwerking. Hij suggereerde voor het gebied rond Het Merkske toe te werken naar een Grenspark. Daarbij refereerde hij aan het Grenspark Kalmthoutse Heide. Dat is in 2001 opgericht als grensoverschrijdend natuurpark. Eerst 4.000 ha groot, tien jaar later 6.000 ha.

Zaken kunnen in zo'n Grenspark gemakkelijker worden afgestemd. Subsidie-aanvragen kunnen gemakkelijker worden ingediend. Er kan vanwege het grensoverschrijdende karakter ook sneller een beroep worden gedaan op Europese middelen. En de waarde van het gebied kan beter worden uitgedragen.

Amalia heeft bij het idee van een Grenspark geen bedenkingen. De aandacht voor cultuurhistorie en erfgoed kan er alleen maar wel bij varen.

'en lekker eten!

Wij kregen daar witte bonen met suiker en vetsaus er over'

Het Baarle van toen ... (2)

LEO VOETEN

In vervolg op het artikel van vorige keer over 'Het Baarle van toen ...' presenteren wij ook in dit nummer een artikel over het leven en de gewoontes in Baarle in vervlogen tijden. Deze keer een terugblik van Jef van de Brandt (1914-2003).

Jef is geboren en getogen in Baarle-Nassau. Hij heeft bijna zijn gehele lange leven 'geboerd' op Boschoven. Naast diverse bestuurlijke functies is Jef ook lang gemeenteraadslid en wethouder geweest. Jef heeft deze artikelen geschreven in de jaren zeventig van de vorige eeuw. De lezer dient de verhalen dus te lezen als geschreven in de context van die jaren.

Mei-avond (eind 1800 - begin 1900)

In lang vervlogen jaren toen de meeste grootvaders van thans, de oudsten onder ons, nog geboren moesten worden had men een schat aan oude culturele en opvoedkundige gebruiken. Die waren elk voor zich van onschatbare waarde.

Een ervan was de 1-mei-viering. Net als nu nog het geval is, hadden toen de mensen allemaal hun eigen gewoonten. Bijvoorbeeld

deze. De een was altijd heel erg Pietje Precies; er mocht geen strokje verkeerd liggen en na gedane arbeid zou hij altijd zijn spullen keurig schoonmaken en opbergen. De ander echter was een echte

sloddervos en als hij 's avonds geroepen werd voor het eten liet hij alles vallen wat hij vast had. En dan kon hij de volgende morgen zo weer beginnen. Omdat er meer sloddervossen waren dan Pietjes Precies besloten deze laatsten een regeling te treffen om de gewoontes van de eerste groep wat bij te sturen.

Zo mocht dan de jeugd van toen op de avond vóór 1 mei er op uit trekken om al wat men die avond buiten had laten slingeren mee te nemen. Niet om er een rommelmarkt mee te houden voor hun verenigingskas, nee zij mochten het ergens naar toebrengen zodat de eigenaar de volgende morgen stad en land moest afzoeken om zijn eigen spullen terug te vinden. Men moest wel voorzichtig met de spullen om gaan, men mocht ze niet beschadigen.

De stootkar, met het paard tussen de 'burries'.

Oma met de kruitwagen.

Men trof dan ook vaak de gekste dingen aan bijvoorbeeld een egge of ploeg zo'n 15 meter hoog in een Canadaboom of een kruitwagen boven op het dak van een schuur. Zij kregen dat klaar, zij waren met volk zat. Een zeer geliefde bezigheid was ook een kar 'geus maken'. Men legde die kar met vereende krachten op zijn zijde, draaide de burries (dialect voor: berries, waartussen het paard gespannen wordt) 180 graden om zodat ze naar achteren wezen en zetten de kar dan weer recht.

Er waren echter wel vrij strenge regels getroffen ten aanzien van dit gebeuren. Men mocht alleen dingen meenemen die buiten stonden of lagen en die normaal binnen hoorden te staan. Dus bijvoorbeeld een houten hondenhok, al dan niet met Fikkie er in, mocht je niet meenemen. Ook een drinkbak voor het vee bij de wei moest men rustig laten staan. Maar een egge of een ploeg, een schop of riek, een cultivator, kruitwagen, kar of een wagen en dergelijke mocht men rustig meenemen mits men maar niets vernielde. Ook een met mest

half volgeladen kruitwagen in een vijver gooien mocht niet want dat zou ongezond zijn voor de vissen.

Iedereen kende die regels en er werd ook naar gehandeld. In het begin van de twintigste eeuw is dit gebruik, de meivavond, min of meer verwaterd en had men daar geen last meer van.

In de jaren zestig van de vorige eeuw heeft de jeugd de draad weer opgenomen en ging men weer meer van dat festijn horen. Jammer dat de jeugd van tegen-

De melkbussen buiten op het rek. Staan ze veilig genoeg op 1 mei?

woordig (red: jaren 70 van vorige eeuw) niet zo goed op de hoogte is met de regels die voor dit festijn golden. Zou dit wel het geval zijn dan zou iedereen die op 1 mei iets mist zich op de borst kloppen en zeggen: 'stom van mij, ik had 't kunnen weten. 't Is vandaag 1 mei'. Maar dan hoefde hij zich geen zorgen te maken in welke staat hij het terug zou vinden. En als men het een beetje netjes hield zou zelfs de politie er de gein van kunnen inzien.

Vastenavond (ca. 1890)

Vastenavond is al een eeuwenoud begrip. Wanneer men hier verder over doordenkt dan komt men al vlug tot de volgende redenering. Vroeger was het een voldongen feit: Pasen werd voorafgegaan door 40 dagen van vasten en bezinning. In die 40 dagen mocht men onder andere maar eenmaal per dag een volle maaltijd gebruiken. De kinderen mochten heel de vastentijd niet snoepen. De snoepjes die zij kregen bewaarde men braaf tot na de vasten en zo had men meer van die beperkingen. Dit alles ter navolging van Christus, die ook 40 dagen vastte alvorens aan zijn lijdensweg te beginnen. Men vond dat een zware opdracht, zo 40 lange dagen met alleen één onderbreking: halfvasten. Dan mocht er weer gesnoept worden en mochten de jongens na drie weken 'weduwenaarschap' weer voor een dag naar hun geliefde. Het was wel zwaar maar men hield zich daar zeer devoot aan.

Maar... voor wat hoort wat dacht men. En alvorens zo'n loodzware opdracht te beginnen mag men toch wel even een paar dagen flink uit zijn dak gaan. Zo dachten zij en zo deden zij ook. Zij vermom-

den zich in alle mogelijke figuren, variërend van zwerver tot ridder of schapenherder. Alles mocht. En zo trokken zij in groepjes de boer op. Het stel was niet compleet wanneer er niet een man met een oude accordeon bij was. Die mocht gerust oud en versleten zijn als er maar muziek uit kwam. Deze accordeon overleefde dat feestje meestal niet. Zo lang er maar geluid uit kwam was alles in orde. Zo deed men al hossend en zingend elke boerderij aan. Er was op hen gerekend want er stond overal een ferme schaal met pannenkoeken klaar. Dus aanvallen jongens. Eerst pannenkoeken en dan muziek en terwijl de boer en de boerin het mengsel van lugubere tot Weledelgestrengere heren met bewondering de groep observeerde werd er lustig een dansje gepleegd met de dochter des huizes, want die waren er praktisch op elke boerderij wel een paar aanwezig. De boer was meestal niet zo krenterig want al vrij snel kwam er een fles boven water en een borrel. Elk van die vastenavondgekken, zoals die toen genoemd werden, mocht een borrel drinken. Allemaal uit hetzelfde borrelglasje; dan was er weinig afwas. Lang bleef men echter niet want men moest nog veel boerderijen bezoeken en altijd dezelfde rituelen, maar overal een nieuw avontuur. Het was bij ieder vooral beregezellig maar men mocht nergens lang blijven. Men moest elke boerderij uit die buurt bezoeken. Als men op een plaats niet zou komen dan zou die boer zich zwaar beledigd voelen. Zodra de laatste boer bezocht was, was de stemming ten top gestegen en zakte de groep zachtjes aan maar wel luidruchtig weer op huis aan. Wat kon men verhalen vertellen. En zo durfde men de 40-da-

gen-tijd aan. Het was echter wel een hele prestatie om na zo'n tocht zijn huis weer verticaal te bereiken, hoewel een horizontale thuiskomst was geen zeldzaamheid. Och, och! Als die kruiwagens toch eens konden praten! De meeste ouderen onder ons hebben dat alles niet meer meegemaakt, maar de vaders van deze oudjes werden ineens 20 jaar jonger wanneer zij met een stralend gezicht konden vertellen over die vroegere struiventochten.

dragen en na afloop trok er een processie door de straten van het dorp, opgeluisterd door de harmonie en vergezeld door verschillende verenigingen uit het dorp; met natuurlijk hun vlaggen. Het hele dorp liep uit om dit alles te aanschouwen. Ook werden in de meeste gezinnen ooms en tantes uitgenodigd om dit feest mee te vieren. Maanden van tevoren trokken alle slagers de boer op om vlees te verkopen voor de kermismaaltij-

De boerin bereidt de kermismaaltijd.

Kermis (ca. 1925)

Wanneer men vraagt wat Kermis betekent dan zullen de meeste mensen dat niet weten. Ook ik moet eerlijk zeggen dat ik het niet zeker weet, maar mijn veronderstelling is als volgt. Het woord Kermis is ontstaan uit het woord 'Kerkmis'. Dat betekent een mis ter ere van de kerk. Dat kan misschien te maken hebben met de dag dat de kerk is ingewijd, maar 't kan ook te maken hebben met de viering van de patroonheilige. Hoe het ook zij, in vroeger tijden werd op die dag een mis opge-

den. Als je dan drie of vier slagers op bezoek kreeg voelde men de plicht om van elke slager wat te bestellen. Onsjes kende men toen nog niet. Het was allemaal twee of drie pond en je begrijpt het al, er mocht gerust wat visite komen met de kermis. Er was volop eten. De meeste ooms en tantes waren natuurlijk present. Voor de meesten was het de enige keer van het jaar dat zij bij u kwamen. Dat op kermis-visitatie gaan was voor de meesten geen probleem. Doorgaans kwam men met de fiets. Als je wat ouder werd en je had op oudere leeftijd niet leren fietsen dan was dat een tikkeltje

moeilijker. Maar armoe brengt list en daar werd al snel een oplossing voor gevonden. Zo zag men prompt ieder jaar met Ulicotense kermis een paard met kar waarop de een of andere oom en tante, met meestal nog een paar kinderen, door de Franse Baan en langs de voormalige vuilnisstortplaats naar de Oude Strumpt rijden om daar op waardige wijze Ulicotense kermis te vieren.

Daar kwamen natuurlijk ook de nodige slaggers aan huis. De kinderen hadden dan de lol van hun leven. Ik heb er eens eentje horen zeggen: 'Dat was de fijnste dag van het hele jaar. Ik had onderweg een flink stuk met het paard mogen rijden en dan ging hij nog veel sneller dan bij mijn vader. En lekker eten! Wij kregen daar witte bonen met suiker en vetsaus er over. Daarna lekkere rijstepap met bruine suiker. Zo lekker heb ik lange tijd niet gegeten.' Dat was dan kermis in de ware zin des

woords.

Maar door de eeuwen heen is kermis geworden wat het nu (lees: de jaren zeventig van vorige eeuw) is. Een uitbundig volksfeest met alle mogelijke attracties die in de dorpen vooral de jeugd aan trekken en in de steden ook het grote publiek. Al met al ziet bijna niemand meer het verband tussen kerkmiskermis en kermis.

Eetgewoonten uit grootvaders tijd (ca. 1930)

Hoewel het dagelijks brood maar een piepklein deel uitmaakt van de totale gezinsuitgaven is vanouds steeds de vraag gesteld: 'Wat doet die man voor de kost?' Met andere woorden, wat doet hij voor het dagelijks brood. En terecht. Veel onderdelen van die gezinsuitgaven kan men desnoods missen. Bij voorbeeld een nieuwe jas kopen kan in tijden van hoge nood ondergaan worden door op zijn oude

jas nog maar eens een lap er bij op te zetten. Dat kan allemaal, maar wij weten allen dat je zonder brood dood gaat. En zo is de vraag wat wij zullen eten toch wel de allerbelangrijkste factor geworden in ons gezinsbudget. Door de gewijzigde omstandigheden is er echter in ons menu en onze eetgewoonte in de loop der jaren heel wat veranderd. Laten we even een vergelijking trekken tussen vroeger en nu.

Vroeger moest het overgrote deel van onze mensen in het zweet des aanschijns zijn brood eten. Bijvoorbeeld een boer werkte van 's morgens vijf/zes uur tot 's avonds tien uur wanneer het nodig was, en dat zes dagen per week. Daarnaast 's zondags 's morgens twee uur en 's avonds twee uur.

Het is bekend dat een motor die het hardst moet werken ook 't meeste brandstof verbruikt. Dit kwam ook tot uiting in onze eetgewoonten. Hard werken kostte meer energie dan niet werken. Nu

De voorvloer werd goed onderhouden.

zat er in een groot stuk spek meer energie dan in een klein stuk en hiermee is verklaard dat die boer waar de stukken spek het grootst waren de minste moeite had om een knecht te kunnen huren.

Tegenwoordig, nu het echt zware werk steeds machinaal gedaan wordt, ligt dat allemaal anders. Nu is het levensgevaarlijk om veel spek te eten. Het is zeer slecht voor de bloedvaten met als gevolg hartklachten. Zoals gezegd heeft een hardwerkende motor meer energie nodig. Hoe deed men dat? Laten wij eens een boer in zijn levensstijl volgen.

In de winter stond hij om zes uur op. De voorvloer van de koeien werd bijgeveegd. Om te voorkomen dat de koeien tijdens het melken zouden proberen een pluk hooi dat er nog lag van 's avonds te voren te bemachtigen en daardoor niet stil stonden. De koeien werden met de hand gemolken. Een goeie melker kon in tien minuten een koe uitmelken. Kwart voor zeven moest de melk aan de straat staan want dan kwam de melkwagen. Na het melken werd de voedergoot netjes uitgeveegd en de koeien kregen meel gevoerd. Ieder naar eigen behoefte. Ondertussen had moeder de vrouw de koffie of thee gezet en kregen de melkers een kopje met een boterham. Echt ontbijt kwam pas als al het andere stalwerk was gedaan. Dat stalwerk bestond uit: voedergoot nog eens bijvegen voor de laatste restjes meel, en in het najaar enkele kruiwagens knolgroen voor de koeien brengen.

De groep uitmesten en zuiver stro onder de koeien doen. Ondertussen alle koeien en kalveren controleren of alles nog gezond was en of er soms eentje tochtig was, enz. enz.

Onze landbouwonderwijzer zei altijd: 'Het oog van de meester maakt het paard vet'. En dat is ook zo. Ondertussen was het dan negen uur geworden en stond de koffie klaar. Lekker zelf gebakken brood, zowel tarwe- als roggebrood, een flinke pan gebakken spek en een vlotje met roomboter. Deze boter moest 'opgewerkt' zijn, anders was ze te hard om te smeren. En steevast stond er ook een bord met spekvet op tafel, alsook suiker en melk. De vrouw had het merendeel van het spekvet al uit de pan gegoten om 's morgens te smeren en als men dan een paar sneden, midden uit een rond roggebrood, met de nodige stukken spek opgepeuzeld had dan kon men nog de nodige sneden brood lekker in de pan soppen. Doordat dat spek zes weken in de pekel gezeten had, voordat men het in de schouw hing om te drogen, was dat vet in de pan heerlijk zout. Zalig was dat. Wanneer men dat nu vandaag de dag zou doen dan zouden er niet zo veel gouden bruiloften gevierd worden. Door het zware werk was er toen behoefte aan.

Na deze lekkere koffietafel (lees: het ontbijt) dook men de schuur in om te dorsen. Heel vroeger deed men dat met de dorsvlegel, later met de dorsmachine. In de winter de eerste tien minuten met ijskoude handen maar daarna was men warm gewerkt en dan was het weer zo half elf. Voor koffie met een boterhammetje of soms met 'bieste' struif als men toevallig een koe had die biest gaf (= moedermelk van een pas gekalfde koe). Dan weer als een speer naar de schuur want 't was weer zo twaalf uur om weer aan tafel te gaan. Het was dan een stevig

bord soep en aardappelen met groente en een stuk gekookt wit- of doorregen spek. Lekker man! Het vet dreef dan, als je niet oppaste, langs je baard naar beneden. Tot slot de kwam de pot met pap op tafel. Soms karnemelkse pap. Dan mocht je gerust na het tweede nog een derde op scheppen. Niemand die daar iets van zou zeggen. Terwijl vader dan zijn dutje van tien minuten deed zaten anderen nog wat na te praten. Bij goed weer ging men dan naar de akker of anders weer naar de schuur. Voordat je het wist was 't weer drie uur: koffietijd. Wanneer je niet verder dan twee of driehonderd meter van huis was stond moeder dan buiten met beide handen langs haar mond en riep dan: 'Koeoeoe!' wist je 't wel. Dan was er koffie. Na de koffie met de nodige boterhammen moest men weer vlug aan het werk want 't was zo weer half vijf. Dan moest men weer koeien gaan melken, varkens voeren, kippen voeren, eieren uithalen. Tegen dat men daarmee klaar was kwam de heerlijke geur uit de keuken je tegemoet. Dan had moeder de aardappels die 's middags over waren lekker in de pan gebakken in dat licht gezouten spekvet. Er zaten dan van die bruingeel gebakken korstjes aan. Mmmmm! Daar kan de hedendaagse friet niet aan tippen.

Na het eten gingen we allemaal rond de kachel zitten om gezamenlijk het rozenhoedje te bidden. Dat was tevens het einde van een lange dag, tenminste in de winter. In de zomer kon men nog een paar uur buiten werken en dan voor het slapen gaan nog een kop koffie met een boterhammetje nuttigen. Ik denk nog vaak terug aan die tijd dat het leven nog goed was en de stukken spek nog groot.

Een Oost-Vlaming in ons heem (3 en slot)

ANTOON VAN TUIJL

In twee artikelen over de activiteiten van Eduard Jaequemyns in ons grensgebied maakten we wij al kennis met zijn landbouwkundige ontwikkelingen. Die moeten we situeren in en rond het Belgische gehucht Heerle.

Eduard Jaequemyns.

Deze keer bekijken we welke bestemming Jaequemyns geeft aan de circa zeshonderd hectare Nederlandse heide die hij koopt en onder handen neemt. Verder gaan we nog even terug naar het afscheid van de groep bezoekers uit het vorige artikel. Daar worden behartenswaardige woorden gesproken. Blijkbaar blijven er bij de bezoekers toch nog vragen hangen. In correspondentie over en weer zoeken en vinden we adviezen en werkwijzen die

Jaequemyns aanbeveelt. Hier ervaren we weer zijn onderzoekende geest en zijn leraarstalent. Tenslotte kijken we ook naar het enige bouwwerk dat hij op Baarles grondgebied realiseert. Zullen we stiekem ook even het 'paviljoentje' opzoeken?

Planten of zaaien?

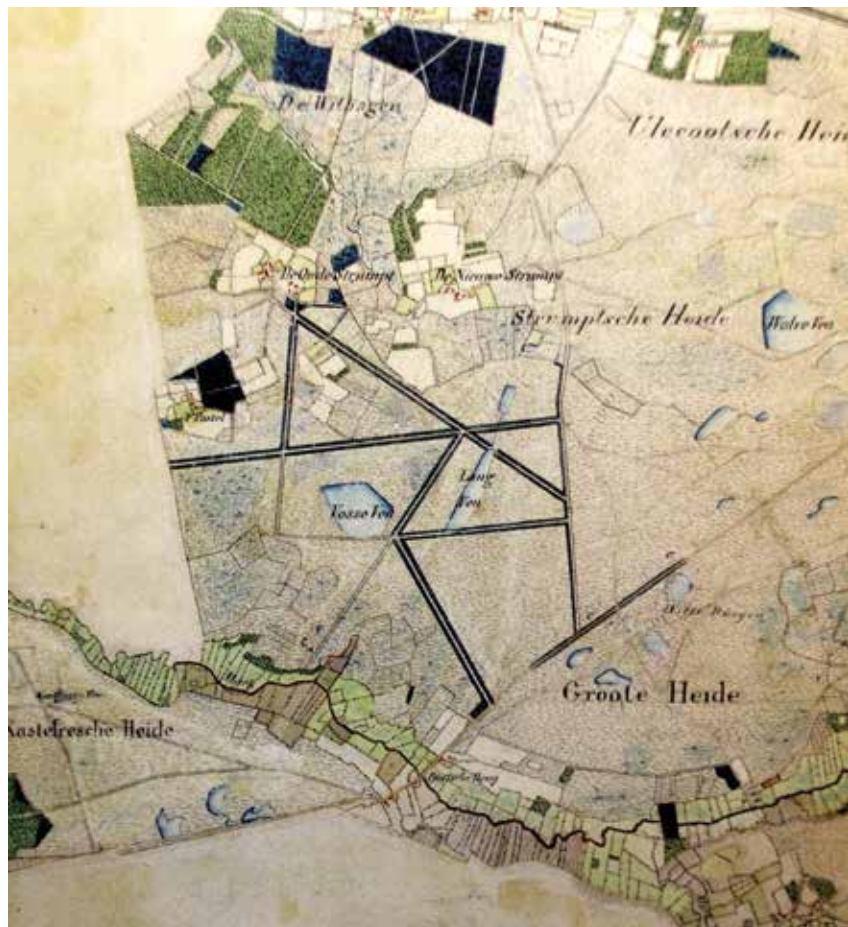
Het Nederlandse deel van Jaequemyns' landgoed omvat een groot deel van het gebied tussen de Hoogstratensebaan, het Merkske, de westelijke Nederlands-Belgische

grens, de Ulicotense Heikant en de Reuth. Oude en Nieuwe Strumpt laat hij ongemoeid.

Een kaart uit 1838 laat zien dat in de Strumptse Heide al begonnen is met de aanleg van nieuwe wegen. Een aantal rechte lijnen is door de woestijnen getrokken. We herkennen delen van de Haldijk, de Vossendijk, de Oude Strumptse Baan, het Zigræeck, de Beemdendreef en de Kromme Hoekdreef. De strakke structuur vormt een wezenlijke

Oude kaart met nieuwe wegen.

Historische Atlas van Noord-Brabant

Op de droge heide worden dennen geplant.

verandering ten opzichte van de kronkelende karrensporen die we op andere plaatsen nog door de heide zien lopen.

Jaequemyns koopt zijn gronden niet zomaar in één klap. In de loop van een aantal jaren verwerft hij zich bepaalde stukken en verkoopt er ook wel weer. Tegen 1870 heeft hij zijn zeshonderd hectare bijeengesprokkeld. Hij heeft niet de bedoeling dit deel van zijn eigendom tot landbouwgronden te ontwikkelen.

Uit latere kaarten blijkt dat hij de heide met droge zandige gronden, moerassen en vennen grotendeels gebruikt voor houtproductie. De opervlakkig wortelende fijnsparren (*Picea abies*) kan hij planten op de wat vochtige plaatsen. Soms moet er dan wel met rabatontginning gewerkt worden. Daarbij graaft men op een perceel dat eigenlijk te nat is om de drie, vier meter een greppel. Met de uitgegraven grond wordt men de tussenliggende bedden wat op. Het water kan zich verzamelen in de greppels.

De droge gronden zijn meer geschikt voor dennen die met hun lange penwortels het diepere bodemwater kunnen bereiken. Jaequemyns staat wel voor de keuze welke dennensoorten hij zal telen. Bij de rondleiding van de groep bezoekers (zie vorige artikel) vertelt hij: 'Men kan met zeer kleinen kost bijna al deze gronden tot het aanleggen van dennenbossen benuttigen; men spit ze op zestig tot zeventig centimeter en beplant ze met gewone sperren' (*Pinus sylvestris* = grove dennen of pijnbomen, AvT).

'Lichte en open gronden, welke men hier veel kent, geeft men slechts eene diepe ploeging om ze te bezaaien met zeepijnen (*Pinus maritima* = zeedennen, AvT). Ofschoon deze bomen voortreffelijk timmerhout opleveren, worden ze in de Kempen meestal tot brandhout gebruikt. Ze groeien veel sterker dan de gewone dennen en leveren merkkelijk meer hout. Van eenen anderen kant, de zeepijn vergt meer ruimte en zijn groei vertraagt merkkelijk wanneer hij tot ze-

Stam van een zeeden.

De zeeden heeft grote kegels.

keren wasdom gekomen is'. Hieruit volgt dat een hectare zeedennen meer brandhout oplevert dan een hectare gewone (grove) dennen. In ons heem zijn in de overgebleven naaldhoutplantages nog altijd veel zeedennen te vinden.

De grootschalige bosbouw die Jaequemyns in slechts enkele jaren realiseerde, brengt een radicale verandering in ons landschap. In dezelfde periode doet de familie Leysen-Van den Bergh hetzelfde met honderden hectare heide in het zuidelijke deel van Baarle. De familie Mayer-Van den Bergh plant eveneens grote boscomplexen aan op hun aangekochte driehonderd hectare heidegronden ten noorden van Baarle. Zij bouwen er het Hooghuis, dat nu bij de Gaarshof hoort. In het oostelijke deel van Baarle verandert het landschap ook door het massaal aanplanten van naaldhout. Volgens de oude boswachter Van Gool (van de Schrieken) was het de familie Misonne die hier actief was. Dit overziende, kunnen we stellen dat nooit eerder in de geschiedenis in zó korte tijd ons landschap zó wezenlijk veranderde.

Nieuwe gewassen

In een kleine dertig jaar tijd (tussen 1845 en 1873) weet Jaequemyns een omvangrijk stuk Kempense heide om te toveren tot vruchtbare akkers, weilanden, boomgaarden en tot nuttige naaldhoutplantages. Geen wonder dat er bij het afscheid van de groep bezoekers lovende woorden gesproken worden. De Heer August Lippens, voorzitter van de bezoekende Landbouwsectie zegt het volgende: 'Onze sectie heeft met de grootste belangstelling en de innigste voldoening de pogingen bewonderd, welke u, Heer Jaequemyns, aanwendt om voor den akkerbouw uitgestrekte vlakten aan te winnen, welke tot nu den stempel droegen van de naaktste onvruchtbaarheid. Wanneer wij die rijke golvende korenakkers beschouwen die zich als gouden tapijten verbreiden, daar waar weinigen tijd geleden alleen de dorre en zandige heide met hare eentonige schraalheid te bemerken was; wanneer wij die groene denbossschen aanstaren, ter plaats waar vroeger niets dan moerassen te bespeuren waren; wanneer het alles bezielend geluid der werkzame nijverheid onze oren treft in die streek, welke pas nog als in eene doodsche stilte begraven lag, herinneren wij ons het woord: dat degene die eenen korenhalm doet wassen, meer voor de Menschheid heeft gedaan dan hij die twintig veldslagen gewonnen heeft!'

Het is de mens die...

De heer Jaequemyns reageert met de volgende woorden: 'Dikwijls heeft men beweerd dat de Kempen door God gevloekt zijn geweest. Dat is onwaar! God vloekt noch doemt geene aarde. Zoodra de

mensch zich tot het werk begeeft, zegent God hem in zijne ondernemingen. Het is de mensch zelf die de Kempen heeft gevloekt. Het is de mensch die door de onrechtvaardige oorlogen der XVI-de eeuw den rouw en de verdelging in deze streken heeft geworpen. Het zijn de gruwelen door onmeedoogende legerscharen gepleegd, welke de bevolking hebben genoodzaakt de voorouderlijke haardsteden te ontvluchten. Maar dat de mensch in de Kempen terugkome, dat hij aan deze vlakten zijnen arbeid en zijn vernuft wijde en men zal zien wat schat van zegeningen God zal uitstorten over zijn ondernemingen...!'

Mij vallen een paar zaken op. Van enig gevoel voor de natuurwaarden van de heidevelden, moerassen en vennen, is nog totaal geen sprake. Daar zijn de mensen in die tijd – op een enkele uitzondering na – nog helemaal niet aan toe. We horen hier alleen nog maar negatieve kwalificaties. Uit de woorden van Jaequemyns valt af te leiden dat hij een sterk historisch besef en een gedegen historische kennis heeft. Hij

Seradelle in bloei. *afb. Wikipedia*

Rijke korenakkers.

spreekt over de onnoemelijke ellende die de bevolking van de Kempen over zich heen kreeg in de Tachtigjarige Oorlog en later nog eens in de Franse bezetting. Hij veroordeelt de kleine Kempense zandgrondboertjes niet, maar beseft dat de mensen zwaar geleden hebben en spreekt zijn mededogen uit, zoals hij zich in Gent ook uitliet over de straatarme arbeiders (zie vorige artikel). Ook legt hij nadrukkelijk getuigenis af van zijn gelovige levenshouding.

Toch nog vragen

Goed en wel weer thuis, blijkt de bezoekersgroep nog vragen te hebben, onder andere over zaken die zij onderweg zagen. Zij correspondeert er over met Jaequemyns. Die verloochent zijn leraarstalent niet en schrijft uitvoerig terug. De vragende briefschrijver: 'Onze medereizigers zagen op onzen doortocht hier en daar perceelen grond, die door hunne goudgele oppervlakten aan luthoven geleken. Deze hadden veel gelijkenis met koolzaadvelden die men gedurende de lente in de Polders en in de zuidelijke deelen van Oost-Vlaanderen bewondert. Niet wetende of het eigenlijk eene sieraadplant was, natuurlijk of door kunstmatige verzorging aangekweekt, ofwel een

landbouwgewas door de bewoners dezer streek tot zeker doeleind gezaaid. Wij wenden ons tot onzen onvermoeibaren leeraar.'

Die haast zich uitvoerig te antwoorden. Hij schrijft dat er in de Kempen twee plantensoorten geteeld worden die de klaver vervangen: de serradelle of Spaanse klaver (*Ornithopus sativus*) en de lupine of wolfsboon (*Lupinus polyphylus*).

De serradelle heeft kleine witte bloemen die in het midden wat rozerood hebben. De lupine bloeit met prachtige goudgele bloemen, welke aangenaam geuren. Beide planten zijn bijna onbekend bij de Vlaamse landbouwers. Toch acht Jaequemyns het heel nuttige gewassen. Hij informeert er zijn bezoekers grondig over. Voor ons is dit een mooi stukje landbouwgeschiedenis. Ik vat zijn toelichting als volgt samen. De serradelle komt uit Portugal en wordt rond 1850 ingevoerd. De teelt lukt aanvankelijk niet, maar al gauw krijgen de boeren de nodige ervaring en halen betere oogsten. Deze plant vervangt de klaver op lichte zandgronden. In het Limburgse land zaait men het gewas in maart en april in de rogge. Deze gewoonte bevat Jaequemyns echter niet. Hij experimenteert er mee en past dan een ander regime toe. Na de oogst van de aardappelen en knoldiads, zaait hij rogge en als tweede vrucht spurrie of rapen. In het volgende jaar worden de zwaarste gronden met haver en klaver ingezaaid. Beide zouden immers een magere oogst opleveren in de lichte zandgronden. Zij worden dan vervangen door een zadenmengsel van serradelle en spurrie. Dit mengsel groeit beter naarmate de grond licht en zandig is. Hij geeft daarbij

heel nauwkeurig aan hoe en wat er bemest moet worden en hoeveel zaad men nodig heeft op een bepaalde oppervlakte. De spurrie groeit snel, terwijl de serradelle maar langzaam op gang komt. Na zes of zeven weken kan de boer goed groenvoer oogsten dat bestaat uit spurrie en een beetje serradelle. Dat daar ook wat onkruid bij zit, is geen probleem. De melkkoeien hebben de spurrie liever dan klaver en de boter wordt hoger gewaardeerd. De eerste oogst kan tien- tot vijftienduizend kilo groenvoer opleveren per hectare. Nu moet de serradelle gezuiverd worden van

Bloeiende gele lupine. *afb. Wikipedia*

onkruid. Ze groeit eerst langzaam door maar later wat sneller en in juli of augustus vormt zij stengels die wel tot anderhalve meter hoog kunnen worden. Het gewas zakt onder het eigen gewicht in elkaar en vormt een dichte 'deken' van bladeren en stengels. Onder deze laag sterft alle onkruid af en de bodem droogt niet uit. In augustus en september kan men opnieuw oogsten en dertig- tot vijftigduizend

kilo voeder binnen halen. In oktober ligt de akker onkruidvrij klaar om er rogge op te zaaien.

Lupinen komen uit Italië. Het is er een landbouwgewas maar wordt ook als sierplant in de tuin gezaaid. Er zijn witte, blauwe en gele variëteiten. Rond 1850 zijn er landbouwdeskundigen in België die de gele lupine op vrij grote schaal gaan toepassen. De resultaten zijn zeer verschillend. Jaequemyns wil er meer van weten. Hij reist naar Duitsland waar de lupine al goed is ingeburgerd. Na wat hij daar leerde, zaait hij elk jaar enkele hectaren in met lupine. Daarvoor kiest hij humusrijke akkers omdat deze plant niet goed 'overweg' kan met verse mest. Diep ploegen, eggen en zaaien rond 1 mei geeft de beste kansen op een goed resultaat, is zijn ervaring. Hij gebruikt een hectoliter zaad per hectare. Jaequemyns schrijft: 'De jonge plant groeit langzaam en behoort zuiver gehouden te worden van onkruid. In juli vormt zij eenen stengel van vijftig centimeter tot eenen meter lang, met eene menigte van goudgele bloemen versierd, die opvolgend vervangen worden door hulzen, waarin men gele met bruin gevlekte boontjes aantreft. Die boontjes zijn in mijn gedacht de paardenboonen der zandgronden. Ik heb er dertig en meer hectoliters per hectare van ingeogst. De boonen zijn zo rijk aan stikstof, dat men voorgesteld heeft ze tot meel te vermalen om den altijd in prijs toenemenden guano te vervangen.'

Eén schoorsteen

Hier eindigt de brochure waaruit ik bovenstaande citeer. Ik weet niet hoeveel pagina's er verloren geraakt zijn. Onbekend is dan

Mooi gerestaureerd arbeidershuisje.

De boswachterswoning aan de Haldijk in Ulicoten.

ook of het bezoekersgezelschap nog meer vragen gesteld heeft en of Jaquemyns ook nog over andere landbouwkwesties gedoceerd heeft. We sluiten daarom hier het landbouwkundige deel van deze verhalen af.

Laten we tot slot nog even kijken naar bouwkundige sporen die hij met name in ons heem achterliet.

Uit het eerste verhaal over deze pionier (Van Wirskaante 2018-4) blijkt al dat hij sterk begaan is met het lot van de arbeiders. Hij

pleit voor contact met ambachtslieden en vooral ook voor goede huisvesting. Dat laatste idee past hij daadwerkelijk toe in zijn grote landbouwproject. Hij verwezenlijkt ruim dertig arbeidershuisjes. Een aantal daarvan is er nog altijd. Ze zijn zelfs knap gerestaureerd.

Eén huisje wordt gebouwd op Nederlands gebied aan de Haldijk. Hier zou de boswachter en een bosarbeider gaan wonen. Dit huisje – zij het sterk in verval – staat er nog altijd. Het is een dubbelwoning waarin de twee haardpartijen tegen elkaar staan. Daardoor is er maar één schoorsteen nodig. Daar zit een filosofie achter. De huisjes zijn klein, maar als de bewoner aan vreemden zijn huis aan kon wijzen met: ‘daar woon ik’, dan leek het op één flinke woning! De familie Verhoeven, die er woonde heeft er een woonruimte van gemaakt. Daarom had hun huis maar een huisnummer (Haldijk 7). Het bouwwerkje is opgetrokken uit rode en zwarte baksteen.

ken. Aan het interieur wordt aandacht besteed. De huisjes krijgen bijvoorbeeld paneeldeuren en een fraaie betimmering.

Op zeker moment doet onze heemkundekring een poging tot behoud. Dat was in 2008. Een plaats op de gemeentelijke monumentenlijst zou daartoe een begin kunnen zijn. De toenmalige eigenaar, Fran Verhoeven, voelt daar wel voor. Hij weet er ook wel een bestemming voor, maar verkeert niet in de omstandigheden er echt werk van te maken, in de wetenschap dat zo'n project veel tijd, energie en geld kost. Zonder een gedegen uitgewerkt plan wil de monumentencommissie er geen monumentenstatus aan geven. De heer Verhoeven heeft er eerder wel eens over gedacht zijn oude huisje te slopen. Dat idee schort hij nu nadrukkelijk op. Wat de toekomst op te bieden heeft...? Vast staat,

Huisnummer nadat de dubbelwoning tot één huis gemaakt was.

Verzorgd metselwerk in rode en zwarte baksteen.

Opmerkelijk is dat de muren niet steunen op fundamenteën. De bouw wordt begonnen met het graven van een aantal kuilen waarin men op zekere diepte poeren metselt. Die worden met elkaar verbonden door gemetselde bogen waarop dan de muren worden opgetrok-

De buitenmuren steunen op bogen.

dat hier sprake is van een pand met een hoge cultuurhistorische waarde.

Een ander markant bouwwerkje bevindt zich weliswaar op Belgisch grondgebied maar raakt bijna ons heem. Veel Ulicotenaren hebben er spannende en soms ook wel amoureuze herinneringen aan. Zij zochten graag de eenzaamheid van het 'Paviljoentje' ofwel het jachthuisje 'Heidelust'. Dit is een zeskantig gebouwtje met rondom een veranda. Het is in de stijl van Jaequemyns opgetrokken in rode en zwarte baksteen en staat verscholen in het bos tegen de beek Pools Heijning aan de rand van de Withagen. Ook dit bouwwerkje doorstaat tot heden de tand des tijds, hoewel die er zichtbaar aan knaagt.

Besluit

Dankzij twee – zij het gehavende en onvolledige – zeer boeiende documenten kon ik een poging doen om onze lezers een beeld te geven van een indrukwekkend landbouw- en bosbouwproject in en aan de

Fraaie betimmering.

rand van ons heem.

In 1874 overlijdt de grote gangmaker. Schoonzoon Rolin zet het bedrijf voort, maar is minder succesvol in zaken. Hij gaat noodgedwongen over tot verkoop. Hierbij valt het landgoed in delen uiteen. Het Nederlandse deel wordt o.a. gekocht door de families Brosens (Kromme Hoek), Raming (Strumptse Heide) en Van Gilse (het latere Bloemegoed). Brosens en Van Gilse zien hun nieuw verworven terreinen vooral als jachtgebied. Daar blijft de natuurwaarde lange

tijd bewaard. Raming en andere kopers zetten de bossen stelselmatig om in landbouwgronden. Een groot deel van de gronden die Van Gilse verwierf worden in de jaren vijftig van de vorige eeuw opgeslokt door de plaatsing van enkele munitiedepots. Het zijn immers toch maar 'woeste gronden'. De verharding van wegen ontsluit het terrein en de rust gaat er verloren.

De monumentale eik bij de Postelhoeve.

Jachthuisje 'Heidelust' of het 'Paviljoentje'. foto Carla Peerden

In het totale gebied herinnert de wegenstructuur – met als lange as de Haldijk – nog aan de activiteiten van Jaequemyns. En er is nog een element. Op het erf van de 'Postelhoeve' staat een monumentale Zomereik, geplant in de tijd dat Jaequemyns de ontginning van de Strumptse Heide aanving. Mogelijk maakte hij deel uit van een laantje dat vanuit de Gouverneursbossen naar de hoeve leidde. Ons landschap zit vol verhalen.

Afbeeldingen Antoon van Tuijl, tenzij anders vermeld.

Voorzitter Henk Hellegers Brabants Heem reikt uit

Twee Brabants Heemmedailles en een Zilveren Draaginsigne

HENK HELLEGERS

Tijdens de laatste Algemene Leden Vergadering van heemkundekring Amalia van Solms heeft voorzitter Henk Hellegers van Brabants Heem twee Brabants Heemmedailles en één Zilveren Draaginsigne Brabants Heem uitgereikt aan leden van onze heemkundekring. Hieronder kunt u zijn toespraak lezen.

Dames en heren,
als voorzitter van Brabants Heem heb je natuurlijk veel te maken met heemkundekringen en historische verenigingen. Brabants Heem telt er meer dan 120 en binnen die kringen gebeurt lokaal heel veel. Iedere kring draagt zo op zijn eigen manier bij aan het levend houden van de geschiedenis en van lokale tradities. Maar heemkundekring Amalia van Solms neemt binnen die 120 kringen en erfgoedverenigingen binnen Brabants Heem toch wel een bijzondere plaats in.

Baarle-Nassau heeft samen met Baarle-Hertog binnen Brabants Heem een heel bijzondere geschiedenis. Grenzen of misschien ook wel grenzeloosheid heeft een heel bijzondere stempel gedrukt op jullie geschiedenis. Grenzen zijn

vervaagd, Baarle is feitelijk grenzeloos, en toch heeft ieder zo zijn eigen cultuur en gebruiken. De geschiedenis van deze bijzondere plaatsen Baarle-Nassau en -Hertog verdient het ook om uitgedragen te worden. En dat lukt heel waardig, want heel Nederland en België kent de enclavesituatie, kent de

bijzondere verwevenheid tussen Nederland en België. En Amalia van Solms draagt daar het zijne aan bij.

Een andere bijzonderheid. Amalia van Solms is de grootste heemkundekring binnen Brabants Heem. Ik las dat deze heemkundekring

Voorzitter Henk Hellegers van Brabants Heem op de ALV van Amalia.

**Jan Willekens kreeg het Zilveren Draaginsigne.
Zijn vrouw Ria werd bedankt door Amalia.**

in 2002 het vijfhonderdste lid inschreef, in 2007 het zevenhonderdste en in 2008 het duizendste lid en dat de groei door blijft zetten. Je zou bijna denken, welk gezin in Baarle is geen lid van Amalia van Solms? Een mooi voorbeeld voor veel andere kringen, want nieuwe leden komen niet aanwaaien, daar moet je wel wat voor doen.

Een andere bijzonderheid: betrokkenheid van jongeren. Meestal denken we bij heemkundekringen spontaan aan wat oudere mensen, die zich in stambomen en de lokale geschiedenis storten. Jullie laten als heemkundekring zien dat het mogelijk is jongeren voor activiteiten te interesseren, ze erbij te betrekken. Kringen binnen Brabants Heem kunnen wat van jullie leren, zoals de interessante ervaringen zijn om jongeren via social media meer te interesseren voor heemkunde, tradities en geschiedenis.

Dames en heren, vanwaar nu deze

inleiding?

Welnu, een heemkundekring drijft op de vele vrijwilligers, die actief zijn. Zonder vrijwilligers geen heemkundekring. En als je zo succesvol bent als Amalia van Solms kan het dus niet anders dan dat je op veel vrijwilligers kunt steunen. Zij maken samen de heemkundekring tot wat die nu is.

Soms mogen vrijwilligers ook wel eens in het zonnetje gezet worden en namens Brabants Heem ben ik vanavond naar Baarle-Nassau gekomen om drie vrijwilligers van jullie kring naar voren te halen, te waarderen voor hun grote inzet.

Ik begin bij Jan Willekens, die vanavond afgetreden is als bestuurslid, maar getoet op zijn inzet ongetwijfeld nog op allerlei manieren actief zal blijven bij Amalia van Solms. Jan, jij bent al heel lang actief lid van Amalia van Soms en in 2000 werd je gevraagd zitting te nemen in de projectgroep "25 jaar Amalia" in 2002. Als lid van de werkgroep zette jij je in voor een leuk en geva-

rieerd jubileumprogramma.

Toen voorgedragen als bestuurslid en in 2005 toegetreden. Dus 14 jaar in bestuur, diensttijd van 170 maanden en 150 keer een bestuursvergadering bijgewoond. Ga er maar aan staan!

Amalia van Solms heeft op dit moment wel een stuk of vijftien werkgroepen. Binnen het bestuur heb jij Jan, de werkgroepen gecoördineerd en zelf ook enkele werkgroepen aangestuurd.

Die werkgroepen zijn de draaischijf van de vereniging. Als het goed gaat met de werkgroepen, komen er activiteiten uit, wordt er van alles georganiseerd en gaat het dus ook goed met de heemkundekring. Amalia van Solms heeft niet te klagen over activiteiten. Integendeel, het is een heemkundekring die midden in de samenleving staat, die Baarle en de historie en cultuur van het dorp op de kaart zet. Jan, daar heb jij veel aan bijgedragen, je functioneerde uitstekend binnen het bestuur en je hebt je met name voor de werkgroepen heel verdienstelijk gemaakt.

Waardering: zilveren draaginsigne Brabants Heem.

Dames en heren, en dan kom ik bij twee andere verdienstelijke leden van Amalia van Solms, die ik vanavond in het zonnetje wil zetten en namens Brabants Heem wil waarderen voor hun verdiensten.

U weet dat ik in Uden actief ben bij de heemkundekring Uden. En mijn heemkundige interesse in praktijk breng door geregeld een ook een boek te schrijven. Nou zegt u misschien, nou dat is fijn voor Uden, maar ik heb dit even nodig omdat ik bij jullie heemkundekring twee counterparts heb.

**Frans Van Gils kreeg de Brabants Heemmedaille.
Zijn vrouw Els werd bedankt door Amalia.**

Uden had van 1915 tot 1919 het Vluchtoord Uden, waarin meer dan 10.000 Belgen gedurende de Grote Oorlog ondergebracht zijn. De komst van Belgen, de gevolgen van die Grote Oorlog hebben we dus gemeenschappelijk. Uden sluit komende maand met een concert de viering in de afgelopen vier jaar af van 100 jaar Vluchtoord, zoals jullie inmiddels op ludieke wijze jullie project Wereldoorlog I afgesloten hebben.

Als heemkundige heb ik in Uden inmiddels twee boeken geschreven over dat Vluchtoord Uden en het was heel fijn dat ik daarbij ook gebruik kon maken van de kennis in Baarle-Nassau.

Frans van Gils uit Zondereigen en Herman Janssen uit Merksplas hebben als kartrekkers veel tijd en energie gestoken in het project De Grote Oorlog. Zij legden dit ondermeer vast in het uitstekende boek 'Hoogspanning aan de Belgisch-Nederlandse grens', waarin de Eerste Wereldoorlog in en rond

Baarle-Nassau en -Hertog beschreven wordt. In mijn twee boeken heb ik er verschillende keren, met bronvermelding, uit mogen citeren.

Het boek is slechts een onderdeel van de vele activiteiten, die Amalia van Soms samen met partners georganiseerd heeft rond het thema 'Wereldoorlog I in onze grensregio, vergeten, opgehelderd'. Wandel- en

**Herman Janssen kreeg de Brabants Heemmedaille.
Zijn vrouw Els werd bedankt door Amalia.**

fietsroutes werden uitgezet rond dit thema, de dodendraad werd heropgericht, vredesdagen, een tentoonstelling en lezingen werden georganiseerd, er kwam een bloemenproject en voor belangstellenden waren er reizen naar de oorspronkelijke slagvelden, waar sporen van Baarle terug te vinden waren. Niet voor niets werd het thema beloond met de toekenning van de Knippenbergprijs 2014 als een voorbeeld bij uitstek.

Dames en heren, op allerlei manieren zijn Frans van Gils en Herman Janssen de afgelopen jaren betrokken geweest bij dat project Eerste Wereldoorlog, bij het uitdragen van dat stukje geschiedenis.

Dames en heren, het boek blijft natuurlijk heel bijzonder om te noemen. Het speelde een belangrijke rol bij de activiteiten, bij het

uitdragen van de geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog. Een scholenproject, maar ook een project voor geïnteresseerden in dit in Nederland wat ondergesneeuwd stukje geschiedenis. We waren immers neutraal... en dat de Belgen later de rekening kregen, ach dat hoort natuurlijk bij de Hollandse handelsgeest.

Fijn, Frans en Herman, dat jullie het tegendeel bewezen hebben, dat jullie aan de weg getimmerd hebben om dit stuk geschiedenis, die Eerste Wereldoorlog, ook in Nederland een prominente plaats te geven, en daarmee de kennis van de geschiedenis aan te vullen.

Het boek diende tevens als handboek voor de cursus die hieraan gekoppeld was en waaraan vele deelnemers uit den landen hebben deelgenomen.

Herman en Frans, jullie hebben hand- en spandiensten geleverd aan musea, verenigingen, instellingen, gemeenten en andere heemkringen.

Jullie hebben er ook voor gezorgd dat vele bewoners langs onze grens een beter beeld kregen van wat zich hier in WO I afgespeeld heeft.

Dames en heren, wat Herman en Frans gepresteerd hebben is bijna uitzonderlijk, het opzetten, entameren, mede vorm geven, uitdragen

van een historische project Eerste Wereldoorlog op plaatselijk, provinciaal, landelijk, internationaal en zelfs Europees niveau met de ondersteuning van een tentoonstelling in nota bene Berlijn, een plek waarin mensen de historie van de Grote Oorlog bepaald hebben.

Frans en Herman, het doet mij veel deugd dat ik aan jullie als blijk van waardering voor jullie verdiensten de **Brabants Heemmedaille** uit mag reiken.

De drie gedecoreerden.

Merkwaardigheden (95)

ANTOON VAN TUIJL

Het jaarprogramma van Amalia voor 2019 vermeldt drie keer een activiteit waarin kunst het thema is. De eerste is een wandeling langs kunstuitingen door het dorp. Op zaterdag 9 maart tegen half twee komt een tiental belangstellenden samen in het Heemhuis. Het regent. Daarom begin ik met een inleiding. Intussen kan de bui overtrekken.

Baarle heeft tot voor kort eigenlijk nooit moeite gedaan om haar bevolking met kunst in de openbare ruimte in aanraking te brengen. Op dat gebied is Baarle een 'armoedig' dorp. Merkwaardig, want in een aantal andere dorpen zie je wel anders. Een mogelijke verklaring daarvoor is het feit dat Baarle een grensdorp is. Ik heb eens gelezen dat grensbewoners gemiddeld meer materialistisch ingesteld zijn. Het smokkelen en zeker in Baarle het 'eten van twee walletjes', hebben de aandacht voor geldelijk gewin misschien wel versterkt. De culturele achtergrond en belangstelling van veel bestuurders waren vaak ook niet in het voordeel van kunst.

Kunst? Niet nodig!

Veel jaren geleden hebben enkele mensen, begaan met de kwaliteiten van het dorp en met beeldende kunst, een groep opgericht die zich tot taak stelde, na te denken over mogelijkheden om ook in Baarle kunst bij de mensen te brengen. Zij nam zich voor de gemeenten gevraagd en ongevraagd ideeën en plannen, kansen en suggesties aan

te bieden. De toenmalige gemeenteraad vond zo'n groep niet nodig en had geen behoefte aan adviezen op kunstgebied. 'Kunst is niet nodig'. Merkwaardige opmerking! Een paar jaar later gloort er hoop. De twee gemeenten geven gezamenlijk opdracht tot het uitwerken van een onderzoek hoe kunst in onze openbare ruimte te verwezenlijken zou zijn. Een zekere mevrouw Legijse uit Brussel gaat aan het werk. Zij maakt zelf kunst, maar heeft zich steeds meer toege-

legd op het adviseren van bedrijven en gemeenten die iets met kunst willen. Zij oriënteert zich uitvoerig in Baarle. Ook vertegenwoordigers van Amalia hebben gesprekken met haar. Het rapport dat zij uitbrengt is een gedegen boekwerkje dat zijn weg vindt naar de spreekwoordelijke lade. 'Wanneer de randweg klaar is en we het dorp opnieuw kunnen inrichten, dan ...' Zoiets wordt er gemompeld.

Daad bij het woord

Interim-burgemeester Vincent Braam en wethouder Jan Vermeer regelen in 2014 wél iets. Als het maar éven kan wordt jaarlijks een portie geld in een gemeentelijk kunstpotje gestort. Bovendien worden er mensen uitgenodigd om in een kunst-adviesgroep zitting te

nemen. Die groep krijgt een goed omschreven taak met een officiële installatie en gaat aan het werk. Op de eerste wandeling is kennisgemaakt met de eerste resultaten die de groep tot nu toe behaalde. Jan Broos (Klokkenstraat) helpt me aan de namen van de verschillende kunstenaars, waardoor ik me kan voorbereiden op de rondleiding.

In de uitnodiging voor de wandeling staat nadrukkelijk dat die zal gaan langs een aantal 'kunstuitingen'. Dat is een ruimer begrip dan 'kunstwerken'.

Om te gedenken

De bui is voorbij. Wij beginnen de tocht bij het monument dat bij het Heemhuis staat. Ik ben van mening dat dit beeld van de drie gefusilleerde dorpsgenoten niet tot doel heeft om kunst in het dorp te brengen. Het is gerealiseerd om te gedenken. Baarle is in september 1944 zó geschokt door deze gruwelijke nazidaad! Iedereen wil deze heldhaftige mensen eren. Zij mogen niet vergeten worden. Een monument ter gedachtenis kan overigens wel degelijk ook kunstwaarde hebben.

De meeste deelnemers herinneren zich dat dit monument eerder twee andere standplaatsen had. Het is in eerste instantie geplaatst op de tip van Alphenseweg en Oosten-eind. Later verhuisde het naar de hoek St. Jansstraat - Nieuwstraat. Tenslotte kreeg het zijn huidige plek op een pleintje tegen het Heemhuis.

Opnieuw beginnen

Wij wandelen naar het Cultureel Centrum. Laat ik over het hoofd gezien hebben dat dat op zaterdag

gesloten is. Dan maar voor de deur iets vertellen over een reliëf dat veel mensen kennen. Het is ingemetseld in de eindmuur van de lange gang aan de straatkant en stelt Jean Baptist De la Salle voor als een priesterfiguur die twee kinderen onderwijst. De la Salle is de stichter van de Broeders van de Christelijke Scholen. Zijn broedercongregatie is uitgegroeid tot een 'leger' van onderwijzers dat in meer dan tachtig landen alle soorten van onderwijs verzorgd heeft. Geen wonder dat Jean Baptist in 1950 door de Kerk is uitgeroepen tot patroon van de opvoeders. In Baarle zijn de broeders werkzaam van 1908 tot 1985. Bij het gouden jubileum van de Lassalliaanse aanwezigheid in 1958, schenkt de Kerkebuurt dit beeld. Mathieu Doesborg heeft het gemaakt. Dat kost hem veel extra werk, want tot zijn schrik ontploft zijn gemetselde oven, waarin hij dit en enkele andere grote beelden van klei wilde bakken. Hij moet opnieuw beginnen!

Wat stelt het voor?

Onze volgende halte is in de Stationsstraat, of eigenlijk bij een klein gazon tussen de Loswal en de straat. Daar staat een bronzen kunstwerk dat er door toedoen van de kunst-adviesgroep gekomen is. Het werk heet 'Alter Ego' (mijn andere ik) en is van Jef Voets (1956 Tilburg). Deze slagerszoon begint pas laat aan zijn kunstzinnige scholing. Hij kan echter niet goed vrede vinden met wat hij leert en maakt. Dan verhuist hij naar Oost-Brabant, stookt zowat alles op wat hij eerder maakte en slaat kunstzinnig gezien een geheel nieuwe weg in. Nu wordt hij wijd en zijd gevraagd voor het ontwerpen van vaak grote werken. Er ontspint zich een interessant gesprek met vragen als: 'Wat stelt het voor? Moet het iets voorstellen? Zijn de vormen harmonisch? Welk gevoel krijg je erbij?' Uiteindelijk blijkt dat iedereen er een eigen

betekenis aan geeft en een eigen gevoel bij heeft.

In dienst van...

De wandeling brengt ons nu naar de hoek van de Nieuwstraat en St. Janstraat. Daar staan we stil bij een monument. Op een gemetselde zuil rust een betonnen arm die met een stevige vuist een schild rechtop houdt. Onder aan de zuil staat de tekst 'Den Vaderlandt Ghetrouwe'.

Ook dit werk is gemaakt door Mathieu Doesborg (1923 Venlo). Deze Limburger krijgt zijn artistieke opleiding aan de kunstacademies van Maastricht en Tilburg. Hij bekwaamt zich in keramisch werk; grote en kleine beelden, tegelta-bleaus en keramische reliëfs. Ook brengt hij als pottenbakker veel uren door achter zijn draaischijf. Daarom noemt hij zijn huis aan de Chaamseweg 'De Sjeef', Limburgs voor (draai)schijf. Vaak heeft zijn werk een religieus karakter. Hij maakt keramische versieringen voor kerken in Fatima.

Hier moet ik ook even vertellen dat Amalia op zeker moment de gemeente attent gemaakt heeft op

een historische onjuistheid. Het koperen tekstplaatje op de zuil liet eerst weten dat de genoemde Baarlenaren gesneuveld zouden zijn voor het vaderland. Dat blijkt echter niet juist. Er is ook sprake van overlijden door ziekte en een ongeluk. Dat gebeurde echter wel terwijl de mensen in militaire dienst waren. En wanneer een soldaat omkomt in Indonesië tijdens de politonele acties van het Nederlandse leger, dan sterft hij niet voor het vaderland, maar wel in dienst van. De gemeente heeft de tekst aangepast. De waardering voor de mensen die het betreft is er beslist niet minder om.

Dit monument stond eerst op de Hoogbraak, waar het uit het zicht dreigde te raken door bebouwing en begroeiing. Het kwam naar hier, toen het monument van Miet Cornelissen en haar helpers van deze plaats naar het Heemhuis ging.

Hondjesbank

Het houdt op met zachtjes regen, want er vallen steeds meer en grotere druppels, maar wij stappen

door naar de Oranjelaan voor een bezoekje aan de 'hondjesbank'. Dit is een werk van Iris Lerütte (1960 Eindhoven). Bij haar opleiding aan de academie legt zij zich toe op beeldhouwen en tekenen. Zij schrijft ook gedichten. Haar beelden zijn herkenbaar en hebben vaak iets vrolijks en een sprookjesachtige sfeer. Veel van haar werken zijn te vinden in openbare ruimten en in instellingen. Deze speelse zitbank is er gekomen door toedoen van de kunstadviesgroep. Die koos drie werken die hier tot hun recht zouden kunnen komen, stelde een keurige folder samen en vroeg de buurtbewoners hun voorkeur te laten weten. In een buurt waar nog veel kinderen wonen, was de keuze te voorspellen. Goed dat de bevolking erbij betrokken is.

Door de Willem-Alexanderstraat wandelend droogt de wind onze natte kleren weer een beetje. We stoppen even bij twee metalen kunststukjes die bij en aan een van de huizen te zien zijn. De bewoner kan kennelijk heel goed met metaal overweg. Dat kun je ook verwachten bij een hoefsmid. Zijn ornamenten oogsten bewondering van de deelnemers. Wij waarderen dit mooie particulier initiatief.

Oppakken en neerzetten

We komen in de Rector van de Broekstraat terecht en stoppen bij een klein beeldje dat in het plantsoen van La Monastère staat. Het is uitgevoerd in brons en beeldt een onderwijzer uit die les geeft aan enkele kinderen. Ze zitten gezellig in een kring. Ruud Ringers (1943 Haarlem) uit Chaam maakte het. Ruud is beeldhouwer, kunsthistoricus, publicist en poppenspeler. Zijn artistieke opleiding kreeg hij aan de Bredase academie St. Joost en de kunstacademie in Tilburg. Dit beeldje heeft een merkwaardige geschiedenis meegemaakt. Een onderwijzer met kinderen hoort bij een school, zou je zeggen. Dat was ook lange tijd zo. Tegenover Le Monastère stonden eerder de gebouwen van Basisschool de Akkerwinde en de Regenboog. Voor het schoolgebouw stond dit beeldje op het gazon. Na de bouw van Brede school De Uilenpoort aan het Bels Lijntje zouden de oude schoolgebouwen tegen de vlakte gaan. In de voorbereiding van de sloop, komt op zekere dag een grote vrachtwagen met een kraan zware rijplaten brengen. Die moesten uitgerekend dáár liggen waar het beeldje staat. Het scheelt niet veel of het sneuvelt! Bewoners van

Le Monastère grijpen in. Resultaat: de kraanmachinist grijpt het beeld bij de sokkel, tilt het over de straat en plant het in de tuin van het appartementencomplex. Kwestie van oppakken en neerzetten! Laten we de alertheid van de omwonenden maar waarderen.

Worstelen naar bevrijding

De wandeling brengt ons naar de begraafplaats naast de Hollandse kerk. Ik breng de groep naar het gedenkteken voor de ongedoopte kinderen en andere mensen die hier ergens naamloos begraven zijn. In het kort vertel ik de geschiedenis van dit beeld. Rond 2006 begon ik met beeldhouwen in steen. Na enkele voorzichtige pogingen en eenvoudige beelden, wilde ik graag een wat ingewikkelder beeld maken. Het moesten klapwiekende vogels worden. Het beeld kreeg langzaam zijn eerste herkenbare vormen, toen ik hoorde dat een werkgroep uit de parochie

van O.L.Vr. van Bijstand haar project startte om de verhalen en de geschiedenis van de ongedoopte kinderen en naamloos begraven mensen boven water te krijgen. Ik heb de werkgroep laten weten dat ik werkte aan een beeld dat een goede symboliek zou kunnen hebben voor hun thema en bood het vrijblijvend aan. Ze zijn komen kijken en hebben het aanvaard. Met dubbel plezier kon ik verder werken.

Het beeld bestaat uit een grove kern, een harde steenkomp. Die verbeeldt de hardheid van de vroegere kerkelijke regels. (Merkwaardig toch dat gelovige mensen die een God van liefde preekten, zulke harde voorschriften konden bedenken!) Uit die brok steen komen vogels tevoorschijn. Hierin kun je een dubbele symboliek zien. Nu ouders hun altijd verzwegen verhaal vertellen, is het alsof de kinderzieltjes de vrijheid krijgen. Klapwiekend stijgen ze op uit de vergetelheid. Je kunt in de vogels ook de ouders zien die na zo lange tijd moeten worstelen naar bevrijding uit dat oude diepe verdriet. Sommigen voelen zich al bevrijd. Dat zijn de bovenste vrij vliegende

vogels. Anderen zitten nog half in het harde verleden. Ook zij gaan de bevrijding ervaren. De werkgroep heeft een aantal mensen erkenning geboden en daarmee fantastisch werk gedaan. Het verhaal rond dit beeld vertel ik vaker. Het maakt altijd diepe indruk.

Naschrift: Juist vanaf een week voor onze wandeling kunnen mensen in Nederland – ook met terugwerkende kracht – hun dood geboren kindje laten inschrijven in de burgerlijke stand. Veel mensen maken daar gebruik van.

Veelzijdige linden

Wij wandelen verder naar de Singel waar we het bronzen beeld bekijken dat voor de Rabobank staat. Dit is van de hand van Judith Braun (Amsterdam). Naast beelden, maakt deze kunstenaar ook heel grote vingerschilderijen. Met de blote handen wrijft zij houtskool- of ander kleurpoeder op muren, zo ver als haar ar-

men reiken kunnen. Zo ontstaan mandala-achtige figuren. Maar nu het beeld op onze Singel. Het is geplaatst bij gelegenheid van 75 jaar Rabobank.

De kunstenaar heeft hier beslist eerst goed rondgekeken. We zien twee figuren die elkaar de hand reiken. Dat heeft natuurlijk te maken met het samengaan van Hertog en Nassau. In het voetstuk zijn de enclaves uitgebeeld. De lindenbomen die als sinds mensenheugenis en nog langer de Singel sierden, hebben haar ook geïnspireerd. In de twee figuren kun je heel goed lindenbomen herkennen. De linde wordt gezien als symbool van groei en bloei. Dat past wel bij deze bank. Als we nu ook nog weten dat in die periode Gerard van de Lindeloof bankdirecteur was.... Veelzijdige linden dus!

Eindeloos hakken

Vanaf de overkant van de straat bekijken we het levensgrote reliëf dat in de muur van Den Engel ingemetseld is. Het is gemaakt bij gelegenheid van het honderdjarig bestaan van deze horecazaak. De beeldhouwer is Constant Grooten, in Baarle wel bekend.

Stan laat een enorme plaat arduin aanrukken en na eindeloos hakken komt de bekende voorstelling tevoorschijn.

Het mannetje dat de koe leidt, is kenmerkend voor Stan Grooten. Mensen vragen hem wel eens hoe hij het voor elkaar kreeg die koe zo natuurgetrouw uit te beelden. Zijn antwoord is verrassend: "Beeldhouwen is niet moeilijk. Ge hakt alles weg dat geen koe is!"

Luisterend oor

Het laatste kunstwerk dat we bij deze wandeling bekijken, staat bij de ingang van het Nassause gemeentehuis. Terminus (Eindpunt) is de naam van dit bronzen beeld. Ron van de Ven (Tilburg) is de kunstenaar die het maakte.

Hij kreeg zijn opleiding aan de St. Joost-academie in Breda en volgde de richtingen schilderen en monumentaal.

Bij de laatste verbouwing en uitbreiding van het gemeentehuis wordt een kleine binnentuin aangelegd waarin enkele sokkels verschijnen. Dit kan een beel-

dentuintje worden. Terminus is het eerste beeld dat er een plaats krijgt. Jammer genoeg raakt het beeld uit het zicht door jaarlijks groter wordende begroeiing. De kunst-adviesgroep oordeelt dat dit beeld een meer prominente plaats verdient en brengt het in samenspraak met de kunstenaar naar zijn huidige plek. In de gesprekken die er zijn rond deze verplaatsing, komt een nieuwe naam bovendrijven: het '(luisterend) oor'. Wanneer onze bestuurders die symboliek er ook in zien, dan kan dit beeld meer dan alleen kunstwaarde hebben.

Hier sluiten we de wandeling af. Er zijn deelnemers die vragen om een vorm van verslag. Zij hebben geïnteresseerd geluisterd, maar vrezen dat een deel van de vele informatie toch wel zal wegebben uit hun geheugen. Hiermee hoop ik dat ik aan hun wens voldoe.

Foto's: Fons Raaijmaekers

Nieuwe leden

LIA VAN GILS

Sinds de vorige Van Wirskaante heeft Amalia weer een aantal nieuwe leden kunnen inschrijven.

Wij heten van harte welkom:

Mevr. L. Baeten de Jong
Dhr. A.H. Pohl
Dhr. R. Overdiek
Dhr. M. Nooren
Dhr. L.F.J. van Dooren
Mevr. N.M.J. Hendrickx
Mevr. R. Boeren v.d. Abeelen
Fam. A.A.F.M. van Tilburg

Vroege Vogeltocht

Op 14 april om acht uur 's morgens trokken we met negen dapperen naar buiten voor de eerste vroege vogeltocht van dit jaar. We gingen vooral op zoek naar de weidevogels. Dat viel nog niet mee, want het was stervenskoud waardoor de vogels zich heel stil hielden. Een boomleeuwerik en enkele fitissen probeerden er zingend de moed wat in te houden. In het echte weidevogelgebied, naast het Zwarte Water, zagen we wel Kievieten en grutto's, maar er zat weinig beweging in. Op de vennen hebben we enkele eendsoorten gezien, zoals wilde eend, bergeend en slobeend. Geen heel rijke oogst, maar toch tevreden wandelaars, ook al duurde de tocht wat langer dan aangekondigd. De foto's zijn gemaakt door José van Zon en Sjon Brouwer.

Amalia aan het werk (18)

REDACTIE

In deze 'Amalia aan het werk' belichten we enkele onderwerpen waar Amalia zich voor inzet, wat uitgebreider dan anders.

Kunstroute

Amalia besteedt dit jaar veel aandacht aan 'kunst'. Naast een drietal activiteiten in het jaarprogramma (zie ook de rubriek 'Merkwaardigheden' in deze Van Wirskaante) heeft Amalia op zondag 28 april ook deelgenomen aan de Kunstroute. Die luidde de opening van

het Toeristisch Seizoen en de Week van de Amateurkunsten in. Van de Belse Kerk tot het Cultureel Centrum was er in de etalages en achter de ramen van woonhuizen kunst tentoongesteld. En dan natuurlijk ook achter de ramen van het Heemhuis. Daar was werk

tentoongesteld van drie van onze leden: Ineke Körmeling, Ankie van Dijk en José van Eerd. Binnen hadden we een gobelin van Desiré Geeraerts naar beneden gehaald, die normaal in de zogenaamde raadzaal hangt. Het Heemhuis was de hele zondagmiddag open en

Ankie van Dijk legt de laatste hand aan haar presentatie voor de kunstroute.

Beneden in het Heemhuis was een gobelin van Desiré Geeraerts te zien.

Bezoekers bij werk van José van Eerd binnen.

Tijdens Open Heemhuis van mei waren Ineke Körmeling (l) en Ankie van Dijk (r) ter toelichting aanwezig.

kon zo'n honderd belangstellenden verwelkomen. Ook mensen die, gelokt door het sandwichbord bij de buitendeur met de tekst 'open', eens een kijkje wilden nemen in ons Heemhuis.

Alle kunstwerken zijn blijven hangen tot de eerste zondag van mei. Tijdens Amalia's maandelijks Open Heemhuis waren twee van de drie kunstenaars aanwezig om een woordje uitleg te geven.

Van **Ineke Körmeling** hing er een wandkleed dat is gebaseerd op een tekening van het melkwegstelsel door Aboriginals. Van 2012 tot 2017 volgde Ineke de opleiding 'Monumentale Kunst' aan de Gemeentelijke Academie voor Schone Kunsten in Arendonk. Zij weeft al sinds 1984. Voor die tijd was ze ook al bezig met lapjes en draadjes maar door mooi geweven folkloriekleding ontstond haar interesse in weven.

Ankie van Dijk streeft in haar werk naar soberheid in techniek en materialen. Zij probeert met zo min mogelijk ingrepen een boeiend beeld te scheppen. Meestal gebruikt zij papier als materiaal, aangevuld met eventueel ander gevonden materiaal. Het zijn zeer kleine werkjes. Verstilling en eenvoud probeert zij er in te leggen. Haar inspiratiebron komt – niet verrassend – onder andere voort uit de stromingen uit de jaren twintig van de vorige eeuw. Met name de Stijl en het Bauhaus spreken haar bijzonder aan.

José Van Eerdt is de artieste achter L'Histoire in de Pastoor De Katerstraat in Baarle-Nassau. Daar schildert ze 'Old World style' en creëert ze patina. Ze maakt haar eigen verf zoals men dat in de Middeleeuwen deed met natuurlijke ingrediënten en pigmenten. Ook Casein verf, tempera en (lijn)zaad)

olieverf zorgen voor unieke werkjes op hout met een eeuwenoude uitstraling.

zijden van de grens, het grote internationale grensstation waar nu alleen het perron nog aan herinnert en de spoorhuizen en douanewoningen.

Het verleden moest wel worden 'opgepoetst' om het weer echt te

Baarle-Grens

Het nieuwe infobord op het reizigersperron.

De draaischijf is nu in het wandelnetwerk opgenomen.

In 2017, het jaar dat de spoorweg van Turnhout naar Tilburg honderdvijftig jaar eerder is opgericht, is er in het kader van BL150 volop activiteit geweest in Baarle-Grens. Het is dé plek waar de geschiedenis van de spoorlijn nog het best is af te lezen, onder andere door het enorme emplacement aan beide

laten leven. In 2017 is daar een begin mee gemaakt; met de bouw van de twee spanten op het reizigersperron en de aanleg van een voetbrugje om de lange duiker onder het perron zichtbaar te maken. Verder is de begroeiing langs het reizigersperron weggehaald om de lengte van het perron meer tot de

De wandelroute loopt ook over het in 2017 door Amalia (als Roggerentje) aangelegde voetbrugje.

verbeelding te laten spreken: het was in 1906 berekend op lange internationale treinen. En is er ook op het perron het nodige gekapt. Particulier initiatief heeft er voor gezorgd dat de oude douaneloods is omgetoverd tot 'Het Spoorhuis', waar binnen en buiten het spoorverleden herleeft.

Om voorbijgangers te attenderen op het grote stationsgebouw dat tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw op het perron heeft gestaan – de beide uiteinden van het gebouw nog zo'n twintig jaar langer – is bij de twee spanten een informatie-paneel geplaatst. De ruimte tussen de beide spanten wordt binnenkort voorzien van een halfverharding, waarin de grenslijn die tussen de twee spanten schuin over het perron loopt, wordt uitgespaard. Met de gemeente zijn we nog in overleg waar het best een trapje kan komen zodat je op het perron kunt komen.

Het perron zelf is dit voorjaar onder handen genomen door de gemeente Ravens. Waardevolle begroeiing blijft staan, maar door het werk is

het perron weer beter als zodanig beleefbaar.

Om ervoor te zorgen dat iedereen de draaischijf zonder al te veel zoeken kan vinden, is het wandelnetwerk in de omgeving van Baarle-Grens aangepast. Je kunt nu vanaf Het Spoorhuis (wandelknooppunt 02) over het netwerk naar de draaischijf en weer terug: via de knooppunten 92 en 93). Je loopt dan ook over het voetbrugje en langs de westzijde van het perron, dus niet over het fietspad. Via een nieuw voetpad sluit het netwerk aan op het perron bij Het Spoorhuis. Dat pad gaat tegelijkertijd dienen voor de fietsers: die kunnen voortaan zonder omwegen vanaf het fietspad Bels Lijntje naar het perron bij Het Spoorhuis.

De route van het wandelnetwerk loopt over het perron voor Het Spoorhuis langs. Aan de Baarlese kant van dat perron kun je zo doorlopen over een oud pad aan de oostkant van het voormalige emplacement naar de Zevenhuizenbaan. Wandelaars hoeven zo minder gebruik te maken van het fietspad. Er wordt nog gewerkt aan een voetpad richting het oude station Weelde-Merksplas. Ook wandelverbindingen in de richting van Zondereigen staan nog op het verlanglijstje.

De BL150-trailer heeft een plekje gevonden op het perron van Het Spoorhuis. In de trailer staat nog steeds een expositie over 150 jaar Bels Lijntje opgesteld. Wie er een kijkje wil nemen kan het best contact opnemen met Toerisme Baarle; deze organiseert ook excursies op Baarle-Grens waarin het bezoek aan de trailer onderdeel is. Ook kun je contact opnemen met Het Spoorhuis.

Veel van de genoemde aanpassin-

gen zijn tot stand kunnen komen met de (financiële) hulp van de gemeenten Baarle-Nassau en Ravens alsmede de Regio West-Brabant voor het wandelnetwerk. Alle zeven gemeenten langs het Bels Lijntje hebben naar aanleiding van het jubileumjaar BL150 het initiatief genomen om te komen tot een Toekomstvisie voor Het Bels Lijntje. Die visie wordt nog voor de zomer verwacht. Ongetwijfeld zullen Amalia en Toerisme Baarle deze visie aangrijpen om met voorstellen te komen om het spoorverleden van het Bels Lijntje nog beter voor het voetlicht te brengen.

Herdenkingsbord De Kievit

Naar aanleiding van een vraag van de heer Christiaan van Nispen tot Sevenaer is Antoon van Tuijl in de geschiedenis van Landgoed de Kievit en de Kievitshof gedoken. De heer Van Nispen liet Amalia weten onlangs een mooi herdenkingsbord van de Porceleijne Fles uit Delft te hebben bemachtigd met de tekst 'Kievit Baarle Nassau 1956'. Hij vraagt zich af op dit bord is gemaakt ten tijde van de oprichting van het recreatiepark. Of heeft het iets met het landgoed te maken?

Vervolg op pagina 70

Christiaan van Nispen is een verwoed verzamelaar van 20^e eeuwse herdenkingsborden van De Porceleijne Fles uit Delft. Foto Christiaan van Nispen.

Auteur Wim Daniëls bij Amalia

Wim Daniëls tijdens zijn lezing voor Amalia

In de pauze signeerde Wim Daniëls zijn boeken.

Wim Daniëls, taalkundige, schrijver en cabaretier, heeft op 25 april voor Amalia een zeer goed bezochte lezing gehouden over taal en de levendigheid daarvan. Hij vertelde op een heel amusante en begrijpelijke wijze over het verleden, het heden en de toekomst van het Nederlands en de Nederlandse dialecten. Hoe het allemaal begonnen is, hoe het zich heeft ontwikkeld en hoe het zich zal ontwikkelen. Hij ging in op zijn herkomst in het Brabantse dorpje Aarle-Rixtel en wat dat voor zijn ontwikkeling heeft betekend. Daarbij kregen ook de vroegere mulo-school ('De mulo') en de fiets ('De taal van de fiets') zijn aandacht.

Hij presenteerde zijn nieuwste boek dat helemaal gewijd is aan de Brabantse afscheidsgroet 'houdoe'. Misschien niet het meest fantastische woord, zegt hij er zelf van. Maar je hoort het natuurlijk gruwelijk veel. Hij is op zoek gegaan naar de oorsprong van houdoe. Volgens Daniëls moet het je niet zoeken bij Adieu, Adios of How do you do. Hij is er van overtuigd dat het komt van 'houd-oe wel' zoals schrijver Jacob Hendrik Hoeufft (gestorven in 1843) al aangaf in zijn lijst van vooral in Breda gangbare woorden. Een volle Aula van het CCB heeft er van genoten en wat van opgestoken.

Een volle zaal met ruim honderd belangstellenden.

Het laatste boek van Wim Daniëls.

Een stukje geschiedenis

Even voor 1850 koopt de Brusselse Baron Goffinet zo'n 200 ha heidegronden aan in de vlakte tussen Poppel en Weelde (twee Belgische dorpen) en het Nederlandse Baarle-Nassau. Hij begint met het bebossen van zijn gronden. Ook bouwt hij er een klein jachthuisje. Een volgende eigenaar wordt de familie Rolin uit Brussel. Zij benut het gebied alleen als jachtterrein. Het landgoed wordt vervolgens verkocht aan de Heer Misonne, die na 1900 een groot deel van de heide tussen Poppel, Weelde en Baarle beplant met naaldbos. Deze familie bezit nog steeds het Landgoed De Schrieken in Poppel.

De eerste Nederlandse eigenaar wordt Frans Brouwers, textielabrikant uit Tilburg. Hij vergroot het jachthuisje, zet er een verdieping op en bouwt er paardenstallen bij. Alleen in de zomermaanden verblijft hij er met familie en gasten. Na enkele jaren wordt Jan Stevens als eigenaar genoemd. Die verkoopt in 1954 het landgoed – inmiddels nog zo'n 75 ha groot – aan J. Diepen, ook een Tilburgse textielabrikant. Die past het landhuis aan de moderne wooneisen aan, verandert de stallen in garages en bouwt het achtkantige torentje tegen het huis. Ook plaatst hij een muur rond een binnenplaats.

Vanouds wordt het landgoed doorsneden door de weg Baarle-Weelde. In de vroege jaren zestig van de vorige eeuw koopt de heer Diepen het westelijke deel. In dat 45 ha grote bosgebied wordt een kampeerterrein en later een bungalowpark ontwikkeld. Het oostelijke privélandgoed gaat in de jaren daarna een paar maal

vrij snel na elkaar in andere handen over. De volgende eigenaren zijn de families Hen, Van der Vorm, Disselkoen en tenslotte Maarsen. Dit zijn allemaal mensen die thuis zijn in de wereld van de paardenhouderij. De heer Maarsen breidt zijn landgoed naar het zuiden uit met een aantal weidegronden, die hij met statige lanen en stevige houtsingels laat aansluiten bij het bestaande park en bos. Disselkoen breidt de paardenstallen uit en voorziet het complex van een gastenverblijf. Van der Vorm legt in de ommuurde binnentuin een zwembad aan. Maarsen veran-

Kievitshof echt als woning is gaan gebruiken. Zekerheid hierover kan ik helaas niet bieden.' *Mochten er lezers zijn die Amalia informatie over dit bord kunnenverschaffen, dan houdt de redactie zich aanbevolen.*

Enclavebord H1

Bij de opening van het toeristisch seizoen Baarle ging veel aandacht uit naar de onthulling van het eerste Enclavebord. Zo'n bord geeft informatie over één enclave specifiek, in dit geval over enclave H1. Je kunt

Je kunt bij het infopaneel de grens van enclave H1 niet missen.

dert dat in een binnenbad en legt een nieuwe oprijlaan aan. 'Wat het bord betreft' schrijft Antoon van Tuijl terug aan de heer Van Nispen, 'het was mij tot nu toe niet bekend. Ik kan er ook geen informatie over vinden. Het jaartal doet vermoeden dat de heer Diepen dit fraaie bord liet maken nadat hij zijn landhuis aangepast had en er zich vestigde. Hij was namelijk de eerste eigenaar die

dan denken aan informatie over de grootte van de enclave, preciese ligging, het aantal inwoners, enz. Vanaf het begin van het project van de Enclaveborden is de heemkundekring er bij betrokken geweest, waarvoor een beroep is gedaan op onze kennis ten behoeve van de op de borden te plaatsen informatie en om de aangegeven locaties te beoordelen. Het eerste bord over enclave H1, de grootste enclave van Hertog in

het dorp, staat op de Singel, bij de bushalte naar Turnhout. Je kunt de grens in het wegdek niet missen. In deze enclave liggen enkele Nederlandse 'counterenclaves'. Voortaan wordt niet meer het begrip 'exclaves' gebruikt, maar het wereldwijd (bij mensen die in enclaves zijn geïnteresseerd) gekende counterenclaves.

Het ligt in de bedoeling nog dit jaar 16 + 2 enclaveborden in de dorp maar ook daarbuiten te plaatsen. "Voor de moeilijker te bereiken enclaves, vaak ook gesitueerd op particulier grondgebied moeten nog plannen worden gemaakt", zei schepen Van der Vloet van Baarle-Hertog bij de presentatie. Er wordt nog gewerkt aan een (fiets)route langs alle enclaves.

Schrans in Castelré ontdekt?

Op het beeld is vlakbij de Mark een dubbele vierkante structuur in de bodem te herkennen.

Begin februari werd Amalia door de voorzitter van de heemkundekring uit Rijkervorsel gecontacteerd in verband met een dubbele vierkante structuur die hij op een kaart had ontdekt vlakbij de Mark, op het grondgebied van Castelré (Baarle-

Nassau). Rijkervorsel is bezig met het digitaliseren van het primitief kadaster van omstreeks 1835. Alle huizen en percelen uit die tijd worden daarbij in kaart gebracht. Tijdens het zoeken en experimenteren met oude en hedendaagse kaarten op internet stootte de voorzitter op een merkwaardige opname, gemaakt met behulp van digitale hoogtemeting. Door deze procedure zijn minieme hoogteverschillen in het landschap waar te nemen. Met het blote oog zijn die niet zichtbaar. Op het beeld is vlakbij de Mark een dubbele vierkante structuur in de bodem te herkennen. Dat kan een restant zijn van een vierkante motte (kasteelberg), een middeleeuws houten kasteel of een schans. Diezelfde vierkante structuur is ook te zien op Google Maps en bevindt zich ten noorden van de brug over de Mark aan de Rooie Weg (Castelréweg/Hoogstratensebaan).

denken dan in de eerste plaats aan de 80-jarige oorlog (1568-1648), misschien zelfs aan de strooptocht van Maarten van Rossum in 1542. De locatie was in ieder geval goed gekozen: vlakbij de Mark kon de gracht rond de boerenschans (tussen de twee vierkanten) eenvoudig met water worden gevuld. Een meting op de kaart maakte duidelijk dat de schans (het binnenste vierkant) ongeveer 50 m² groot was. De gracht errond bedroeg zo'n 400 m².

Amalia heeft onmiddellijk regio-archeologe Leonie Weterings op de hoogte gebracht. Zij vond het een heel interessant gegeven en heeft de locatie meteen in ARCHIS opgezocht. Daar was echter niets bekend, zelfs geen vondsten. Dat maakt de ontdekking nog interessanter, natuurlijk. De informatie werd vervolgens door Leonie gedeeld met enkele vakgenoten.

In de buurt staan drie huizen met als adres 'Schrans'. Waarschijnlijk toont de vierkante structuur dan ook de locatie van de schrans of schans waar de plaatselijke bevolking zich ooit schuilhield wanneer soldaten in de buurt waren. We

Voorlopig is geen verdere informatie bekend. Voor alle duidelijkheid: schattenjagers zijn niet gewenst. Laat de wetenschappers hun werk doen!

Arme Amalia (104)

ANTOON VAN TUIJL

Vanaf eind januari noteerden wij weer een aantal schenkingen. Wij maken u daar graag deelgenoot van.

Amalia ontving tot 25 april:

- Een keukenmachine 'Kalorik' uit ca. 1955.
- Er kwamen weer meerdere boeken binnen. De meeste pasten niet in onze bibliotheek, maar we vonden er een goede bestemming voor.
- Een foto van een Baarlese situatie, namelijk het erf van aannemer Sus Koks.
- Twee oude rijbewijzen.
- Een map vol foto's.
- Dozen en enveloppen vol bidprentjes.
- Een speld van de BB (Bescherming Burgerbevolking).
- Een medaille van de Benelux-schietsing van schietvereniging 'Willem Tell' uit 1963.
- Nog een prijsmedaille uit 1965.
- Een oude griffeldoos met twee potloden, waarvan er een uit 'Huis Valgaeren' komt.
- Een ingebonden jaargang van de Katholieke Illustratie uit 1939.
- Een aantal oude kerk- en gebedenboeken.
- Enkele foto's en documenten van en over Alphons Leestmans, oud-burgemeester van Baarle-Hertog en familie.
- Een set Limfa-glazen.
- Een glazen kokertje waarin een sigaret en een lucifer zit. Op het glas staat de tekst: 'Bij noodzaak het glas breken'. Zou dit van een anti-rook-campagne komen?
- Een sonde om een verstopte speen van een koeienuier schoon te maken.
- Een naaidoosje met inhoud.
- Een vijftal balpennen met het opschrift 'Modevakschool Kusters-Leuris'.
- Enkele exemplaren van het blad 'Thuisfront'.
- Enkele rapporten en studies over gemeentelijke zaken, o.a. over het Structuurplan 1976, de internationale bibliotheek en over de kansen voor een casino in Baarle.
- Een brief met een kort verslag van het verloop van de bevrijding van ons dorp.
- Een klein vaderlandslievend zangboekje uit WO II. – Vijf pintollen en een zweeptol. – Acht metalen Mariabeeldjes.
- Vier metalen minibeeldjes.
- Twee tondeuses.
- Een metselaarspotlood.
- Een bronzen kinderkopje in reliëf.
- Een juwelendoosje met op het deksel een uitbeelding van de Dom van Keulen.
- Een supersigaar, maar liefst 35 cm. lang. Ze heeft een kistje helemaal

- voor zich alleen! Geen wonder dat ze 'Long Fellow' heet.
- Een bronzen medaille met het opschrift: 'Het Ned. Rode Kruis, Prof. Dr. Karl Landstein'.
- De huls van een mitrailleurkogel afkomstig van een vliegtuigwapen.
- Acht pijpen uit de tijd dat de leuze nog gold: 'een tevreden roker is geen onruststoker'.
- Een miniplaquette van broeder Mutiën-Marie, een heilig verklaarde broeder van De la Salle uit het Waalse Malonne. Het blokje arduin waarop de medaille vastgemaakt is, komt van dezelfde steen waarvan zijn grafombe gemaakt is.
- Twee prenten van de oude Salvatorkapel en van de ruïne van kasteel Bruheze. Beide prenten in tweevoud.
- Enkele klassenfoto's uit het begin van de vorige eeuw.
- Een fotoalbum met foto's van o.a. de bouw van de Baarlese Siersteen- en Dakpannenfabriek.
- Een oude prentbriefkaart van Baarle.
- Een programmaboekje van het jubileum 1250 Jaar Alphen.
- Een envelop met 'wenken voor de bescherming van uw gezin en uzelf'. Tijdens de Koude Oorlog werden ze van overheidswege verstrekt.
- Een vouwblad met aanwijzingen bij Luchtalarm en bominslagen.
- Een prentje, gemaakt bij gelegenheid van de doop en het vormsel van een volwassen bekeerling, A. van der Hoeven.
- Twee foto's van het brandweerkorps van Baarle-Hertog. De mannen staan er op in vol ornaat. We zijn op zoek naar hun namen...

We vermelden ook graag de schenkers. Dat zijn: Familie Grummels – A. Adriaensen – Familie Friederichs – Familie Leestmans – Aleida Wijkenga – Jo Kusters-Leuris – Familie Keustermans-Verschueren – Frans Tuijtelaars – Femie Lückman – Gust Haagen – René Michiels (via Marcel Snijders) – Lia Olieslagers – Familie Bode – Fon van Haeren – Familie de Kort (via Henk Leijten) – Wim van Bilzen – Frans Koks – Johan Remeijns (uit de nalatenschap van dokter Th. Bloem) – Tiest Hurks – Frans Theeuwes.

Veel dank aan alle goede gevers en tot volgende keer.

Boeken

Onze bibliotheek werd verrijkt met de volgende boeken:

Een extra uitgave van het Alphense heemblad 'De Runstooft'. Daarin wordt de geschiedenis van de Abdijhoeven te Alphen beschreven. De ondertitel luidt 'Tongerlo's bezit in onze gemeente, 1200 tot 1800'. Het boekje is samengesteld door G. Hardeveld o/g Kleuver en Chris Buiks.

'Storm over De Commanderij of Twee ridders op één paard', van Rob Hopstaken en de Legendejagers. Het

gaat om een verzonnen verhaal dat 'vast hangt' aan waargebeurde zaken. Hof ter Brake of de Tempeliershoeve in Alphen speelt er een rol in. Het boek bevat ook nog een 'uitdaging'.

'Liever de kogel of de guillotine, De Boerenkrijg in de Nederlanden' van François van Gehuchten. Dit is een gedegen werk over de korte en mislukte opstand in 1798 tegen de Fransen. Goed gedocumenteerd en geïllustreerd.

'Hou doe! Het verhaal van een Brabantse groet', van Wim Daniëls.

'Groeten uit Brabant. Een ontdekkingsreis', ook van Wim Daniëls.

Aanvullingen & correcties

In het artikel 'Bewoning van Ulicoten in 1900, deel 6' (Van Wirskaante 2018-4) is de naam van Gerrit Groumans verkeerd gespeld onder het kopje C66. In hetzelfde stukje is de roepnaam van kleinkind Anna Maria, geboren in 1905 niet Maria maar Miet.

In het artikel 'Bewoning van Ulicoten in 1900, deel 7' (Van Wirskaante 2019-1) is een stukje tekst weggevallen op pagina 27. Het gaat om de beschrijving van C72. Hieronder is deze tekst volledig opgenomen.

Ook de tekst van C78 (op pag. 30) is hieronder vervangen en aangevuld.

C72 (later C79, nu Hondseind 1)

Hier woont Anna Cornelia Verheijen (1839-1930), weduwe van Cornelis van der Steen (1823-1871), met haar kinderen Johanna Maria (1861), Adriana Cornelia (Kee, 1867-1928) en Augustinus Maria Adrianus (Gust, 1870, verhuist in 1900 naar Chaam). Kee trouwt in 1901 met Jacobus Meeuwesen (1864-1938), hij komt van de Nieuwe Strumpt C2). "Dit zijn Jaakoom en tante Kee Meeuwesen - Van der Steen", zo noemde mijn moeder ze, vertelt mijn vader Gust Geerts. Jaak is een broer van mijn opa Meeuwesen van 't Hoogeind (nu Wilhelminastraat 16), die ook op de Nieuwe Strumpt geboren is. Kinderen van Jaakoom en tante Kee zijn: Alfonsus Adrianus (Fons, 1905-1957), Maria Cornelia (Marie, 1908) en Augustinus Johannes (Gust, 1910).

Jaakoom heeft in 1925 een

nieuwe boerderij gezet: Hondseind 1, aan de andere kant van de weg, terwijl de oude boerderij aan de zuidkant van de weg stond.

Marie Meeuwesen trouwt in 1937 met Gust Verheijen (Gust van Jan van de Hoef, dit is grote Gust, zie C48 (Dorp), geboren in 1907). Zij blijven wonen op het Hondseind 1. Zij hadden hun gouden bruiloft in 1987.

Hondseind 2 is in 1939 nieuw gebouwd, ongeveer op de plaats waar de oude boerderij stond, die afgebroken is. Fons Meeuwesen trouwde in 1940 in Alphen met Joanna Maria de Jong (Sjo, geboren te Merckxplas), zij gingen in deze nieuwe boerderij wonen. Fons en Sjo krijgen 1 zoon: Jacobus Meeuwesen. Fons overlijdt in 1957.

Op zondag 25 juni 1967 trok een windhoos over Ulicoten, het huis van Jaak Meeuwesen en zijn moeder Sjo, Hondseind 2, werd totaal vernield en de schuur zwaar beschadigd. Het huis is opnieuw gebouwd in dezelfde stijl.

Op die zondag waren mijn ouders Gust en Gusta Geerts-Verschueren, mijn broer Ton (2 jaar) en ik (Jeroen, 3 jaar) met de auto onderweg van Chaam naar Ulicoten. Gust: "We zagen 'die bui', ik wist niet wat het was, het waaide hard. Gusta wilde stoppen, maar ik wilde doorrijden. Als er een boom omwaait, hoe moeten we dan verder? Wij zijn doorgereden naar ome Bernard Meeuwesen en tante To Michielsen tegenover de pastorie in het dorp. Daar hoorden we dat er een windhoos was overgekomen. Toen zijn we nog gaan kijken naar het Hondseind, naar de boerderij van Fons van Jaakoom Meeuwesen. Fons was toen al

wel overleden. Daar hoorden we dat er bij Jespers en Adams ook veel schade was en bij nog meer huizen op de Maaijkant, maar dat weet ik nu niet meer." Vanwege deze windhoos krijgt deze buurt de naam: Windhooskaant.

Op Hondseind 2 woont nu Jaak Meeuwesen, zoon van Alphonsus Adrianus (Fons) Meeuwesen en Joanna Maria De Jong. Hondseind 1 is nu onbewoond.

C78 (later C85, afgebroken)

Hier wonen Cornelis Jespers (1832-1915) en zijn vrouw Maria Theresia Bervoets (1847-1920) met hun kind: Johannes Baptist (Jan, 1888) en vanaf 1910: zijn vrouw Anna Petronella Zegers (Tilburg, 1889).

Dit gezin verhuist in 1911 naar C85a, nu Maaijkant 4. Toen heeft Jan Jespers een nieuw huis gezet. Later heeft zijn zoon Fons Jespers hier geboerd, vertelt Gust Geerts. Na hem heeft Ton Jespers (zoon van Fons) met zijn gezin hier gewoond en geboerd. Vervolgens is de boerderij verkocht aan Ton Geerts (van Jos van Peete, zie C84), die hier nu nog woont. Naast de stal van Maaijkant 4, hebben fundamenten gelegen van een huis dat afgebroken is. Zeer waarschijnlijk is dit het huis dat Jan Jespers gebouwd heeft. Vanaf 1911 komt in het oude huis C78, vanaf C80: gezin van Ludovicus van Sas (Louis, 1877) en zijn vrouw Maria Philomena Goelen (Wortel 1885). Later verhuizen zij naar de Baarleseweg. Het oude huis C78 is afgebroken, dit stond aan de Maaijkantsestraat. Dit gedeelte van de Maaijkant heette vroeger ook Hazenberg.

Zoekplaatjes

ANDRE MOORS

Op zes van de acht zoekplaatjes die in de vorige Van Wirskaante waren opgenomen, zijn reacties gekomen. Ook deze keer roept André Moors uw hulp in.

Van veel Baarlenaren kreeg ik de afgelopen jaren foto's die we als heemkundekring mochten gebruiken. Nogmaals veel dank ervoor. Voor een derde keer vraag ik u, als lid van Amalia en/of lezer van Van Wirskaante, mij meer informatie te geven over de nu opgenomen zoekplaatjes:

- Wie of wat staat er op afgebeeld?
- Waar is de foto gemaakt?
- Wanneer (ongeveer) is de foto gemaakt?
- Bij welke gelegenheid was dat?

Als u mij meer kunt vertellen over een foto, kunt u contact met mij opnemen door te bellen (06-52180388) of te mailen (a.moors@planet.nl). Alvast bedankt voor uw medewerking.

Reacties

Van verschillende attente leden kreeg ik informatie over mensen en gebeurtenissen die op de zoekplaatjes in de vorige Van Wirskaante te zien waren.

Zoekplaatje 10

Volgens Clara Prinsen en Ria Willekens is de foto ca. 1980 gemaakt bij de kapel op Nijhoven. De kinderen zijn v.l.n.r. Miranda en Ilse Pelkmans, Monique Prinsen, Petra en Silvie Nooijens.

Zoekplaatje 11

Volgens Antoon van Tuijl, Ria Willekens en Luc v.d. Werf is deze foto met misdienaars eveneens ca. 1980 gemaakt bij de kapel op Nijhoven. V.l.n.r. Ron Braspenning, Edwin v.d. Werf, Arie v.d. Broek (overleden in 1983), Corné de Swart, Guido Verschueren en Luc v.d. Werf.

Zoekplaatje 12

Op de in ca. 1922 gemaakte foto staan en zitten volgens Cees de Jong voetballers voor café de Kroon (thans de Kneut) in Ulicoten. Op de achterste rij, 2e links, is Harry de Kort te zien. Fie Seeuws denkt dat de man uiterst rechts op de bovenste rij melkfabriek-directeur van Oosterhout is.

Zoekplaatje 13

Marij van Laarhoven meldt dat op de trouwfoto uit 1918 haar opa en

oma staan afgebeeld. Dat waren de ouders van Riet van Laarhoven-de Graaf.

Zoekplaatje 14

Op deze foto uit ca. 1910 ziet u Carolus van Dun van de Maaikant in Ulicoten, gehuwd met

Johanna van Gestel uit Chaam. Hij werd geboren in 1841 en overleed in 1930. Hij woonde in de boerderij waar later Charel en Antje Jacobs woonden. Informatie van ons lid Frans Meeuwesen.

Zoekplaatje 16

Deze foto met communicantjes is volgens Rita de Munnik en Gerda de Swart gemaakt in 1950. Op de eerst rij staan volgens Rita afgebeeld Zus v.d. Lindeloof, Rita Loots, onbekend, Nicole Joosen?, onbekend, Fientje Versmissen, onbekend, Elly Smeekens, Hannie Liket?, Ida Couwenberg?, Gerda Simons, oudste zus van Gerda?

Ook reacties op de in de vorige Van Wirskaante opgenomen zoekplaatjes zijn nog van harte welkom.

Nieuwe Zoekplaatjes

Zoekplaatje 18.

Zoekplaatje 19.

Zoekplaatje 20.

Zoekplaatje 21.

Zoekplaatje 22.

Zoekplaatje 23.

Zoekplaatje 24.

Zoekplaatje 25.

Zoekplaatje 26.

In Memoriam

Helaas hebben wij in de afgelopen periode afscheid moeten nemen van vijf leden.

Wij gedenken:

Mevr. J. de Jong van Hees
Mevr. N. de Jong de Bruijn
Mevr. A. v.d. Broek Kooremans
Dhr. J. Kerkhofs
Dhr. B. van Eerd

Namens bestuur en leden van Amalia wensen wij de nabestaanden heel veel sterkte toe.

Om er zeker van te zijn dat we niemand in deze rubriek vergeten te vermelden, doen wij een vriendelijk verzoek aan nabestaanden om een overlijdensbericht te sturen aan:

Heemkundekring Amalia van Solms
Postbus 225, 5110 AE Baarle-Nassau (NL) of
Kerkstraat 4, 2387 Baarle-Hertog (B).

Activiteitenkalender

JUNI

Zondag 2 juni

Open Heemhuis van 10.30 tot 12.30 uur.

Donderdag 6 juni

Zomeravondwandeling, ca. 7 km. Vertrek van de kerk in Zondereigen, 19.00 uur. Aanmelden niet nodig.

Pad met fraai uitzicht op het dal van de Schouwloop op de grens bij Zondereigen.

Zaterdag 15 juni

Tweede kunstwandeling door het dorp. Vertrek vanaf het Heemhuis om 13.30 uur.

Vrijdag 28 juni

Lokale Heemdag. Zie voor meer informatie de folder 'Activiteitenprogramma zomer 2019'.

Een van de deelnemende bedrijven aan de Lokale Heemdag.

De metamorfose van de Noordkade in Veghel gaan we bekijken op de Heemreis.

JULI

Donderdag 4 juli

Zomeravondwandeling, ca. 8 km. Vertrek aan het eind van Eikelenbosch, op de plaats waar vroeger het info-paneel van het laarzenpad stond. Vertrek om 19.00 uur. Aanmelden niet nodig.

Zondag 7 juli

Open Heemhuis van 10.30 tot 12.30 uur.

Zaterdag 13 juli

Heemreis naar de Noordkade in Veghel. Zie voor meer informatie de folder 'Activiteitenprogramma zomer 2019'.

Zaterdag 27 juli

Lange zomerwandeling. Met een grote boog lopen we naar Turnhout, ca. 19 km. Terug met de bus. Vertrek om 9.00 uur vanaf het Heemhuis. Aanmelden niet nodig.

AUGUSTUS

Donderdag 1 augustus

Zomeravondwandeling, ca. 7 km. Vertrek vanaf de kerk in Ulicoten, 19.00 uur. Aanmelden niet nodig.

Zondag 4 augustus

Open Heemhuis van 10.30 tot 12.30 uur.

Dinsdag 20 augustus

Bernardusbedevaart. Vertrek om 17.30 uur vanaf het heemhuis.

SEPTEMBER

Zondag 1 september

Open Heemhuis van 10.30 tot 12.30 uur.

Donderdag 5 september

Zomeravondwandeling vanaf Loveren, vertrek om 19.00 uur.

Voor meer activiteiten in september en later dit jaar, kijk in de volgende Van Wirskaante of vanaf de maand augustus in de agenda op de website van Amalia. Alle activiteiten worden ook aangekondigd in de digitale nieuwsbrief van Amalia. Voor deze nieuwsbrief kunt u zich gratis aanmelden via www.amaliavansolms.org.

Amalia van Solms

wordt voor dit tijdschrift ondersteund door:

ADVIES | van Kaam & Peeters
ADMINISTRATIE

Baarleseweg 14a | 5113 TA Ulicoten
T +31 (0)13 519 96 61
www.vankaam-peeters.nl

UW RESULTAAT, ONZE PASSIE

**MICHIELSEN
ARCHITECTEN**

WWW.MICHIELSENARCHITECTEN.NL
BAARLE-NASSAU | 06-5135 3778

Gulickx
schoenen

Nieuwstraat 1
5111 CV Baarle-Nassau
013-5079376
geopend van dinsdag t/m zondag

Trendy en comfortabele schoenen
voor het hele gezin

WWW.GULICKXSCHOENEN.NL

Ramen en deuren alu-pvc-hout
Zonwering-rollluiken-garagedeuren
Aannemingswerken - schrijnwerkerij

Haneveer b.v.b.a.

Wiekenweg 15 Baarle Hertog T: 0032-014-690000

MUSEUM VERGANEGLORIE

Turnhoutseweg 10A • 2387 • Baarle-Hertog • T: 014-699832

Aanleg en onderhoud van tuinen

**Binnen- en buitenhuis
schilderwerk**

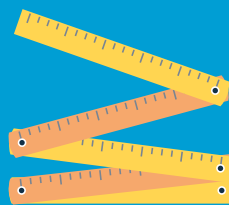
**Professioneel verfspuit werk
voor wanden en plafonds**

Klussen in en om het huis

www.robvis.nl

+31 (0)6 11 287 280

Maatwerk voor elke client

BOLSCHER & SMITS

Generaal Maczeklaan 40
5111 XC Baarle-Nassau

(013) 507 87 45 info@bsnotaris.nl
www.bolschersmitsnetwerknotarissen.nl

In het grensgebied van Nederland en België ligt Baarle-Nassau. Hier vindt u Koninklijke Drukkerij Em. de Jong: specialist in drukwerk voor de retail. Het familiebedrijf werd opgericht in 1906 en groeide uit tot één van de belangrijkste en meest omvangrijke drukwerk-specialisten van Europa.

ook **ONLINE** drukwerk

www.emdejongdirect.nl

Van digitaal drukken tot vellen-offset op klein en groot formaat, daarnaast rotatie-offset: heat-set-èn krantenrotatie. Bij Koninklijke Drukkerij Em. de Jong vindt u alles onder één dak. Een succesvolle filosofie, die aansluit op de vraag van alledag. Betrouwbaar, snel en hoge kwaliteit tegen de scherpst mogelijke prijs.

Koninklijke
Drukkerij Em. de Jong

Baarle-Nassau

www.emdejong.nl

Zoekplaatjes

ANDRE MOORS

André Moors roept uw hulp weer in om meer te weten te komen van een aantal foto's. In dit nummer weer een selectie. Alle foto's worden doorlopend genummerd.

Van veel Baarlenaren kreeg ik de afgelopen jaren mooie foto's die we voor de Heemkundekring mochten gebruiken. Nogmaals veel dank daarvoor. Er zijn enkele foto's waarvan ik niet (meer) weet:

- wie of wat er op staat afgebeeld?
- waar is de foto gemaakt?
- wanneer (ongeveer) is de foto is gemaakt?
- bij welke gelegenheid was dat?

Daarvoor roep ik uw hulp in, als lid van Amalia en/of als lezer van Van Wirskaante. Alle foto's zijn genummerd.

Kunt u mij wat over een bepaalde foto vertellen? Neem dan contact met mij op door te bellen of te mailen. Mijn telefoonnummer is 06 521 80 388 (vanuit België 00 31 6 521 80 388).

Mijn e-mailadres is amoors@planet.nl.

Hartelijk dank voor uw medewerking!

Zoekplaatje 10.

Zoekplaatje 11.

Zoekplaatje 12.

Zoekplaatje 13.

Zoekplaatje 14.

Zoekplaatje 15.

Zoekplaatje 16.

Zoekplaatje 17.

Nieuwe leden

LIA VAN GILS

Sinds de vorige Van Wirskaante heeft Amalia weer een aantal nieuwe leden kunnen inschrijven.

Wij heten van harte welkom:

Dhr. J. Vinckx
Fam. J. van Gils - van Opstal
Dhr. F.J. Tuijelaars
Fam. J. van Stalle
Fam. S. Verhoeven
Dhr. P. v.d. Heuvel
Fam. N.H. Ouwens

Zjos Finks in actie tijdens de vertelavond in de Veldbraakhoeve.